JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY

ALAPÍTVA: 1866

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK FOLYÓIRATA

A JOGALKOTÁS NYOMÁBAN

FORGÁCS IMRE
A „no deal” szerződése
A legújabb Brexit-megállapodás kérdőjelei 153

TANULMÁNY

PRIBULA LÁSZLÓ
A sajtó-helyreigazítás
kötelezettjének eljárási pozíciója
Jogalkalmazási kérdések és válaszok 161

SZÉCSÉNYI LÁSZLÓ
A Genfi Értékpapíregyezmény 171

NÓTÁRI TAMÁS
Adalékok a kora középkori alemann
törvénykönyvek datálásához
és szerkezetéhez 183

VITA

DÖME ATTILA
A bizonyítás vezérelhetősége
a polgári perben 194

JOGIRODALOM–JOGÉLET

SÁNDOR ISTVÁN
A biztosítói kárfelelősség dogmatikai
és gyakorlati problémái 200

LXXVI. ÉVFOLYAM
J 4 K
2021. ÁPRILIS

hvgorac

„Készséggel sorakozunk mindig azokhoz, kik a jogtudomány fejlődésében a közjólétet látják felhívni. Készséggel szentelünk e lapon minden sort, munkásságunkban minden erőt az új lángra szított oltárnak, mely fölött a jog istensége áll."

Ökröss Bálint: A szerkesztő előszava
Jogtudományi Közlöny
Pest, Januarius 2. 1866. évfolyam, 2. old.

JURISPRUDENTIAL BULLETIN / RECHTSWISSENSCHAFTLICHE MITTEILUNGEN

CONTENTS / INHALT

On the Track of the Legislation / Blick auf die Gesetzgebung

IMRE FORGÁCS:
The Agreement of No Deal – The Question Marks of the Newest Brexit Contract / Das No-Deal-Abkommen – Fragezeichen hinter dem jüngsten Brexit-Vertrag 153

Studies / Abhandlungen

LÁSZLÓ PRIBULA:
Procedural Position of the Obliged Party in Press Correction – Questions and Answers in Judicial Practice / Die Verfahrensrechtliche Stellung des Verpflichteten im Pressekorrekturverfahren – Fragen und Antworten aus der gerichtlichen Praxis 161

LÁSZLÓ SZÉCSÉNYI:
The Geneva Securities Convention / Die Genfer Wertpapierkonvention 171

TAMÁS NÓTÁRI:
Remarks on the Date of Origin and the Structure of the Early Medieval Alemannian Laws / Bemerkungen zur Entstehungszeit und Struktur der frühmittelalterlichen alemannischen Rechtsbücher 183

Discussion / Diskussion

ATTILA DÖME:
Manageability of Bringing of Evidence in Civil Proceedings / Die Handhabbarkeit der Beweisführung im Zivilprozess 194

Legal Life, Legal Literature / Rechtsliteratur – Rechtsleben

ISTVÁN SÁNDOR:
Theoretical and Practical Problems of Insurance Liability / Theoretische und praktische Probleme der Versicherungshaftung 200

A KIADVÁNY
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

JOGTUDOMÁNYI KÖZLÖNY
Az MTA Állam- és Jogtudományi Bizottságának folyóirata

A Szerkesztőbizottság vezetője:
Dr. Vörös Imre

A Szerkesztőbizottság tagjai:
Dr. Hamza Gábor, Dr. Lamm Vanda, Dr. Veress Emőd, Dr. Vörös Imre

Főszerkesztő: **Dr. Horváth M. Tamás**

Szerkesztők: **Dr. Bartha Ildikó, Dr. Szeibert Orsolya, Dr. Udvary Sándor**

A szerkesztőség címe: 1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4.

A kéziratokra vonatkozó formai követelményeket a https://hvgorac.hu/Jogtudomanyi_Kozlony oldalon, az „Impresszum" aloldalon elérhető „Szerkesztési útmutató" tartalmazza.

Amennyiben szerzőnk valamelyik egyetem állam- és jogtudományi karán tevékenykedik, a Jogtudományi Közlöny szerkesztősége csak az egyetem megjelölésével közli a szerző beosztását. A kar, tanszék megjelölését csak abban az esetben közöljük, ha nem jogtudományi karon tevékenykedő szerzőről van szó. Igazgatási jellegű funkció (tanszékvezető, igazgató stb.) közlését a Szerkesztőbizottság ugyancsak mellőzi. A publikálással kapcsolatos további kérdések a horvathmt.jogtudkoz@gmail.com címre küldhetők.

A Kiadó a lapban megjelenő tanulmányok szerzőinek azonos összegű honoráriumot fizet.

Kiadja a HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

hvgorac

Előfizetési díja a 2021. évre: 24 000 Ft. Az egyes lapszámok külön is megvásárolhatók 2000 Ft/szám áron.

Nyomdai munkálatok: Multiszolg Bt.

HU ISSN 0021–7166

– A Jogtudományi Közlönyben 2000 és 2020 között megjelent írások teljes szöveggel, online kutathatók a Jogkódexen. Részletek: hvgorac.hu/jogkodex
– Szeretné a Kiadó valamennyi jogi szaklapját a nyomtatott megjelenéssel egyidejűleg a számítógépén olvasni? Részletek: hvgorac.hu/szakcikkek

Jogkódex
Internetes jogi tudástár

Forgács Imre egyetemi oktató, Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest)

A „no deal" szerződése

A legújabb Brexit-megállapodás kérdőjelei

Az Európai Unió kemény tárgyalások után korszakos jelentőségű „post-Brexit" megállapodást kötött Nagy-Britanniával 2020 decemberében. A Kereskedelmi és Együttműködési Szerződés (TCA) számos részletét azonban még ezután kell kidolgozni. A jogi nihilizmus mindvégig jelen volt a több mint négy évig tartó tárgyalási folyamatban, de a végső megállapodás a másfél ezer oldalas terjedelem ellenére sem oldotta meg a problémákat olyan érzékeny területeken, mint például a pénzügyi szolgáltatások, a szabadon átjárható ír határ kérdése vagy az élelmiszerbiztonság. Az „egyenlő versenyfeltételek" elvét mindkét fél elfogadta, ami azt jelenti, hogy a kereskedelmi vitákat a részletesen szabályozott választottbírósági eljárás keretében rendezik, és az Európai Unió Bírósága nem kap szerepet.

Tárgyszavak: Brexit-megállapodás, Európai Unió, belső piac, vitarendezési eljárás

Ismert tény, hogy Nagy-Britannia közös piaci csatlakozása – főleg Charles de Gaulle, francia elnök ellenállása miatt – csak a harmadik felvételi kérelem benyújtását követően, 1973-ban sikerült. Immár ötven év távlatából, a post-Brexit Szerződés (TCA)[1] 2020. decemberi aláírása után elmondható, hogy a britek mindig is kívülállónak érezték magukat. A közösségi jog alkalmazása körüli viták nem a 2016-os kilépéssel kezdődtek. Harold Wilson, egykori munkáspárti miniszterelnök például már az 1974-es választási kampányában is azt ígérte, hogy – győzelme esetén – újra fogja tárgyalni a csatlakozási feltételeket. Az 1975-ös népszavazáskor a választók kétharmada ugyan támogatta a csatlakozást, de a britek – ezúttal nem részletezett okokból – soha nem váltak az „egyesülő Európa" híveivé. Az ellentmondásos helyzet hangulatát egyes történeti munkák szerzői érzékletesen írják le: „A brit parlamentnek a csatlakozás jóváhagyását eldöntő ülésén az »euroszkeptikusok« olyan szenvedélyesen érveltek a brit szuverenitás küszöbön álló feladásáról, hogy a tapasztalatlan hallgatónak az lehetett a benyomása: Hitler hadosztályai partra szálltak Dovernél, s már úton vannak London felé."[2] Várható, hogy a TCA aláírásával és a szerződés ratifikálásával a kétoldalú tárgyalások korántsem érnek véget. A 2021 első hónapjaiban tapasztalt kereskedelmi konfliktusok jobb esetben egymást követő jogvitákhoz, rosszabb esetben a nehezen létrejött megállapodás egyoldalú felmondásához is vezethetnek.

I.
Jogi nihilizmus már a kezdetektől

David Cameron brit miniszterelnök már 2015-ben úgy nyilatkozott, hogy az Európai Uniónak Nagy-Britannia számára – a meglévők mellett – további jogi mentességeket (opting out) kell biztosítania.[3] A brit alsóház 2015 novemberében valóságos kampányt indított annak érdekében, hogy a Szerződésből töröljék az „egyre szorosabb Unióra" (ever closer Union) való hivatkozást, vagy a brit

1 Trade and Cooperation Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community, of the one part, and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, of the other part. HL L 444., 2020.12.31., 14–1462. (A továbbiakban: TCA.)

2 Mezei Géza: *Helyreállított Európa*. Budapest, Osiris, 2001. 139.

3 A hatályos Szerződés több olyan – a joganyag részét képező – jegyzőkönyvet tartalmaz, ami kiemeli a briteket az európai jog rendszeréből. Ezek közül talán a legismertebb a 15. számú jegyzőkönyv, amely szerint az Egyesült Királyság csak akkor kötelezhető az euró bevezetésére, ha erre irányuló szándékát bejelenti a Tanácsnak. Nagy-Britanniának a 19. számú jegyzőkönyv felhatalmazása alapján a schengeni vívmányok alkalmazásában sem kellett részt vennie. A 21. számú jegyzőkönyv szerint a britek az Unió belső politikái és tevékenységei egyes kérdéseiről is maguk dönthettek. [Ld. az Európai Unió működéséről szóló Szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata (a továbbiakban: EUMSZ) III. Rész V. cím: A szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség.] A 36. számú jegyzőkönyv szerint a briteknek a rendőrségi és büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködésre vonatkozó uniós jogszabályok többségét sem kellett alkalmazniuk.

kormány esetében ez az alapelv ne jelentsen jogi kötelezettséget.[4] David Cameron mindezt azzal a kijelentéssel tette még nyomatékosabbá, hogy a Brexit-népszavazáson miniszterelnökként csak további jogi engedmények birtokában fog az Egyesült Királyság Unióban való maradása mellett kampányolni.

A Brexit-folyamatot a kezdetekkor kizárólag politikai megfontolások vezérelték, és az esetleges kilépés jogi következményeiről nem sok szó esett. Ebben persze az is szerepet játszhatott, hogy az Európai Unióról szóló Szerződés (EUSZ) nevezetes 50. cikke a kilépés szabályairól meglehetősen szűkszavúan rendelkezik.[5] Ezzel a jogi háttérrel viszont az sem meglepő, hogy a brit zsarolásra válaszolva Donald Tusk, az Európai Tanács akkori elnöke sajátos „kompromisszumos" javaslattal állt elő. Egy 2016. február 2-án közzétett nyilatkozata szerint el kellene ismerni Nagy-Britannia különleges státuszát az Unió szerződési rendszerében. Eszerint a briteknek egyáltalán nem kellett volna elkötelezniük magukat a további politikai integráció mellett. Az elnök ennél is tovább ment, és ezt az elvet általános követelményként is megfogalmazta. Szerinte a tagállamoknak figyelembe sem kellene venniük azokat az uniós jogszabály-tervezeteket, amelyeket néhány nemzeti parlament a szubszidiaritás elvének – általuk vélt – sérelme miatt ellenez.

A fentiek szellemében született meg az Európai Tanács (EiT) 2016. február 19-én közzétett határozata, amely az Egyesült Királyság Európai Unión belüli helyzetének újraszabályozásával foglalkozott.[6] Az állam- és kormányfők által jegyzett dokumentumra a jogtörténészek idővel talán a hatáskörtúllépés klasszikus európai példájaként fognak hivatkozni. Az EiT – köztudottan – csak politikai döntéseket hozhat, miután az EUSZ 15. cikke szerint nem lát el jogalkotási feladatokat. Ehhez képest a testület számos jogi kötelezettséget vállalt annak érdekében, hogy eleget tegyen David Cameron politikai követeléseinek. Elfogadták például, hogy a britek bennmaradása esetén az euróövezet pénzügyi stabilitására irányuló ún. sürgősségi és válságkezelési intézkedések (emergency and crisis measures) ne rójanak költségvetési terheket azokra a tagállamokra, amelyeknek pénzneme nem az euró. Az Európai Tanács a formára sem ügyelt: nem „felkérte" a jogalkotókat, hogy alakítsák ki a szükséges visszatérítési mechanizmusokat. Egyszerűen kötelezte magát arra, hogy az ilyen intézkedésekkel kapcsolatos költségeket az Unió általános költségvetéséből fogják fedezni.[7]

Ismert, hogy a népszavazás elsősorban a vidék régóta tartó leszakadása és a 2008-as válság miatt keletkezett indulatokról és érzelmekről szólt. A Brexit-kampány jelszavainak nem sok köze volt a gazdasági vagy a jogi realitásokhoz. Az EU-val összefüggő költségvetési adatokat egyszerűen meghamisították, s az „átlagszavazóknak" fogalmuk sem volt arról, hogy a hangzatos jelszavak mögött nagysúlyú és gyakran megoldhatatlan jogi problémák (például az ír–észak-ír határ kérdése) is meghúzódnak. Köztudott, hogy a népszavazást a Brexit-pártiak nyerték meg, amit az Európai Unió történetében példa nélküli, többéves tárgyalási (alkudozási) folyamat követett.

Miután az 50. cikk a kilépési döntés bejelentését nem kötötte határidőhöz, így az új miniszterelnök, Theresa May kormánya csak a 2016. júniusi népszavazás után 9 hónappal tájékoztatta hivatalosan az Európai Tanácsot. Ez önmagában természetesen nem volt jogsértő, de a – gazdaság számára különösen káros és a mai napig tartó – jogbizonytalanság ekkor kezdődött.

Brit részről a „visszaszerzett szuverenitás" szempontjából 2020 decemberében kifejezett győzelemként értékelték azt a tényt, hogy az Egyesült Királyságra 2021-től már nem terjed ki az Európai Unió Bíróságának (EUB) joghatósága. Ez a cél már 2017-ben, a tárgyalási időszak kezdetekor megfogalmazódott, amikor a brit kormány közzétette a kilépési stratégiáról szóló ún. Fehér Könyvét.[8] Ebben határozott követelésként szerepelt az EUB joghatóságának kizárása a brit kilépés után, annak ellenére, hogy az ezzel kapcsolatos veszélyek már akkor is láthatóak voltak. Az Egyesült Királyság jogrendszere, mindenekelőtt gazdasági joga – lényegében az 1973-as brit csatlakozás óta – harmonizált az uniós joggal. A „közösségi vívmányok" meghatározó része olyan ágazati szabályokat tartalmaz, amelyek ismerete és alkalmazása nélkülözhetetlen mindenki számára, aki az EU egységes piacán kíván gazdasági tevékenységet folytatni. Amennyiben az EUB joghatósága és precedensjoga – úgymond – kikerül a rendszerből, az a gazdasági életben komoly zavarokhoz vezethet, ami veszteségek forrása is lehet. A TCA első elemzői szerint egyelőre nem is sikerült eloszlatni a vitarendezési eljárás hatékonyságával kapcsolatban korábban megfogalmazott kételyeket.

A többéves tárgyalási folyamat bővelkedett a jogot semmibe vevő politikai fordulatokban. Boris Johnson

4 Ever closer Union in the Treaties and Court of Justice case law. House of Commons (Library) Briefing Paper Number 07230, 16 November 2015.

5 EUSZ 50. cikk. (1) Saját alkotmányos követelményeivel összhangban a tagállamok bármelyike úgy határozhat, hogy kilép az Unióból. (2) A kilépést elhatározó tagállam ezt a szándékát bejelenti az Európai Tanácsnak. Az Európai Tanács által adott iránymutatások alapján az Unió tárgyalásokat folytat és megállapodást köt ezzel az állammal, amelyben az érintett államnak az Unióval való jövőbeli kapcsolataira tekintettel meghatározzák az illető állam kilépésének részletes szabályait.

6 Az Európai Tanács ülése (2016. február 18–19.) – Következtetések, Brüsszel, 2016. február 19. (OR.En) EUCO 1/16 24.

7 Az Európai Tanács határozatának részletes elemzését lásd Forgács Imre: *Az Európai Tanács és a jogalkotás. (Néhány szkeptikus megjegyzés a Brexit ürügyén).* Jogtudományi Közlöny. 2016/5. sz. 257–264.

8 The United Kingdom's exit from and new partnership with the European Union. White Paper. 2017. https://www.gov.uk/government/publications/the-united-kingdoms-exit-from-and-new-partnership-with-the-european-union-white-paper (2021.02.08.)

például 2019-ben, amikor a Konzervatív Párt parlamenti többsége egyetlen főre olvadt, a királynőtől a parlament munkájának felfüggesztését kérte. Ez a lépés sokakat megdöbbentett, s a font zuhanó árfolyama az üzleti körök véleményéről is üzent. Az alsóház működésének időleges felfüggesztése ismert a brit közjogban. Ebben az esetben azonban a nyilvánvaló cél az volt, hogy az ellenzéki képviselőknek a kilépési ügyben ne legyen lehetőségük a miniszterelnök korlátozására. II. Erzsébet teljesítette a kérést, bár a királyi felségjog (royal prerogative) biztosít az uralkodó számára mérlegelési lehetőséget, s a kialakult alkotmányos válsághelyzetben talán jobb lett volna tartózkodnia.

A britek az ún. átmeneti időszakban sem tartották fontosnak a jog – konkrétan az Európai Unióval kötött nemzetközi szerződés – tiszteletben tartását. Mint tudjuk, az Egyesült Királyság nagy múltú, tekintélyes jogállam és alkotmányos monarchia. Ezért sokan botrányosnak tartották, hogy Boris Johnson kormánya a – 2020 januárjában mindkét fél által ratifikált – Kilépési Megállapodás (Withdrawal Agreement)[9] egyoldalú módosításáról döntött, ami csaknem a tárgyalások végleges megszakadásához vezetett.

A 2020 őszén előterjesztett ún. belső piaci törvényjavaslat[10] szabályozási célja az volt, hogy az áruk és a szolgáltatások szabad áramlását az Egyesült Királyság valamennyi országrészében, vagyis Angliában, Észak-Írországban, Skóciában és Walesben az egységes piacból való brit kiválás után is biztosítsa. Az elfogadott törvény nyilvánvaló megsértése volt a Kilépési Megállapodás ún. ír–észak-ír jegyzőkönyvének (Protocol on Ireland/Northern Ireland), amelyben – az ismert történeti-politikai okok miatt – Észak-Írország számára a majdani szabadkereskedelmi megállapodás (TCA) megkötéséig speciális jogállást biztosítottak. Miután Észak-Írország harmonizált kapcsolatban maradt a vámunióval, ilyen rendelkezés volt, hogy az észak-írországi vállalatoknak a Nagy-Britanniába irányuló export esetében kilépési vámárunyilatkozatot kell kitölteniük. További kötöttséget jelentett, hogy – a jegyzőkönyv szerint – Észak-Írországban csak az uniós jogszabályokkal összhangban lehetett volna elfogadni az állami támogatásokra vonatkozó brit jogszabályokat.

A törvény viszont felhatalmazta a brit kormányt arra, hogy a fenti kötelezettségek alól egyedi felmentéseket adjon. Emellett a kormány jogot kapott arra is, hogy „értelmezze” az állami támogatásokról szóló uniós jogszabályokat, ami a jövőbeli kereskedelmi kapcsolatok szempontjából nyilvánvalóan az egyik legfontosabb kérdés. A belső piaci törvény – egyebek mellett – azt is kimondta, hogy a brit jogszabályokat olyan esetekben is alkalmazni kell, amikor azok a Kilépési Megállapodás egyes rendelkezéseivel nincsenek összhangban.

A nevezetessé váló jogszabályt már a javaslat közzétételekor is botrányok kísérték. A kormány vezető jogi tanácsadója azonnal lemondott, és az Észak-Írországért felelős miniszter, Brandon Lewis a „nagyon speciális és korlátozott” jogsértés tényét a nyilvánosság előtt is elismerte. Az EU tárgyalói természetesen azonnal eljárást kezdeményeztek, és a felek közötti súlyos bizalomvesztést azzal sem lehetett elkerülni, hogy az inkriminált rendelkezéseket a britek végül – kétoldalú megállapodás alapján – hatályon kívül helyezték.

Ilyen előzmények után érthető, hogy a Nagy-Britannia és az EU között 2021. január 1-től hatályos új, közös intézményrendszer és vitarendezési eljárás a post-Brexit megállapodás egyik sarkalatos kérdésévé vált.

II.
A post-Brexit intézményrendszer

A TCA a lényeget tekintve keretmegállapodás, ami azonban már az általános rendelkezések között is tartalmaz potenciális konfliktusforrásokat. Ilyen például az a rendelkezés, amely szerint valamelyik fél bíróságának magáról a megállapodásról kiadott értelmezése a másik fél bírósága számára nem kötelező erejű.[11]

Miután Nagy-Britannia kilépett az Európai Unióból, így – harmadik országként – az a korábbi jogosultsága is megszűnt, hogy az uniós alapintézményekben (Európai Parlament, Európai Tanács, Miniszterek Tanácsa, Európai Bizottság stb.) képviselői legyenek. A két nemzetközi jogalanyt a megállapodás ratifikálása után önálló szervezetrendszer köti össze, amelynek csúcsán a *Partnerségi Tanács (Partnership Council – PT)* áll.[12] A testület évente legalább egyszer ülésezik, de tagjai – az adott ügytől függő különböző formációkban – ennél gyakrabban is találkozhatnak. A PT egyfajta „főhatóság”, szerepét tölti be, amelynek feladata, hogy felügyelje a TCA végrehajtását. A politikai vezetés a *társelnökök* dolga: őket az Európai Bizottság, illetve a brit kormány saját tagjai közül delegálja. A PT hatásköre meglehetősen terjedelmes, például a megállapodás végrehajtásával kapcsolatban ajánlásokat tehet a felek számára, sőt – külön határozattal – a TCA módosítását is elfogadhatja. E módosítási jogot azonban maga a megállapodás korlátozza, miután az a Partnerségi Tanácsot csak a szerződés hatálybalépését követő negyedik év végéig illeti meg, és nem terjed ki az intézményi keretekre.[13] A módosítások a felek szándékai szerint első-

9 Megállapodás Nagy-Britannia és Észak-Írország Egyesült Királyságának az Európai Unióból és az Európai Atomenergia-közösségből történő kilépéséről. HL L 29., 2020.1.31., 7–187.

10 United Kingdom Internal Market Act 2020. https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/27/contents/enacted/data.htm (2021.02.09.)

11 TCA Első Rész II. cím COMPROV 13. cikk 3. pont.

12 TCA Első Rész III. cím INST. 1. cikk.

13 TCA Első Rész III. cím INST. 4. cikk (d) pont.

sorban technikai jellegűek lehetnek, amelyek a hibák kijavításához vagy a joghézagok és egyéb hiányosságok kezeléséhez szükségesek.

Az egyes ágazatok szakmai munkáját, egyeztetéseit a *szakbizottságok* (összesen 19, közöttük a kiemelkedően fontos *kereskedelmi partnerségi szakbizottság*), illetve az általuk nagy számban létrehozott *munkacsoportok* (például az *ökológiai termékekkel, a gépjárművekkel, a gyógyszerekkel vagy a szociális biztonsági rendszerekkel foglalkozó munkacsoportok*) végzik.[14]

Az uniós intézményekhez hasonló párhuzamos szervezeti struktúra nyilvánvaló célja, hogy kövesse és összehangolja a folyamatosan változó uniós és brit jogszabályokat a különböző szakpolitikai területeken. A post-Brexit megállapodás terjedelme (1334 oldal) nagyon imponáló, de nem látszik elegendőnek ahhoz, hogy egy gazdasági nagyhatalom és az Unió egységes piacának a viszonyait – ráadásul a brit szuverenitás „visszaszerzése" jegyében – a részletekre is kiterjedően rendezze. Az EU teljes joganyagának, a közösségi vívmányoknak a terjedelmét nagyjából 100 000 oldalra becsülik. Régóta vitatott szakmai és politikai kérdés, hogy a világ legnagyobb egységes piacának vajon szüksége van-e ilyen tömegű jogszabályra a többé-kevésbé rendezett működéshez.

A kérdés már Margaret Thatcher idején is gyakran felmerült, miután a volt miniszterelnök állandóan panaszkodott a brüsszeli bürokratákra és az európai jogi „túlszabályozás" egyik legnagyobb ellenzője volt. Érveit a brexitisták a 2016-os népszavazási kampányban is visszhangozták, annak ellenére, hogy az „átlagszavazók" a probléma megítéléséhez nyilvánvalóan nem rendelkeznek elegendő ismerettel. A londoni székhelyű Allen and Overy egyike a legtekintélyesebb nemzetközi jogi irodáknak. A világcég szakértői egy 2016-ban készült tanulmányukban elemezték a Brexit várható gazdasági jogi következményeit.[15] Arra figyelmeztettek, hogy a kilépés elsősorban a briteknek okozhat károkat. Amennyiben a szabályozási autonómia „visszaszerzése" abban merül ki, hogy a vállalati költségeket növelő jogszabályokat egyszerűen „deregulálják" (például a környezetvédelemben vagy a fogyasztóvédelemben), akkor az így megszerzett „versenyelőny" az Unióval szemben komoly konfliktusokhoz vezethet.[16]

Az Allen and Overy szakértői szélesebb összefüggésben is vizsgálták a kérdést, és adatokkal bizonyították, hogy a jogi szabályozás terjedelme a legtöbb országban a gazdaság fejlettségétől függ. Kimutatható például a közvetlen kapcsolat a lakosságszám, a GDP nagysága, a szolgáltató szektor aránya, a városiasodás mértéke és a jogszabályok mennyisége között. Mindez azért sem meglepő, mert a globalizáció szempontjából legfontosabb ágazatok (pénzügyek, környezetvédelem, energia, telekommunikáció, versenyjog, fogyasztóvédelem) nemzetállami szinten technikai értelemben sem igazán szabályozhatók.

A briteknek a kilépésük után gyakorlatilag elölről kell kezdeniük azt a több évtizede tartó jogalkotó munkát, amelyet az EU tagállamai a jogharmonizáció keretében folyamatosan végeznek. Ráadásul a digitális gazdaság térhódítása a fejlett országokban olyan új problémákat is felvet (a platformcégek szabályozatlansága, a tömeges adóelkerülés stb.), amelyek nemzetek feletti koordinációval is nehezen oldhatók meg. Miután Nagy-Britannia külkereskedelmének nagyjából 50 százaléka bonyolódik le a brit és az uniós partnerek között, várható, hogy a kilépés nem az Egyesült Királyság szabályozási autonómiájának „visszaszerzését", hanem – éppen ellenkezőleg – annak korlátozását eredményezi. Az uniós és a brit gazdaság eltérő méreteiből az is levezethető, hogy az elkerülhetetlen kilépési veszteségek nem egyenlő mértékben sújtják a szerződő feleket. Az Európai Unió első hivatalos előrejelzése szerint az uniós GDP 0,5 százalékkal, a nagy-britanniai GDP viszont 2,25 százalékkal fog csökkenni 2022-ben ahhoz képest, mintha a népszavazáskor a bennmaradás mellett döntöttek volna.[17]

Mindezek miatt nagy kérdés, hogy az uniós jogot felváltó *közös határozatok* és *ajánlások* mire lesznek elegendőek. A post-Brexit megállapodás szerint a jövőben a Partnerségi Tanács és a szakbizottságok egyaránt elfogadhatnak ilyen normákat.[18] A határozatok kötelezőek lesznek a felekre, a – vitarendezésről szóló alpontban ismertetendő – választottbíróságokat is beleértve. Komoly feszültségek forrása lehet, hogy a határozatok és ajánlások csak „közös megegyezéssel" fogadhatók el. Két nemzetközi jogalany esetében értelemszerűen nem működhet a minősített többségi döntéshozatal (qualified majority voting, QMV), ami az 1986-ban elfogadott Egységes Európai Okmány nagy vívmánya.[19] A post-Brexit megállapodás gyakorlati alkalmazását tovább nehezíti, hogy – mint utaltunk rá – a rendszerből a jogértelmezési vitákat véglegesen eldöntő fórum (az Európai Unió Bírósága) is hiányzik.

14 TCA Első Rész III. cím INST. 2–3. cikk.

15 *What are the potential legal consequences of Brexit?* 25 November 2016. www.allenovery.com/en-gb/global/news-and-insights/news/brexit (2021.02.15.)

16 A probléma részletesebb kifejtését lásd Forgács Imre: *Titanic Európa? Válságok és remények*. Budapest, Gondolat, 2019.

17 *Brexit cost will be four times greater for UK than EU, Brussels forecasts*. The Guardian, 11 February 2021.

18 TCA Első Rész III. cím INST. 4. cikk.

19 Az Egységes Európai Okmány (EEO) keretében a szerződések által felölelt négy, már meglévő szakpolitikai területen (közös vámtarifa, a tőke szabad mozgása, a szolgáltatások szabad mozgása, a tengeri és légi közlekedés) a minősített többségi szavazás vált a fő normává. Az EEO új szakpolitikai területeket is bevezetett (belső piac, gazdasági és társadalmi kohézió stb.), ahol a döntéshozatal minősített többséggel történik. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11986U/TXT&from=HU (2021.02.11.)

III.
Az „egyenlő versenyfeltételek" illúziója

Ismert, hogy a post-Brexit megállapodás 2021. január 1-én részlegesen hatályba lépett, annak ellenére, hogy a ratifikáció még nem történt meg. A tudósítások egy része azóta is a forgalom Brüsszel általi lassításáról, „bürokratikus" akadályozásáról szól, ami a vámunió lényegének teljes félreértése. Az Európai Unióba (korábban a Közös Piac országaiba) érkező árucikkekre 1968 óta vetnek ki egységes vámokat. Ennek nem is titkolt célja, hogy az uniós vállalkozások a belső piacon versenyelőnyhöz jussanak más országok cégeivel szemben. A post-Brexit megállapodás ezt próbálta – immár egy nem tagállam esetében – valamelyest ellensúlyozni, például az „egyenértékűség" (equivalence regime) elismerésével. A mostani megállapodás az „egyenlő versenyfeltételek" (level playing field) kölcsönös garantálására épül, amit az igen aprólékos szabályozástól remélnek. Ha csupán a szerződés szövegét nézzük, akkor egyértelmű a felek konstruktív szándéka, hogy a kereskedelmi kapcsolatokból az egyoldalú előnyszerzést minden esetben kizárják. Ez azonban a mindennapok gyakorlatában nehezen lesz megvalósítható. Az Uniónak a briteknél ötször nagyobb a gazdasági súlya, ami egyes kulcságazatokban (például a pénzügyekben) a szabályozási hatáskörök vitáját máris elindította.[20]

A post-Brexit megállapodás önálló címe foglalkozik a nyílt és tisztességes versenyt és a fenntartható fejlődést elősegítő egyenlő versenyfeltételekkel.[21] Az általános rendelkezésekben[22] rögzítik, hogy mindkét fél meghatározhatja a saját szakpolitikáit és prioritásait, illetve a szükséges védelem szintjét. Az egyik legfontosabb tartalmi probléma azonban már itt megfogalmazódik. A felek ugyanis az előírásaik egymással való harmonizálását nem tekintik céljuknak.[23] Köztudott, hogy az EUMSZ igen részletes versenyszabályokat tartalmaz.[24] Ismert az is, hogy az európai versenyjog a köz- és magánjogászok számára egyaránt kiemelt kutatási terület, emellett az Európai Unió Bíróságának terjedelmes esetjogi gyakorlatával is könyvtárnyi publikáció foglalkozik.[25] A hivatkozott 1.1 cikk 4. pontjából ezért csak az a következtetés vonható le, hogy – legalábbis a TCA szövegének értelmezése alapján – egyfajta post-Brexit, „sui generis" versenypolitikának kell biztosítania, hogy a verseny szabályai mindazokra „a gazdasági szereplőkre vonatkozzanak, akik áruk vagy szolgáltatások egy adott piacon való kínálásával gazdasági tevékenységet folytatnak".[26]

Miután a jogharmonizáció nem követelmény, a megállapodás tételesen meghatározza azt is, hogy a felek mit tekintenek versenyellenes gyakorlatnak. Az ilyen magatartásokat a versenyjog eszközeivel mindkét félnek „kezelnie" kell. A „tiltó listán" a versenyt akadályozó megállapodások, az erőfölénnyel való visszaélés, az egyesülések, a felvásárlások és az összefonódások szerepelnek.[27] Mindez még az EUMSZ 101. és 102. cikkeiben részletezett versenyellenes magatartások felsorolásához képest is szegényes.

A versenyszabályozás optimális mértékének megtalálása soha nem egyszerű feladat. A globális gazdaságban egy – az EU-hoz hasonló méretű – nagyrégió „tökéletes" versenypiaca hátrányt jelenthet minden külső, kevésbé szabályozott (netán állami eszközökkel is támogatott) gazdasági szereplővel szemben. Az integráció történetében azonban most fordul elő első alkalommal, hogy egy korábbi tagállam válik „külsővé". Az Európai Uniónak nem lehet érdeke, hogy a brit vállalatok a kilépés után a tagállamok cégeivel azonos (esetleg kedvezőbb) helyzetbe kerüljenek. Ezért a szabályozás célja – bár ennek hangsúlyozása a jövőbeli tárgyalások miatt nem célszerű – továbbra is csak az egységes belső piac védelme lehet.

A versenyjogi fellépésnek a TCA szerint függetlennek kell lennie az adott vállalkozás honosságától vagy tulajdonjogi helyzetétől. Az a rendelkezés viszont vélhetően további viták forrása lesz, hogy a felek saját versenyjoguk alól „jogszerű közpolitikai célok elérése érdekében" mentességet biztosíthatnak.[28] A jogérvényesítésről mindkét félnek a saját területén kell gondoskodnia, s ennek érdekében egy vagy több, egymástól függetlenül működő hatóságot is fenn kell tartaniuk. Elvileg csak helyeselni lehet, hogy ezek a hatóságok átláthatóan, „megkülönböztetésmentesen" működnek. A megállapodás a hatóságok közötti együttműködést is fontosnak tartja. Kevésbé biztató viszont a jövőre nézve, hogy a felek versenyhatóságai csak törekednek a jogértelmezésben az együttműködésre, „amennyiben az lehetséges és helyénvaló".[29]

20 Andrew Bailey, a Bank of England kormányzója például egy sajtónyilatkozatában formálisan azzal vádolta meg az Európai Uniót, hogy a londoni Cityt el akarja vágni az európai pénzpiacoktól. Emellett a kétoldalú kapcsolatokban a saját szabályait és sztenderdjeit kívánja alkalmazni, amivel több millió háztartás számára jelentős mértékben drágulnának a pénzügyi szolgáltatások. Lásd *EU poised to lock Britain out of its banking market, Adrew Bailey warns.* The Telegraph, 10 February 2021.

21 TCA Második Rész XI. cím

22 TCA Második Rész XI. cím, Első fejezet 1.2. cikk 1. pont.

23 TCA Második Rész XI. cím, Első fejezet 1.1 cikk 4. pont.

24 EUMSZ VII. cím: A versenyre, az adózásra és a jogszabályok közelítésére vonatkozó közös szabályok.

25 A magyar nyelvű szakirodalomból lásd például Tóth Tihamér átfogó munkáját. Tóth Tihamér: *Az Európai Unió versenyjoga*. Budapest, Wolters Kluwer CompLex Kiadó, 2014. Az Európai Unió versenyjogával kapcsolatban a Gazdasági Versenyhivatal részletes tájékoztatást ad a versenykorlátozó megállapodásokról és az erőfölénnyel való visszaélésről, a csoportmentességi rendeletekről, a fúziókontrollról és a versenyjogi rendelkezések megsértésén alapuló keresetekről. www.gvh.hu/jogi_hatter/eu_piacra_iranyado_szabalyozas/europai_unio_versenyjoga (2021.02.12.)

26 TCA Második Rész XI. cím Második fejezet 2.1 cikk 2. pont.

27 TCA Második Rész XI. cím Második fejezet 2.2 cikk 1. pont.

28 TCA Második Rész XI. cím Második fejezet 2.2 cikk 3. pont.

29 TCA Második Rész XI. cím Második fejezet 2.4 cikk 2. pont.

Már utaltunk rá, hogy a két fél jövőbeli kereskedelmi kapcsolatában az állami támogatások problémaköre különösen nehezen kezelhetőnek látszik. Ezen a területen maga az uniós jog is bonyolult, miután főszabályként mindenfajta versenytorzító állami támogatás tilos,[30] de a jogszerű kivételekre vonatkozó szabályok igen terjedelmesek.[31]

Érthető, hogy a post-Brexit megállapodást előkészítő tárgyalások során kemény viták folytak a tiltott és feltételekhez kötött támogatásokról.[32] Szinte biztosra vehető, hogy a jövőbeli jogviták jórészt az egyes támogatások mibenlétéről, illetve azoknak az „egyenlő versenyfeltételeket" torzító hatásairól szólnak majd.

A tételes rendelkezések meglehetősen általánosak és viszonylag tág teret hagynak a hatóságok (bíróságok) jogelveken alapuló mérlegeléséhez. Kiragadott példaként: a bajbajutott vállalkozások megmentése és szerkezetátalakítása állami eszközökből csak csődelkerülés esetében lehetséges, és csak akkor, ha az ilyen intézkedések „közérdekű célt szolgálnak".[33] A bankok, hitelintézetek és biztosítótársaságok esetében a felszámolás elkerüléséhez szükséges szerkezetátalakítási célra adható támogatás. A tulajdonosoknak (például a részvényeseknek, illetve a hitelezőknek) azonban ellentételezést kell fizetniük.[34] Nagy-Britannia és az EU jövőbeli kapcsolatában különösen kritikusnak ígérkezik az exporttámogatások ügye.[35] Ezek – főszabályként – az áruk és szolgáltatások esetében egyaránt tilosak, de a kivételek itt is tág teret adnak az eltérő jogértelmezésnek. A 2021-től bevezetett vámellenőrzéssel kapcsolatban például különösen érzékennyé válhat minden olyan állami támogatás, ami a „hazai tartalom" megnövelésére irányul annak érdekében, hogy az adott terméknek az Unióba irányuló exportja jogosulttá váljon a 0 százalékos vámkezelésre. A TCA szerint tilos az olyan támogatás, amelynek feltétele az import helyett a belföldi áruk vagy szolgáltatások felhasználása.[36]

Számos rendelkezés foglalkozik a támogatások ellenőrzésével, miután a feleknek – Nagy-Britannia kilépése következtében – jórészt csak konzultációs eszközeik maradtak, például az információkérés (válaszadási kötelezettség mellett), illetve ösztönözhetik a társszervek együttműködését. A komolyabb intézkedések (például a jogosulatlan állami támogatások felfüggesztése, vagy annak visszafizettetése) meglehetősen bonyolulttá váltak. A feleknek azt kell biztosítaniuk, hogy a nemzeti bíróságok rendelkezzenek hatáskörrel a hatóságok támogatási határozatainak felülvizsgálatára a megállapodásban rögzített támogatásellenőrzési elveknek megfelelően.[37] Egy nagyobb értékű állami támogatással kapcsolatos jogvita felmerülése esetén nehéz elképzelni a rendszer hatékony működését, ha mondjuk valamely fél kérésére a Partnerségi Tanácsnak kell mérlegelnie a visszafizetési mechanizmus módosítását.[38]

Az állami támogatásokkal kapcsolatos korrekciós intézkedések[39] is jelzik, hogy a megállapodás előkészítői számoltak olyan esetekkel, amikor a konzultációs eszközök nem vezetnek eredményre. Ilyenkor a felek írásbeli tájékoztatást kérhetnek, ha egy támogatás „jelentős negatív hatást okoz". A másik félnek 30 nap alatt válaszolnia kell és a konzultációnak 60 nap alatt le kell zárulnia. A 60 nap elteltével viszont a megkereső fél „egyoldalúan megfelelő korrekciós intézkedést hozhat".

Az egyenlő versenyfeltételekkel foglalkozó XI. cím maga is megerősíti a megállapodás „sui generis" jogforrás jellegét. Eszerint egyik fél sem hivatkozhat a WTO-egyezményre vagy más nemzetközi megállapodásra, hogy megakadályozza a másik felet az e cikken alapuló intézkedések meghozatalában.[40] Nem kell nagy jóstehetség annak megállapításához, hogy a többéves tárgyalási folyamatot lezáró post-Brexit megállapodás jövőbeli sorsa jórészt a vitarendezési eljárás sikerén vagy annak működésképtelenségén múlik.

IV. A vitarendezési eljárás

Tekintettel arra, hogy a post-Brexit megállapodás lényegében a kétoldalú kereskedelmi és egyéb jogi kapcsolatok egészére kiterjed, az uniós tárgyalók ragaszkodtak ahhoz, hogy 2021. január 1-től egyetlen és egységes irányítási keret működjön az Európai Unió és az Egyesült Királyság között.[41] Mint utaltunk rá, ennek egyik eleme a Partnerségi Tanács, ami (a szakbizottságok és munkacsoportok segítségével) felügyeli a TCA-megállapodás végrehajtását.

A vitarendezési eljárás keretrendszere maga is része az egységes irányítási struktúrának, amelynek középpontjában a független választottbíróságok állnak. Ha az EU és

30 EUMSZ 107., 108., 109. cikkek.

31 Ld. például Tóth Tihamér idézett munkájának *Jelentősebb bírósági ítéletek* című, mintegy 250 jogesetre hivatkozó felsorolását (Tóth: i.m. 677.), illetve European Commission: How competition policy is helping economic recovery? https://ec.europa.eu/competition/recovery/index.html (2021.02.13.)

32 TCA Második Rész XI. cím Harmadik fejezet 3.5 cikk.

33 TCA Második Rész XI. cím Harmadik fejezet 3.5 cikk 3. 4. pont.

34 TCA Második Rész XI. cím Harmadik fejezet 3.5 cikk 6. 7. pont.

35 TCA Második Rész XI. cím Harmadik fejezet 3.5 cikk 8. pont.

36 TCA Második Rész XI. cím Harmadik fejezet 3.5 cikk 12. pont.

37 TCA Második Rész XI. cím Harmadik fejezet 3.4 cikk.

38 TCA Második Rész XI. cím Harmadik fejezet 3.11 cikk 7. pont.

39 TCA Második Rész XI. cím Harmadik fejezet 3.12 cikk 1. 2. 3. pont.

40 TCA Második Rész XI. cím Harmadik fejezet 3.12. cikk 13. pont.

41 Az Európai Bizottság összefoglaló értékelését lásd: Az EU és az Egyesült Királyság közötti kereskedelmi és együttműködési megállapodás (Új kapcsolat, jelentős változásokkal). https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/eu-uk-tca-brochure_hu.pdf (2021.02.12.)

Egyesült Királyság között olyan véleménykülönbségek merülnek fel, amelyeket a kölcsönös együttműködés (konzultációk) alapján nem sikerül megoldani, akkor – a megállapodás értelmében – választottbíróságot kell létrehozni. Ezek hatáskörét és eljárásrendjét a TCA részletesen szabályozza, és a meghozott döntések mindkét félre nézve kötelezőek.

A struktúra harmadik eleme a végrehajtási és biztosítéki mechanizmus. Ennek igénybevétele esetén még a piaci hozzáféréssel kapcsolatos kötelezettségvállalások is felfüggeszthetők. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a vitatott ágazatban végső soron vámok és/vagy kvóták is bevezethetők. A megállapodás lehetőséget ad az ún. „keresztretorziók” alkalmazására is olyan esetekben, amikor valamelyik fél nem tesz eleget a választottbíróság ítéletének. Ez azt jelenti, hogy egy adott gazdasági ágazatot érintő jogsértés esetén a sérelmet elszenvedő fél arra is jogosult, hogy más gazdasági ágazatokban alkalmazzon megtorló intézkedéseket. A felek emellett – meghatározott esetekben – a post-Brexit megállapodás teljes vagy részleges felfüggesztése, illetve felmondása jogát is fenntartották maguknak.

A fentiekkel is összefügg, hogy a megállapodás a vitarendezéssel kapcsolatban igen részletes anyagi és eljárási szabályokat tartalmaz.[42] Az általános rendelkezésekben részletesen szabályozzák a kivételeket, vagyis amikor a vitarendezési szabályokat (például a gyógyszerek, a kis- és középvállalkozások, vagy a versenypolitika esetében) a megállapodás másik részében, címében leírtakkal összhangban kell alkalmazni.[43] A megállapodás a kizárólagosságot külön is nevesíti, miután a felek vállalják, hogy a TCA értelmezésével és alkalmazásával kapcsolatos vitáikban nem folyamodnak a TCA-n kívüli vitarendezési mechanizmushoz.[44]

A választottbíróság létrehozását, a bírákra vonatkozó követelményeket, magát az eljárást, a határozathozatal egyes formális elemeit a megállapodás részletesen előírja.[45] Tartalmi szempontból talán az egyik legfontosabb kérdés, hogy mi a teendő akkor, ha a feleknek a három főből álló testület összetételéről nem sikerül megállapodniuk. Ebben az esetben mindkét félnek az előre elkészített saját jegyzékéből kell egy választottbírát kineveznie. Ha valamelyik fél az erre előírt határidőn belül ezt elmulasztaná megtenni, akkor a Partnerségi Tanács felperes által delegált társelnöke sorsolás útján választ ki egy bírát annak a félnek a jegyzékéből, amelyik elmulasztotta a kinevezést. Ugyanezt az eljárást kell lefolytatni azokban az esetekben is, amikor a feleknek a választottbíróság elnöke személyéről nem sikerül megegyezésre jutniuk.

Az eljárás várhatóan leginkább kritikus mozzanata a választottbírósági határozat végrehajtása lesz, amelyről külön fejezet „Megfelelés” címmel rendelkezik.[46] Fontos szabály például, hogy az alperesnek – amennyiben a választottbíróság szerint megszegte a TCA-ból eredő kötelezettségeit – a megfelelés érdekében azonnal meg kell tennie a döntés által szükségesnek tartott intézkedéseket, és erről legkésőbb harminc napon belül értesítenie kell a felperest.[47] Ha az azonnali teljesítés nem lehetséges, akkor – lehetőség szerint – a teljesítés „észszerű” határidejében kell megállapodniuk a feleknek. Ha ez sikerül, akkor az alperesnek az észszerű időtartam lejártakor kell a felperest a megtett intézkedésekről értesítenie. Ha akár az észszerű időtartamról, akár a megtett intézkedések megfelelőségéről nem sikerül megállapodni, akkor az eredeti határozatot hozó választottbíróságnak kell a vitatott kérdésekről ismét döntenie.[48]

A vitarendezési eljárásban ideiglenes jogorvoslatnak[49] tekintik azokat az eseteket, amikor például az alperes a választottbírósági határozatnak nem tud megfelelni és ideiglenes ellentételezésre vonatkozó ajánlatot tesz a felperesnek. Az újabb tárgyalások sikertelensége esetén nyílik meg a lehetőség arra, hogy a felperes egyoldalúan felfüggessze a saját kötelezettségeit.[50] A már hivatkozott „keresztretorzióról” a TCA úgy rendelkezik, hogy amennyiben a választottbíróság megállapította a kereskedelmi jogsértést, akkor a kötelezettségek felfüggesztése a másik fél részéről ugyanazon tárgykör más címeire is kiterjedhet.[51]

V.
Záró megjegyzések

E néhány vázlatos felvetés is érzékelteti talán, hogy a Brexit-folyamat továbbra is meglehetősen kaotikus, és ezen a helyzeten a 2020. december 30-án aláírt megállapodás sem változtatott. A kiragadott példák vélhetően igazolják, hogy a több éve tartó bonyolult eseménysort eddig elsősorban politikai szándékok vezérelték és gyakran kísérték jogi rögtönzések. Bár az Európai Unió tárgyalói mindvégig törekedtek a „hard Brexit” elkerülésére, nem állítható, hogy ez sikerült, miután a legújabb megállapodás a „no deal”-nél alig tartalmaz többet. Az Egyesült Királyság már nem része az európai egységes piacnak és a

42 TCA Hatodik Rész: Vitarendezés és horizontális rendelkezések.

43 TCA Hatodik Rész I. cím 1. fejezet INST. 10. cikk.

44 TCA Hatodik Rész I. cím 1. fejezet INST. 11. cikk.

45 A választottbíróság például a létrehozása után 130 napon belül meghozza határozatát. (TCA Hatodik Rész I. cím 2. fejezet INST. 20. cikk 4. pont)

46 TCA Hatodik Rész II. cím 3. fejezet.

47 TCA Hatodik Rész II. cím 3. fejezet INST. 21. cikk.

48 TCA Hatodik Rész II. cím 3. fejezet 22–23. cikk.

49 A TCA magyar fordítása ezt a fogalmat használja: TCA Hatodik Rész II. cím 3. fejezet 24. cikk.

50 TCA Hatodik Rész II. cím. 3. fejezet INST. 24. cikk 4. pont.

51 TCA Hatodik Rész II. cím 3. fejezet 24. cikk 6. pont.

vámuniónak, valamint nem vesz részt az uniós szakpolitikák végrehajtásában sem. 2021 januárjától nem vonatkozik rá az EU által megkötött nemzetközi szerződések hatálya, emellett a felek között megszűnik a személyek, az áruk, a szolgáltatások, valamint a tőke szabad mozgása. Az Egyesült Királyság kérésére a megállapodás nem terjed ki a külpolitika, a külső biztonság és a védelem kérdéseire, jóllehet e területek összehangolásának indokait senki nem vitatja. A pénzügyi szolgáltatások mellett az Egyesült Királyság adatvédelmi rendszerének megfelelőségéről is tovább kell tárgyalni. Az Európai Bizottság a már idézett összefoglalóban tényként közölte, hogy a brit egészségügyi és növényegészségügyi rendszer értékeléséről sem sikerült megállapodni, amelynek alapján az Egyesült Királyság harmadik országként élelmiszeripari terméket exportálhat az EU-ba. Amennyiben ezekben a nagy súlyú ügyekben nem lesz megállapodás a közeljövőben, akkor azokról az Uniónak magának kell döntenie.

Nagy-Britannia azonban már csak földrajzi helyzete miatt sem szakadhat el a kontinenstől, miután gazdasága a világ egyik legfejlettebb nagyrégiójának a szerves része. A 2019-es adatok szerint az Egyesült Királyság teljes árú- és szolgáltatásexportjának 43 százaléka az uniós tagállamokba irányult, mintegy 294 milliárd font értékben. Az importfüggőség még ennél is nagyobb. Ugyanebben az évben a teljes brit behozatal 52 százaléka (373 milliárd font) a kontinensről érkezett.[52] A makrogazdasági adatok mögött az üzleti és személyes kapcsolatok évtizedek alatt kiépült bonyolult hálózata él, amelynek a jogi szabályozottság is fontos eleme. Romano Prodi, az Európai Bizottság egykori elnöke szerint az integráció igazi erejét nem a magasztos eszmék harcából meríti, inkább a traktorülések szabványjogi harmonizációja által épülhet. Csak remélni lehet, hogy a kölcsönös gazdasági érdekek előbbutóbb kikényszerítik a post-Brexit konszolidációt és a jogkövetés továbbra is az „európaiság" egyik meghatározó ismérve lesz.

52 Az adatok forrása: Statistics on UK-EU Trade. https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-7851/ (2021.02.14.)

AZ EURÓPAI UNIÓ JOGA A GYAKORLATBAN – A BREXIT UTÁN

Harmadik, átdolgozott kiadás

SZERZŐ: Blutman László

ÁRA: 7000 Ft

A Brexit, a migrációs hullámok, a szuverenizmus erősödése, a COVID–19 járvány: az Európai Uniót ismét nagy, eddig ismeretlen kihívások feszítik. A gazdasági válság lassú elmúltával megfigyelhető mérsékelt optimizmus már a múlté. A könyv harmadik, jelentősen átdolgozott kiadása ebben az új helyzetben ad átfogó képet az ismét huszonhét tagállamból álló EU jogának működéséről.

Az uniós jog megismerésénél és alkalmazásánál nem az a legfőbb probléma, hogy kevés az információ, hanem az, hogy túl sok. Így a könyv célkitűzése ugyanaz, mint a korábbi kiadásoké. Segítséget kíván nyújtani a nagy kiterjedésű, nehezen átlátható, a magyar jogtól eltérő sajátosságokkal rendelkező uniós joganyag átlátásához és megértéséhez, hogy megkönnyítse használatát a magyar belső joggyakorlatban. A szerző nagy gondot fordít arra, hogy bemutassa a felmerülő jogkérdések gyakorlati összefüggéseit, és ebben jogesetek százaira támaszkodik. A hivatkozott bírósági határozatok elmozdulást jelentenek a jogszabályi szövegektől a gyakorlati problémák irányába. Ráadásul a magyar vonatkozású uniós jogesetek gyarapodásával még érzékelhetőbbé válnak az EU-jog és a magyar joggyakorlat kapcsolódási pontjai. A könyv gazdag esetjogi vonatkozásai kiindulópontot jelenthetnek a belső joggyakorlatban felmerülő uniós jogi kérdések megoldásához, az uniós jogszabályok sikeres alkalmazásához.

www.hvgorac.hu → EU, nemzetközi jog

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1037 Budapest, Montevideo u. 14. +36 1 340 2304 +36 1 349 7600 info@hvgorac.hu

Pribula László egyetemi tanár, Debreceni Egyetem (Debrecen)

A sajtó-helyreigazítás kötelezettjének eljárási pozíciója

Jogalkalmazási kérdések és válaszok*

A sajtó-helyreigazítás a hazai jogrendszer egy kellő hatékonysággal működő, kiszámítható és következetes bírói gyakorlaton alapuló különleges jogvédelmi intézménye. Az évtizedek óta bevált modell szerint működő rendszer alapvető megváltoztatására nem merült fel igény; a 2018. január 1-jétől bevezetett új perrendi szabályok is lényegében csak az osztott perszerkezethez igazítás szükségessége miatt hoztak érdemi változásokat. Az azonnali jogvédelem elismert igényéből következően a felmerült gyakorlati problémákra a bírói jogfejlesztő értelmezésnek gyorsan és eredményesen kell válaszokat adnia. Ezek közé tartozik a sajtó-helyreigazítás egyik legnagyobb kihívásából: az alperes személyének a meghatározásából eredő gyakorlati nehézségek feloldása. A helyreigazításra kötelezett személyéből eredően ugyanis újabb és újabb értelmezési kérdések merülnek fel, amelyekre a jogalkalmazás az elmúlt évtizedekben jól követhető fejlődési íven alapuló gyakorlatias válaszokat ad.

Tárgyszavak: sajtó-helyreigazítás, polgári perrendtartás, eljárási státusz, perköltség

I. Alapvetés

A *sajtó-helyreigazítás* a polgári jog különleges személyiségvédelmi eszköze, amelynek a lényege, hogy amennyiben valakiről meghatározott sajtótermékben (médiatartalomban) *valótlan* tényt állítanak, híresztelnek, való tényt hamis színben tüntetnek fel, a lehetőség szerinti *legrövidebb időn belül* igényt terjeszthet elő arra, hogy a sajtótermékben (médiatartalomban) olyan *helyreigazító közlemény* jelenjen meg, amelyből kitűnik, hogy a sérelmezett közlés mely tényállítása valótlan, megalapozatlan, mely tényeket tüntet fel hamis színben, és ezzel szemben melyek a való tények.

A sajtószerv által megvalósított jogsértés következményei egy kivételes jogvédelmi eszközzel orvosolhatók: az 1972. évi 26. törvényerejű rendelet 60. §-ának a módosítása folytán 1973. január 1-jétől a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (1952-es Pp.) szabályanyagában a különleges polgári perek között elhelyezett *sajtó-helyreigazítási per* által. A jogvédelmi igény azonnali és hatékony érvényesíthetőségét egy évtizedek óta jól működő – korábban a Ptk. (a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény), majd a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. törvény (Smtv.) anyagi jogi, a hatályos polgári perrendtartás eljárásjogi szabályai, valamint a következetes, elsődlegesen a PK 12., 13., 14. és 15. számú állásfoglalásokon alapuló bírói gyakorlat által megvalósított – modell biztosítja, amelynek elengedhetetlen része a kötelező megelőző eljárás, az ott előterjesztett igények megváltoztathatatlansága, a perben az egyetlen érvényesíthető kereset más keresettel összekapcsolásának a tilalma, továbbá a jogvita haladéktalan elintézéséhez kapcsolódóan az eljárási jogok – különösen a bizonyítási indítványok előterjesztésében és egyes eljárási jogintézmények kizártságában jelentkező – korlátozása.

Aki a sajtóközleményben megjelent, valótlan tartalmú tényt sérelmezi, nem fordulhat *közvetlenül* a bírósághoz. A per megindítását ugyanis kötelezően meg kell, hogy előzze a sajtószerv felé irányuló helyreigazítási kérelem, amelynek eredménytelensége feltétele a keresetlevél előterjesztésének. Az *előzetes eljárás* a sajtó-helyreigazítási per *kötelező és mellőzhetetlen* előzménye. A jogalkotó szándéka szerint a kötelező előzetes eljárás fenntartása az önkéntes jogkövetés elősegítését és a perelterelést célozza, egyben a gyors befejezhetőséget szolgáló szabá-

* A tanulmány közzététele az Igazságügyi Minisztérium „Jogászképzés színvonalának emelését célzó" kutatási programja „Szintlépés a jogérvényesítésben – A jogérvényesítés és a jogvédelem új útjai" programrészében valósult meg.

lyok mellett zajló per előkészítését is megvalósítja.[1] A megelőző kérelem alapján van ugyanis a sajtószerv abban a helyzetben, hogy meggyőződhessen a kérelem alaposságáról, így mindenekelőtt arról, hogy rendelkezik-e azokkal az információkkal, amelyek alapján a perben sikerrel védekezhet. Ha pedig a sajtószerv a helyreigazításra vonatkozó kötelezettségének nem tesz önként eleget, az érintett személy ugyancsak rövid időn belül egy csak szűk körű bizonyítási eljárást lehetővé tevő, *soron kívüli* polgári peres eljárásban szerezhet érvényt a perben érvényesíthető egyetlen szankció: a helyreigazítás iránti követelésének.

A helyreigazítás objektív kötelezettség, független a sajtó felróható magatartásától. Amennyiben a sajtószerv hiányos adatok esetében felvállalja a per megindítását, a kimenetele kockázatát már neki kell viselnie. Mindehhez kapcsolódóan a jogalkotó a határidőket is a gyorsaság követelményének megfelelően rendezi: a kereset megindítására, a tárgyalás kitűzésére, az ítélet írásba foglalására és kézbesítésére, a perorvoslat elbírálására is az általános szabályokhoz képest rövidebb határidő áll rendelkezésre. Ennek a jól működő modellnek a megváltoztatására sem a jogalkalmazás, sem a jogkereső felek részéről nem merült fel igény. A 2018. január 1-jén hatályba lépő polgári perrendtartás (2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról, a továbbiakban: Pp.) sem kívánta alapvetően átalakítani a sajtó-helyreigazítás rendszerét, csupán szabályait a legnagyobb koncepcionális újítás, az osztott perszerkezet sajátosságaihoz igazította.

II.
A sajtó-helyreigazítás jogosultjának eljárási státusza

Az időszerűség követelményét elsődleges alapként meghatározó *sajtó-helyreigazítás* jellemzőihez igazodik a felperes és az alperes személye, és az ebből adódó speciális szabályok. A jogsérelmet a valótlan tartalmú sajtóközlemény okozza, a sérelem különleges kompenzációjára, azaz a valótlan tartalom valóságnak megfelelő helyreigazítására a közlemény érintettjének keletkezik a jogalkotó által elismert igénye. Ahhoz, hogy a helyreigazításra a lehetőség szerint legrövidebb időn belül sor kerülhessen, mind az anyagi jogi, mind az eljárási rendelkezéseknek figyelemmel kell lenniük a jogvita alanyainak a szerepére, a bírói gyakorlatnak pedig azonnal tudni kell megfelelő válaszokat adni az ezekből a szerepekből fakadó különleges jogalkalmazási kérdésekre.

Nem okozott jelentős jogalkalmazási nehézségeket a sajtó-helyreigazítási eljárás jogosultja – az esetleges per felperese – személyének a meghatározása. Az eljárás kezdeményezésére jogosult *érintett* személyét az Smtv. egyértelműen meghatározza, amikor a 12. § (1) bekezdése úgy fogalmaz, hogy ha valakiről bármely médiatartalomban valótlan tényt állítanak, híresztelnek vagy vele kapcsolatban való tényeket hamis színben tüntetnek fel, követelheti olyan helyreigazító közlemény közzétételét, amelyből kitűnik, hogy a közlés mely tényállítása valótlan, illetve megalapozatlan, mely tényeket tüntet fel hamis színben, és ehhez képest melyek a való tények. Ezt a rendelkezést a bírói gyakorlat töltötte ki tartalommal. A jogszabályi definíciót a gyakorlat igényeihez igazította a Kúria jogelődjének, a Legfelsőbb Bíróságnak az irányadó értelmezése, amely *PK 13.* számú kollégiumi állásfoglalásának I. pontja szerint sajtó-helyreigazítást az kérhet, akinek a személyére a sajtóközlemény – nevének megjelölésével vagy egyéb módon – *utal,* vagy akinek a személye a sajtóközlemény tartalmából *felismerhető.*

Mindezekből következően egyértelmű, hogy a helyreigazításra alapot adó jogviszony érintettjének a meghatározása a kereshetőségi jogot megalapozó anyagi jogi kérdés, tehát arról érdemben, az ítéletben kell határozni.

A kereshetőségi jog megállapíthatóságának a feltétele tehát a PK 13. számú kollégiumi állásfoglalásában előadott okfejtés alapul vételével, a sajtóközleménnyel való *érintettség.* Ennek a követelményeit a következetes bírói gyakorlat áttekinthetően és egyértelműen alkalmazza. Egyszerűbb a megítélés abban az esetben, ha az újságcikk, műsorszám *név szerint* megnevezi a sérelmet szenvedett felet – ebben az esetben, a helyreigazításra kötelezés törvényes feltételeinek a megvalósulása esetén, az érintettségből következő ügybeli legitimáció fennáll, ha a közlés kifogásolt része összefüggésbe hozható a megjelölt személlyel. A sajtó-helyreigazításra jogosultak köre azonban a közleményben név szerint megnevezettekhez képest tágabb: A PK 13. számú kollégiumi állásfoglalás I. pontja kifejezetten úgy foglal állást, hogy az is kérhet sajtó-helyreigazítást, akinek a személyére a sajtóközlemény nem csak a nevének megjelölésével, hanem egyéb módon is *utal,* vagy akinek a személye a sajtóközlemény tartalmából *felismerhető.* A közlésnek a szövegkörnyezetben való méltányos értelmezése alapján lehet eldönteni, hogy az abban foglalt, megalapozatlannak állított tények vonatkoznak-e az igényt érvényesítő személyre. Az érintettséghez viszont *nem elégséges a személyes érintettség szubjektív érzete,* hanem annak objektív, mások által is felismerhető körülményeken kell alapulnia.

Az érintettség követelményét számos eseti döntés részletezte. Így amennyiben a közlemény tartalmából csak *viszonylag szűkebb kör,* akár néhány személy számára megítélhető, hogy a tényállítások az igényt érvényesítő személyére vonatkoztak, az érintettség akkor is igazolt, hiszen a bíróság nem zárhatja ki, hogy nincs érdekében a valótlan

1 Nagy Adrienn: *Egyes személyiségi jogok érvényesítése iránt indított perek*. In: Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez (szerk. Wopera Zsuzsa). Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2017. 799.

tartalmú, személyére vonatkozó kijelentés korrigálása, ha csupán néhány személy ismerhette fel a reá vonatkozó valótlan tartalmú közlést.[2] Nincs sajtó-helyreigazítás iránti kereshetőségi joga annak, akinek személye a sérelmezett riport alapján sem közvetlenül, sem közvetett módon nem ismerhető fel.[3] Az érintettséghez igazodik az igényelhető helyreigazítás terjedelme is: Az érintett személy a sajtóközlemény csak azon tényállításainak, illetve tényközléseinek a helyreigazítását kérheti, amelyek a személyére vonatkoznak.[4]

Mindezen felül a kereset eredményességének az is a követelménye, hogy az érintett a megelőző eljárást igénybe vegye, és ezt követően terjessze elő a keresetlevelét. A személyi változtatás tilalmából pedig az is következik, hogy míg a megelőző eljárás elmaradása a keresetlevél visszautasítását eredményezi, addig a kereset elutasítását vonja maga után, ha a helyreigazítási kérelem és a kereset előterjesztője nem azonos személy.[5]

Nem lehet eltekinteni attól sem, hogy a helyreigazítás iránti igény a jóhírnévhez fűződő személyiségi jog megsértéséből ered, ezért az igény személyes érvényesítésének az anyagi jogi előírásai vonatkoznak rá. Így a sajtó-helyreigazítási igény személyes érvényesíthetőségéből következően az érintett személyében jogutódlás nem következhet be. A sajtóközlemény megalapozatlan közlésére alapított, jogutód által benyújtott kereset esetén azt kell vizsgálni, hogy az adott kijelentések vonatkoztathatók-e magára a jogutódra, tekintettel arra, hogy a helyreigazítási igényt csak személyesen lehet érvényesíteni, jogutódlásnak ebben a részben nincs helye. Ahogyan a Fővárosi Ítélőtábla irányadó döntésében kiemelte: A sajtó-helyreigazítási perben ezért a jogutód nem léphet fel helyreigazítási kérelemmel a jogelőd személyét érintő valótlan tényállítások miatt, ha a közlések a jogutód személyét nem érintik.[6] Egyet lehet érteni azzal a szakirodalmi álláspontal is, hogy a közéleti szereplők, bár a jóhírnevet védő eljárásokban speciális megítélés alá esnek, a sajtó-helyreigazítási igényt az általános szabályok szerint jogosultak érvényesíteni.[7]

Összességében mindezekkel együtt kijelenthető, hogy a felperes személyét érintően a sajtó-helyreigazítási perek gyakorlatában nem merültek fel összetett, nehezebb megítélésű, hosszas szakmai vitákat igénylő értelmezési nehézségek.

III. A sajtó-helyreigazítás kötelezettjének eljárási státusza a Pp. hatálybalépéséig – a legitimáció hiányának jogalkalmazói értelmezése

Lényegesen jelentősebb jogalkalmazási nehézség keletkezett azonban a sajtó-helyreigazításra kötelezett személyének a perbeli szerepéből. A jogosult személyével szemben ugyanis a sajtó-helyreigazítást rendező eljárási jogszabályi előírások mindig is meghatározták a kötelezett személyét. Az 1952-es Pp. a jogintézmény bevezetésétől, 1973. január 1-jétől 2010. december 31. napjáig azt a megoldást választotta, hogy 342. § (1) bekezdése a pert megelőző kötelező eljárás indítását – utalva a Ptk. 79. §-ának a sajtó-helyreigazítási igényt a napilappal, folyóirattal (együttesen időszaki lappal), rádióval, televízióval vagy filmhíradóval szemben megalapozó anyagi jogi szabályaira – általánosságban a gyűjtőfogalomként meghatározott „sajtóval" szemben; míg a keresetindítást a 343. § (1) bekezdése az időszaki lap szerkesztősége, a rádiózásról és televíziózásról szóló törvény szerinti műsorszolgáltató, illetőleg a Magyar Távirati Iroda ellen tette kötelezővé. 2011. január 1-jétől a felhívott jogszabályhelyek hatályos szövege – leszámítva az Alkotmánybíróság 165/2011. (XII. 20.) AB határozata következtében az időszaki lapot érintő átmeneti exlex állapotot – mind a pert megelőző eljárás kötelezettjét, mind a per alperesét azonosan a médiaszolgáltatóban, a sajtótermék szerkesztőségében illetve a hírügynökségben jelölte meg.

A helyreigazítási kötelezettség alanyának meghatározása a nem megfelelő személlyel szembeni *igényérvényesítés legitimációs problémáira,* valamint *a szerkesztőség esetén a jogi személyiség hiányára* visszamenően okozott értelmezési nehézségeket.

Az anyagi és eljárási szabályok meghatározták a sajtó-helyreigazítás kötelezettjének a személyét. Amennyiben a helyreigazítási igényt nem a jogszabályi rendelkezések által meghatározott szervvel szemben terjesztik elő – így az időszaki lappal szemben támasztott követelményeknek nem megfelelő internetes bloggal szemben[8] –, hiányzik a kötelezetti legitimáció. A kapcsolódó jogszabályi rendelkezések anyagi és eljárási tartalmának különleges keveredése folytán azonban abban is a jogalkalmazásnak kellett kialakítania a következetes gyakorlatot, hogy mi a legitimáció hiányának a jogkövetkezménye.

Az 1952-es Pp. hatálya alatt kialakult bírói gyakorlat egységes volt abban, hogy a passzív perbeli legitimáció körében nem eljárási kérdésként értékelte a helyes kötelezett meghatározását; az adott sajtótermék vonatkozásában a médiaszolgáltató a szerkesztőség megjelölésének a kötelezettségét a felperesre terhelte, és ha a felperes nem a

2 BH 1991.2.

3 BDT 2004.1040.

4 BDT 2014. 3210.

5 BDT 2003. 763.

6 Fővárosi Ítélőtábla 2.Pf.20.721/2013/3. sz. döntése.

7 Udvary Sándor: *A médiához való hozzáférés lehetőségei.* In: Magyar és európai médiajog (szerk. Koltay András). Budapest, Wolters Kluwer Hungary, 2019. 696.

8 Kúria Pfv.IV.20.642/2014/6. sz. döntése.

sajtó-helyreigazítást rendező jogszabályok által felhívott kötelezett ellen terjesztette elő a keresetét, az nem a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasításához (a jelenlegi perrendi szabályok szerinti visszautasításához), hanem a kereset érdemi elutasításához vezetett.

A nem megfelelő személy alperesként perlésének jogkövetkezményeit fejtette ki a Debreceni Ítélőtábla jogerős ítéletében. A perben a felperes keresetében tévesnek bizonyult adatok értelmezése alapján jelölte meg az alperest a sérelmezett műsort sugárzó rádió műsorszolgáltatójaként, a megjelölt alperes pedig jogviszony hiányában kérte a kereset elutasítását azon indokkal, hogy nem ő az adott rádió műsorszolgáltatója. Az elsőfokú ítélettel szemben előterjesztett fellebbezésében a felperes azt adta elő, hogy tévedett a bíróság, amikor a felperesre telepítette a műsorszolgáltató meghatározása vonatkozásában a bizonyítási terhet. A jogerős ítélet indokolása szerint a Pp. 3. § (1) és (3) bekezdéséből az következik, hogy a rádió műsorszolgáltatójának mint alperesnek a megnevezése a felperes kötelezettsége volt. A bíróság nemleges bizonyítási kötelezettséget nem írhat elő, ezért a perbe vont alperes ez okból sem volt kötelezhető annak igazolására, hogy nem ő a műsorszolgáltató, és bizonyítási kötelezettsége a műsorszolgáltató megjelölésére nem állt fenn. Ehhez képest a felperes a perindítást megelőzően nem járt el kellő gondossággal, ha nem tisztázta az alperesként perbe vonható műsorszolgáltató személyét.[9]

Az igény helyes kötelezettel szembeni érvényesíthetőségének nem eljárási, hanem anyagi jogi feltételként értékelését erősítette az is, hogy nyilvánvalóan nem a keresetlevél érdemi tárgyalásra alkalmassága (a Pp. hatálybalépése után perfelvételre alkalmassága), hanem a kereset alapossága tekintetében kell azt megítélni és szükség szerint ez irányban bizonyítást lefolytatni, hogy a sajtóterméket jogszerűen állították-e elő. A bírói gyakorlat ugyanis következetes és egyértelmű abban, hogy a sajtó-helyreigazítás nem érvényesíthető *jogellenesen előállított* sajtótermékkel szemben, a bíróság ugyanis a kötelezéssel nem „legalizálhatja" a tilos módon megjelenő lapokat – amennyiben ugyanis a bíróság teljesíthetné a keresetet, azzal a kötelezettként megjelölt szervet újabb jogellenes magatartásra, a sajtótermék tiltott terjesztésére kötelezné. Ha az időszakos kiadvány nem felel meg az időszaki lappal szemben megkívánt feltételeknek, sajtó-helyreigazítás nem kérhető, a keresetet – annak érdemi vizsgálata mellett – el kell utasítani.[10]

9 Debreceni Ítélőtábla Pf.II.20.075/2008/4. sz. döntése.

10 BH 2009.105.; Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.20.807/2008/3. sz. döntése; Pécsi Ítélőtábla Pf.III.20.465/2007/3. sz. döntése.

IV. A sajtó-helyreigazítás kötelezettjének eljárási státusza a Pp. hatálybalépéséig – a jogi személyiség hiányának jogalkalmazói értelmezése

A polgári perjog lehetőség szerint az anyagi joggal összhangban törekszik arra, hogy a peres felek jogképességgel rendelkező jogalanyok legyenek, így teremthető meg a jogok gyakorlásának és kötelezettségek teljesítésének megfelelő biztosítéka, hiszen a jogosult elismert érdeke, hogy nemteljesítés esetében igényének állami kényszereszköz, bírósági végrehajtás útján is érvényt tudjon szerezni.

Kivételesen azonban az eljárásjogi szabályok lehetővé teszik jogképességgel nem rendelkező szervezetek, csoportok felperesként, illetve alperesként való fellépését. Így a társasházakról szóló 2003. évi CXXXIII. törvény 3. § (1) bekezdése a társasház önálló perképességét mondja ki. Hasonló jogalkotói megoldás alakult ki a sajtó-helyreigazítási perek vonatkozásában is, azonban az egyes jogszabályhelyek az Smtv. és a Pp. hatálybalépése előtt sajátos ellentmondást tartalmaztak, a bírói gyakorlatnak számos, a jogszabályi rendelkezések félreérthető és hiányos meghatározásaiból következő problémát kellett orvosolnia.

Az 1952-es Pp. által a sajtó-helyreigazítás kötelezettjeként megjelölt szervek közül a műsorszolgáltatóval és a Magyar Távirati Irodával szembeni igényérvényesítés nem okozott gyakorlati problémákat, hiszen jogi személyiséggel rendelkeztek, azonban a jogalkalmazásnak reagálnia kellett a sajtó szerkesztősége jogi személyiségének hiányából adódó következményekre.

Az időszaki lap szerkesztőségének kötelezettként meghatározása sajátos feszültséget keletkeztetett az Smtv. megalkotásáig hatályos, a sajtóról szóló 1986. évi II. törvény 7–8. §-ának rendelkezéseivel is, amelyek a sajtó szervezetei között az alapítót és a kiadót sorolták fel, de nem tettek említést a szerkesztőségről, amely utóbbi, egyéb jogszabályi rendelkezések hiányában, jogi személyiséggel nem rendelkezett.

A jogi személyiség hiányának azért volt jelentősége, mert felvetette a pénzbeli marasztalás végrehajthatóságának a problémáját. A sajtó-helyreigazítási perben a kereset nem marasztalásra, hanem meghatározott cselekmény, a helyreigazítás közzétételére irányul. Az 1986. évi II. törvény 18. § (2) bekezdés a) pontja a sajtó feladatainak a teljesítéséért nem az időszaki lap szerkesztőségét, hanem a szerkesztőség vezetőjét tette felelőssé. Miután a szerkesztőség vezetője jogképességgel rendelkezik, ezért a jogszabályi rendelkezés a felelősség kérdésében problémát nem okozott. Ugyanakkor a sajtó-helyreigazítási perek kötelező alpereseként megjelölt szerkesztőséggel szemben a jogképesség hiányából eredően a kereseti kérelem kizárólag a helyreigazítás közzétételére irányulhatott. A bíróság a szerkesztőséget nem kötelezhette sem a

felperes perköltségének, sem az állam által előlegezett költségnek és meg nem fizetett illetéknek a viselésére, mint ahogyan az 1952-es Pp. 8. §-ába ütköző alperesi magatartás következménye sem lehetett a szerkesztőséggel szemben kirótt bírság. Ennek ellenére a le nem rótt kereseti illetékről rendelkezni kellett, a felperes joggal tarthatott igényt a jellemzően ügyvédi munkadíjban megjelenő perköltségei megtérítésére.

2008. január 1. napjáig ezt az ellentmondást a *7/1972. (XI. 28.) IM rendelet* kifejezetten rendezte, ugyanis a 18. §-a úgy rendelkezett, hogy a sajtó-helyreigazítási vagy a sajtóval kapcsolatos más perben a sajtó szervének nincs perbeli jogképessége, helyette a perköltség viselésére az alapítóját; a Magyar Rádió, illetőleg a Magyar Televízió körzeti stúdiója esetében a Magyar Rádiót, illetőleg a Magyar Televíziót; a Filmhíradó Szerkesztősége esetében pedig a Magyar Filmgyártó Vállalatot kell kötelezni. A rendeletet azonban a 2007. évi LXXXII. törvény hatályon kívül helyezte anélkül, hogy a perköltségben marasztalás tekintetében új jogszabályi rendelkezésekre került volna sor. Az így kialakult sajátos helyzetre a bírói gyakorlatnak kellett reagálnia.

A Győri Ítélőtábla irányadó ítélete ezt a kérdést úgy oldotta meg, hogy hangsúlyozta: bár a 7/1972. (XI. 28.) IM rendeletet a jogalkotó 2008. január 1. napjával hatályon kívül helyezte, azonban a hatályon kívül helyezett rendelet 18. §-a a sajtószerv *alapítójának* költségviseléséről szólt. Ennek indoka az volt, hogy az alperesként perelhető sajtószervek nem mindegyike bír jogképességgel (így például a szerkesztőségek). Ezek perbeli részvétele az 1952-es Pp. 343. § (1)–(3) bekezdésén alapul, s marasztalásukra *csak* a helyreigazítási kötelezettség tekintetében kerülhet sor, perköltség viselésére azonban nem kötelezhetők, mivel jogképesség hiányában végrehajtás alá vonható vagyonnal sem rendelkeznek. Amennyiben a bíróság a jogképességgel nem rendelkező szerkesztőséget kötelezné a perköltség megfizetésére, úgy az ítélet ezen rendelkezése végrehajthatatlan volna. A bírói gyakorlat azonban már korábban sem csupán a sajtószervet alapító személyt tette – még perben állása nélkül is – a költségviselési kötelezettség alanyává, hanem a jogképességgel rendelkező kiadót is, tekintettel arra, hogy a kiadáshoz szükséges személyi és tárgyi feltételeket a kiadó biztosítja. Nincs alap tehát annak a jogalkalmazói gyakorlatnak a megváltoztatására, amely értelmében akár a jogképességgel rendelkező kiadó, de akár az 1986. évi II. törvény 7. § (2) bekezdése alapján az ugyancsak jogképességgel rendelkező lapalapító is kötelezhető a költségviselésre.[11] Ezt az értelmezést erősítette a Kúria jogelődje, a Legfelsőbb Bíróság irányadó ítélete, amely kifejtette, hogy nem jogszabálysértő az a gyakorlat, amely szerint a perben nem álló kiadó a helyreigazítási perekben marasztalható. Ennek indoka, hogy az 1952-es Pp. 343. § (3) bekezdésének a felhatalmazása csupán azt teszi lehetővé, hogy az egyébként perbeli jogképességgel nem rendelkező szerkesztőség marasztalására csak a helyreigazítás tekintetében kerüljön sor. A pénz fizetésére irányuló vagyoni igény kötelezettje azonban a polgári jog szabályai szerint jogképességgel nem rendelkező sajtószerv nem lehet. A sajtó valamely szervezeti egységét terhelő tartozásért – a 1986. évi II. törvény 8. § (2) és (3) bekezdés alapján, a 18. § (1) bekezdésben foglaltakra is tekintettel – a kiadó tartozik helytállni. Ezért a sajtó-helyreigazítás iránti perben a perköltség és az eljárási illeték megfizetésére – perben állása nélkül is – a jogképességgel rendelkező sajtószerv (kiadó) kötelezhető.[12]

A kiadó személyének „segítségül hívása" sajátos megoldást jelentett arra a problémakörre is, hogy mi a teendő akkor, ha a kereset megindításáig a sérelmezett cikket megjelentető *sajtószerv szerkesztősége megszűnik*. Mivel jogi személyisége nincs, ezért a jogutódlás sem merülhet fel. A Szegedi Ítélőtábla jogerős ítéletében – méltányos értelmezés alapján – kizárólag ebben az esetben megengedte a sajtótermék kiadójával szemben az igény érvényesítését. Ez a megoldás azért is látszott az igényt érvényesítő fél érdekeire is tekintettel elfogadhatónak, mert a közlés helyreigazításához kapcsolódó egyéb igényelhető jogkövetkezményekben – a perköltség, az állam által előlegezett költség és meg nem fizetett illeték viselésében – a jogalkalmazói értelmezés szerint a kiadó egyébként is marasztalható volt.[13]

V.
Az Smtv. hatálybalépésével felvetődő új jogalkalmazási kérdések a sajtó-helyreigazítás kötelezettjének eljárási státuszát érintően

Közvetlenül az Smtv. hatálybalépése előtt a következetesnek tekinthető bírói gyakorlat szerint a marasztaló ítélet a helyreigazítás közzétételére a jogi személyiséggel rendelkező médiaszolgáltatót, hírügynökséget, valamint a jogi személyiséggel nem rendelkező szerkesztőséget; míg a le nem rótt kereseti illeték és a perköltség viselésére a jogi személyiséggel rendelkező médiaszolgáltatót, hírügynökséget, valamint – ha a helyreigazítás kötelezettje a szerkesztőség volt – az időszaki lap jogi személyiséggel rendelkező kiadóját kötelezte, annak ellenére, hogy utóbbi szervezet nem állt perben.

Ebben a gyakorlatban – időlegesen – az Smtv. hatálybalépése okozott zavart, annak ellenére, hogy a kapcsolódó jogirodalmi álláspont szerint az előzővel lényegében azo-

11 Győri Ítélőtábla Pf.I.20.318/2008/4. sz. döntése.

12 Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.20.20.599/2009/5. sz. döntése.

13 Szegedi Ítélőtábla Pf.II.20.116/2008/4. sz. döntése.

nos szabályozásból a korábbi joggyakorlat – változatlanul – továbbélni látszott.[14] Az Smtv. 12. § (1) bekezdése ugyanis úgy rendelkezett, hogy amennyiben valakiről bármely *médiatartalomban* valótlan tényt állítanak, híresztelnek vagy vele kapcsolatban való tényeket hamis színben tüntetnek fel, követelheti olyan helyreigazító közlemény közzétételét, amelyből kitűnik, hogy a közlés mely tényállítása valótlan, illetve megalapozatlan, mely tényeket tüntet fel hamis színben, és ehhez képest melyek a való tények. Az 1952-es Pp. 342. § (1) bekezdésének a 2011. január 1. és 2011. augusztus 2. napja közötti időszakban hatályos szövege ehhez képest úgy rendelkezett, hogy helyreigazításának a közzétételét az érintett személy vagy szervezet az általa vitatott közlemény közzétételétől számított harminc napon belül írásban kérheti a *sajtótól*.

A megváltozott jogszabályi rendelkezések alkalmazásának a nehézségét mutatja a Fővárosi Ítélőtábla egy, ebben az időszakban keletkezett jogvitát elbíráló döntése, amely úgy találta, hogy a megváltozott jogszabályi rendelkezéseknek kihatása volt a sajtó-helyreigazítási perekben az alperes személyére nézve. A sajtó-helyreigazítási eljárás szabályait is részben tartalmazó Smtv. hatálybalépése után az 1952-es Pp. módosított 343. § (1) bekezdése szerint helyreigazítás a médiatartalom-szolgáltatójától, illetve a hírügynökségtől kérhető. Az Smtv. hatályos 1. § 8. pontja a *médiatartalom-szolgáltató* meghatározásaként a médiaszolgáltatót, illetve bármely médiatartalom szolgáltatóját nevezte meg; míg az 1. § 2. pontja úgy rendelkezett, hogy *médiaszolgáltató* az a természetes vagy jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság, aki vagy amely szerkesztői felelősséggel rendelkezik a médiaszolgáltatás tartalmának megválasztásáért, és meghatározza annak összeállítását. Ezeknek a fogalmi meghatározásoknak az összevetésével pedig az a következtetés vonható le az ítélet szerint, hogy a sajtó-helyreigazítási per kizárólag természetes személy, jogi személy és jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társasággal szemben kezdeményezhető. Mivel a szerkesztőség nem tartozik ebbe a körbe, ezért helyreigazításra nem kötelezhető.[15]

A fenti értelmezés nyilvánvalóan nem lehetett összhangban a jogalkotó szándékával, ezért jogszabályi beavatkozásra volt szükség. Az 1952-es Pp.-t ebben a körben módosító 2011. évi CVII. törvény javaslatának miniszteri indokolása kifejezetten azt tartalmazta, hogy egyértelművé kell tenni, hogy a korábbi helyzethez hasonlóan jelenleg is *a sajtótermékek szerkesztősége* perelhető helyreigazítási eljárásban. Ezt követően az 1952-es Pp. 342. § (1) bekezdése már azt tartalmazta, hogy helyreigazítás közzétételét a médiaszolgáltatótól, a sajtótermék szerkesztőségétől vagy a hírügynökségtől kell kérni, azaz a jogszabályi rendelkezések sajtó-helyreigazítási perben a médiaszolgáltató, a sajtótermék szerkesztősége, illetve hírügynökség alperesként perlését határozták meg. Ez a szabályozás így már összhangban került az Smtv. 12. § (1) bekezdésével, amely annyiban is egyértelműsítette a sajtó-helyreigazítás alapját, hogy a hírügynökség által közvetített tartalmat is ide sorolta.

Ugyancsak az Smtv. hatálybalépése után okozott gyakorlati kihívást az Alkotmánybíróság egy kapcsolódó jogszabályi rendelkezést megsemmisítő döntésének a következménye.

Az Smtv. 2. § (1) bekezdésének 2011. január 2. napjától hatályos eredeti szövege ugyanis úgy rendelkezett, hogy a törvény hatálya kiterjed a Magyarországon letelepedett médiatartalom-szolgáltató által nyújtott médiaszolgáltatásra és kiadott sajtótermékre. Az Alkotmánybíróság 165/2011. (XII. 20.) AB határozata 2012. május 31. napjával viszont megsemmisítette a jogszabályi rendelkezés „és kiadott sajtótermékre" fordulatát. Az alkotmánybírósági határozat indokolása szerint a jogalkotó az új médiaszabályozást – a nyomtatott sajtóval megegyező körben – az Interneten elérhető azon médiatartalmakra is kiterjesztette, amelyek nem sorolhatók az audiovizuális média körébe. A sajtószabadság kiterjed az internetes sajtó tevékenységére is azzal, hogy az egyéb tömegkommunikációs formákhoz hasonlóan alkotmányossági értelemben az internetes sajtó is szabályozás alá vonható, e szabályozás azonban differenciált megközelítést igényel. A médiaszabályozás körébe vonható internetes újságok szabadságának korlátozása esetében nem lehetnek irányadók az audiovizuális média szabályozásának indokai. Az Alkotmánybíróság a rendelkezése során azonban figyelemmel volt arra, hogy határozatának jogkövetkezményei ne érintsék közvetlenül az audiovizuális (és rádiós) médiára vonatkozó szabályozást és az 1996 óta folyó hatósági gyakorlatot. A nyomtatott és az internetes sajtótermékek esetében megállapított alkotmányellenesség konzekvenciáit ezért az Alkotmánybíróság az Smtv. személyi hatályára vonatkozó szabályainál vonta le, kivonva a nyomtatott és az internetes sajtótermékeket az Smtv. hatálya alól.

Mindezek következtében az Smtv. 2. § (1) bekezdésének 2012. június 1. és június 18. napja közötti szövege így szólt: „A törvény hatálya kiterjed a Magyarországon letelepedett médiatartalom-szolgáltató által nyújtott médiaszolgáltatásra." Az alkotmánybírósági határozathoz igazodóan a 2012. évi LXVI. törvény 2012. június 19-től módosította az Smtv. rendelkezéseit úgy, hogy a 2. §-hoz beékelt (1a) bekezdés már kiterjesztette a törvény hatályát – differenciált jogkövetkezményekkel – a Magyarország területén letelepedett médiatartalom-szolgáltató által kiadott sajtótermékre is.

Az átmeneti időszak sajtó-helyreigazítási igény érvényesítésére gyakorolt hatását is szükséges volt a jogalkalmazónak értelmeznie. Egy kapcsolódó sajtó-helyreigazí-

14 Udvary: i. m. 691.

15 Fővárosi Ítélőtábla 2.Pf.20.829/2011/5. sz. döntése.

tási perben ugyanis az alperes az ellenkérelmében, többek között, arra hivatkozott, hogy az Alkotmánybíróság 165/2011. (XII. 20.) AB határozata következtében a 2012. június 19. napja előtti sajtóközlemények tekintetében nincs helye sajtó-helyreigazítási igény érvényesítésének. Ezzel szemben az ügyben eljáró bíróság kifejtette: az Alkotmánybíróság célja nem a sajtó-helyreigazításnak, mint különleges eljárásnak a megsemmisítésére vonatkozott, figyelemmel arra, hogy az Smtv. 12. §-át az alkotmánybírósági felülvizsgálat érintetlenül hagyta. A határozat ugyan kifejezetten rögzítette, hogy a megsemmisítéssel a sajtó-helyreigazítás lehetősége is megszűnik az érintett körben, de kifejezetten felhívta a figyelmet arra, hogy a jogalkotó kötelessége a jövőre nézve megteremteni az Alkotmánynak megfelelő tartalmú kontrollt a nyomtatott és internetes sajtó vonatkozásában. A határozat keltezésének 2011. december 20-ai időpontja és a 2012. május 31-ei időpont közötti időszakot megfelelőnek ítélte az ilyen irányú jogszabály-módosítás megalkotására. Erre a jogszabályalkotásra azonban csak 2012. június 19-ével került sor, mely lényegében azt jelentette, hogy a két időpont között nem volt mód sajtó-helyreigazítást kérni a nyomtatott és internetes sajtótermékek esetében. A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény (Jat.) előírásait figyelembe véve ebből arra lehet következtetni, hogy kizárólag a 2012. június 1. és 18. napja között megjelent írások esetére vonatkoztatható az Alkotmánybíróság határozata és a módosító jogszabályok hatálybalépésének időszaka közötti „ex lex" állapot. Az adott perben a felperes igényét a sérelmezett írás megjelenésének időpontja idején hatályos jogszabályok alapján kellett megítélni, tekintettel arra, hogy az igényérvényesítés alapja az eljárás tárgyát képező írás. Ezért a jogalkotási késedelemnek csak az lett a következménye – bár ez is kuriózum a sajtó-helyreigazítás történetében –, hogy a 2012. június 1. és 18. napja között megjelent sajtóközlemények esetén nem volt előterjeszthető helyreigazítási kérelem.[16]

Közvetlenül a Pp. hatálybalépése előtt – a jogszabályi rendelkezések korrigálása és a szabályozási hiányosságokat pótolni szándékozó bírói gyakorlat eredményeképpen – az időszaki lapban, az internetes lapban illetve hírportálban megjelent közlemények vonatkozásában a sajtó-helyreigazítási per keresetét a jogi személyiséggel nem rendelkező szerkesztőség ellen kellett előterjeszteni, amely csak a helyreigazítás tekintetében volt marasztalható, az egyéb kötelezettségek – perköltség, illeték – viselésére továbbra is a sajtószerv perben nem álló kiadóját kell kötelezni. A médiaszolgáltató és a hírügynökség esetében ez a kettőség nem létezett, mivel jogi személyiséggel rendelkeztek. Ebből a jogalkalmazói jogfejlesztő értelmezés eredményeképpen kialakult megoldásból kellett a polgári perjogi kodifikációnak is kiindulnia.

16 Fővárosi Ítélőtábla 2.Pf.21.936/2012/5. sz. döntése.

VI. A sajtó-helyreigazítás kötelezettjének személyét érintő változások a Pp.-ben

A 2018. január 1-jén hatályba lépett polgári perrendtartás alapvetően nem kívánt változtatni a sajtó-helyreigazítás eljárási szabályain. Inkább csak jogtechnikai érdekesség a három különleges személyiségi jogi per közös szabályainak a meghatározása: annak ellenére, hogy az eljárásjogi értelemben vett személyiségi jogi per elbírálása számos kérdésben az általános szabályoktól eltérő megoldásokat követel – így a pernyertesség-pervesztesség meghatározásában, a perköltség számításában, a kérelemhez kötöttség értelmezésében –, a jogalkotó mindössze a személyiségi jogsértésen alapuló jogvita három esetkörét találta indokoltnak különleges perként szabályozni: a sajtó-helyreigazítási pert, a képmáshoz és a hangfelvételhez való jog érvényesítése iránt indított pert („képmásper") és a közösséghez tartozással összefüggő személyiségi jog érvényesítése iránt indított pert („gyűlöletbeszéd-per"). A különleges perek megnevezésén kívül azonban a Pp. a személyiségi jogok érvényesítése iránti pereket érintően nem tartalmaz egyetlen közös szabályt sem.

Mindezek közül a sajtó-helyreigazítási per lényeges rendelkezései sem változtak, a jogalkotó az eljárás gyorsításának jogszabályi követelményeit – *az alperesi ellenkérelem a perfelvételi tárgyalást megelőzően legalább három nappal írásban vagy legkésőbb a tárgyaláson szóban előadásának kötelezettsége és elmulasztása jogkövetkezményének a kereset nem vitatottnak tekintésében meghatározása, az érdemi tárgyalásnak a perfelvétel lezárása után nyomban megtartásának kötelezettsége, a perfelvételi és az érdemi tárgyalás kivételes elhalaszthatósága által* – az osztott perszerkezethez igazította. Ezen felül a kisebb léptékű jogszabályi változtatásokat – *mint a pert megelőző kérelem tartalmi követelményeinek meghatározását; a keresetlevél megelőző eljárás elmulasztása miatti visszautasítása esetén a bíróság tájékoztatási kötelezettségét a megelőző eljárás feltételeiről; az első tárgyalást a keresetlevél előterjesztésétől számított tizenöt napon belüli időpontra kitűzésének kötelezettségét; a tárgyalási időköz minimális, három napos időtartamának szabályozását; a felfüggesztés, a beavatkozás, a felek megegyezésén alapuló szünetelés, a keresetkiterjesztés, a kereset- és ellenkérelem-változtatás tilalmának kimondását; a szünetelés egyes eseteire speciális, egy hónapos határidő megállapítását; a másodfokú bíróság tizenöt napon belüli, a felülvizsgálati bíróság hatvan napos elintézési határidejének meghatározását; a másodfokú eljárásban kötelező tárgyalást tartásának kiiktatását* – inkább a bírói gyakorlat eredményeinek beépítéseként, a jogkereső felek által a gyorsaság érdekében igényelt szigorításként, egyes előírások pontosításaként lehet értékelni.

A jogirodalomban és a gyakorlatban egyaránt üdvözölt módosítás jeleníti meg a több évtizeden keresztül alakuló bírói gyakorlatot. Megjelenik az új szabályozásban a ko-

rábban hiányzó, perköltségviselésre vonatkozó rendelkezés.[17] Fontos jogszabályi változtatásnak tekinthető ugyanis a jogalkalmazás jogfejlesztő értelmezésének kodifikálása annyiban, hogy a Pp. 499. § (1) bekezdése kifejezetten azt mondja ki: ha a bíróság a keresetnek helyt ad, ítéletében az alperest – azaz *a jogi személyiséggel rendelkező* médiaszolgáltatót, a hírügynökséget, valamint a jogi személyiséggel nem rendelkező sajtótermék szerkesztőségét – a bíróság által meghatározott szövegű helyreigazító közlemény közlésére kötelezi; ha pedig a sajtószervnek nincs perbeli jogképessége, a perköltség megfizetésére a sajtótermékért szerkesztői felelősséget viselő természetes vagy jogi személyt kell kötelezni. A jogalkotó az egyértelműség kedvéért fontosnak tartotta annak a jogi helyzetnek a határozott rendezését, amely abból fakadt, hogy mivel a sajtótermék szerkesztősége nem rendelkezik perbeli jogképességgel, ebből következően nem kötelezhető perköltség és állam által előlegezett költség viselésére, marasztalására csak a helyreigazítási kötelezettség tekintetében kerülhet sor, mert a jogképesség hiánya megakadályozza a pénzben marasztaló ítéleti rendelkezés végrehajthatóságát. Így tette lehetővé az eljárásjogban sajátos módon az egyébként perben nem álló, de az alperessel anyagi jogi kapcsolatban lévő jogképes személy perköltségben és a Pp. 102. § (1) bekezdésének utaló szabálya alapján a meg nem fizetett illetékben és az állam által előlegezett költségben marasztalását.

Az új szabályozás természetszerűen vetette fel a perköltségben marasztalható szerkesztői felelősséget viselő személy perbeli pozíciójának gyakorlati értelmezését.

VII. A Pp. koncepcionális változásai által a sajtó-helyreigazítás kötelezettjének személyét érintő újabb értelmezési kérdések

A Pp. sajtó-helyreigazítást érintő megváltozott rendelkezései – elsődlegesen a legnagyobb perrendi újítás, az alperesi ellenkérelem a perfelvételi tárgyalást megelőzően legalább három nappal írásban vagy legkésőbb a tárgyaláson szóban előadásának kötelezettségét és elmulasztása jogkövetkezményének a kereset nem vitatottnak tekintésében meghatározását érintően – számos esetben igényelték a jogalkalmazás szakmai értelmező tevékenységét. Így arra a kérdésre, hogy ha a sajtó-helyreigazítási perben az alperes nem terjeszt elő írásbeli ellenkérelmet és szóban sem adja elő érdemi védekezését, de a kereset nyilvánvalóan alaptalan, hozható-e keresetet elutasító ítélet, a Civilisztikai Kollégiumvezetők 2017. november 20–21. napján megtartott Országos Tanácskozásának 56. számú állásfoglalása azt a választ adta, hogy ha a sajtó-helyreigazítási perben az alperes nem terjeszt elő írásbeli ellenkérelmet és szóban sem terjeszti elő érdemi védekezését, de a felperes olyan tényekre alapítja a keresetét, melyekkel kapcsolatban a bíróságnak kételye merül fel, és a felperes e tényállítását a Pp. 237. §-a szerinti anyagi pervezetés ellenére fenntartja, úgy lehetséges a kereset elutasítása, annak ellenére, hogy azt a Pp. 497. § (4) bekezdése alapján az alperes által nem vitatottnak kell tekinteni.[18] Arra a felvetett problémára pedig, hogy miként alkalmazható sajtó-helyreigazítás iránti perben az a rendelkezés, mely szerint az alperes akkor nyújthat be írásbeli ellenkérelmet, ha azt ajánlott küldeményként postára adja, ugyanez a fórum az 55. számú állásfoglalásában azt fogalmazta meg, hogy a Pp. 497. § (3) bekezdésében foglaltak ellenére, a kötelező elektronikus kapcsolattartásra tekintettel nem feltétel, hogy az alperes az írásbeli ellenkérelmet a bírósághoz történő benyújtással egyidejűleg ajánlott elsőbbségi postai küldeményként a felperesnek is megküldje, és ennek tényét igazolja, ha azt szabályszerűen elektronikus úton benyújtotta. Ennek hiányában a mulasztásra megállapított jogkövetkezmények külön felhívás nélkül alkalmazhatók vele szemben.[19]

Mindezeken túl a sajtótermékért szerkesztői felelősséget viselő, kizárólag perköltségben (meg nem fizetett illetékben és az állam által előlegezett költségben) marasztalható, a perben nem álló természetes vagy jogi személy szerepe a koncepcionálisan megújított új polgári perrendtartás rendszerében ismét a bírói gyakorlat jogfejlesztő értelmezését igényelte, amely problémát a kereseti kérelem határozottságának a törvényi követelményei vetették fel.

A perrendi előírások ugyanis bizonytalanságot okoztak abban, hogy mi a szerkesztői felelősséget viselő személy perbeli pozíciója; milyen elvárásokat fogalmaz meg a törvény a vele szemben előterjesztett kérelem tekintetében. Merőben szokatlan ugyanis a perben nem álló jogalany – akár csak perköltségben – marasztalása, mint ahogy az is eltér a tipikustól, hogy a perben érintett személy marasztalhatóságát a jogszabály mindössze a főkövetelés egyes járulékaira korlátozza.

A polgári perrendtartás ugyan ismeri a perben nem álló személy perköltségben marasztalását, de a szerkesztői felelősséget viselő személy perbeli szerepétől egészen eltérő helyzetre alkalmazza. A Pp. 93. § (1) bekezdésének a) pontja az „Elkülönített perköltségrész viselése" cím alatt úgy rendelkezik, hogy a perköltségviselés szabályainak

17 Böszörményiné Kovács Katalin: *Egyes személyiségi jogok érvényesítése iránt indított perek*. In: A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja (szerk. Varga István). Budapest, HVG-ORAC, 2018. 1892.

18 http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/sajto/ckot_171120-21_pp_kerdessor.pdf (2020.09.28.)

19 http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/sajto/ckot_171120-21_pp_kerdessor.pdf (2020.09.28.)

alkalmazása során nem lehet figyelembe venni a perköltségnek azt a részét, amelyet törvény értelmében tanú, szakértő vagy *a perben nem álló más személy* térít meg; a jogszabályhely (2) bekezdése értelmében a bíróság ennek a perköltségrésznek a viseléséről a felszámítását követően nyomban – fellebbezhető végzéssel – dönthet. Ennek az elsődlegesen a Pp. 272. § (1) bekezdése alapján alkalmazható költségviselés alapján a közreműködőkre modellezett szabálynak az értelme az volt – mint ahogy arra a törvényi rendelkezést magyarázó kommentárirodalom is rámutatott –, hogy a törvény nemcsak a félhez, hanem bizonyos esetekben harmadik személyhez is telepít perköltség-térítési kötelezettséget, általában szankciós jelleggel.[20] A szerkesztői felelősséget viselő személy perköltségben marasztalhatósága azonban nem hasonlít a közreműködők által a per koncentrált lefolytatásához és befejezéséhez nyújtandó törvényi segítség elmulasztásának a szankciójához, hiszen nem a kötelezettség nemteljesítésének negatív jogkövetkezményeként, hanem a hiányzó jogi személyiséget pótló, a végrehajtás eredményességéhez szükséges „helyettesítő" szerephez kapcsolódik a perköltségben marasztalás. A Pp. 93. § (1) bekezdésének a) pontjában említett perben nem álló személyek marasztalása éppen azért különül el az általános szabályoktól, mert nem kapcsolódik a fél pernyertességéhez, attól teljesen független, ezért az arról való rendelkezés sem az ügyet érdemben befejező ítéletre, hanem a költségek felmerülésekor meghozandó külön végzésre tartozik. Ezzel szemben a szerkesztői felelősséget viselő személy perköltségben marasztalásának feltétele az alperes sajtó szerkesztőségének pervesztessége, attól nem választható el, arról ezért kizárólag az ítéletben (illetve az eljárást egyébként befejező határozatban) lehet dönteni. A perben nem álló személlyel szemben fel sem merülhet a felperesnek a keresetlevél előterjesztésekor megfogalmazható perköltség igénye, lévén az ebben marasztalás nem kapcsolódik a pernyertességéhez. Ezzel szemben a sajtó-helyreigazítási perben a felperesnek a pernyertessége esetére kell kérnie a szerkesztői felelősséget viselő személy perköltségben marasztalását (de a pernyertességétől függ az esetleg az állam által előlegezett költségben és illetékben marasztalása is), miközben a perben e személynek más – különösen az egyetlen igényelhető jogkövetkezmény, a helyreigazítás teljesítésében – szerepe nincs. Felmerül ezért a kérdés, hogy az alperessel együtt marasztalható különleges szereplő hogyan kerül a perbe, melyek az eljárási jogai, vele szemben hogyan kell a felperesnek a követelését megfogalmaznia.

Az országos szakmai vitára a Pécsi Ítélőtábla egy olyan jogerős végzése adott alapot, amely megváltoztatta az elsőfokú bíróságnak a keresetlevelet a Pp. 176. § (1) bekezdés j) pontja alapján abból az okból visszautasító végzését, hogy a sajtó-helyreigazítás iránti keresetlevélben a felperes a helyreigazítási közlemény közzétételére az I. rendű alperesként kötelezni kért sajtótermék szerkesztőségén felül a II. rendű alperesként perbe vont, sajtótermékéért szerkesztői felelősséget viselő jogi személyt csak perköltség megfizetésére kérte kötelezni, de utóbbival szemben nem terjesztett elő kifejezetten a Pp. 170. §-ában meghatározott tartalmi követelményeknek megfelelő keresetlevelet. A jogerős végzés hangsúlyozta: a felperes a Pp. 499. § (1) bekezdésének kifejezett rendelkezése alapján a sajtótermékért szerkesztői felelősséget viselő személyt – amelynek bár a perrendtartás szerint nem kellett perben állnia, de perben állása nem is volt kizárt – kizárólag perköltség megfizetésére kérhette kötelezni, egyéb igénnyel a II. rendű alperessel szemben ebben a perben nem léphetett fel. Ha pedig a törvény kifejezetten megjelöli egy adott típusú perben a másik féllel szemben érvényesíthető perbeli követelést, akkor a keresetlevélben ennek megfelelően meghatározott igény teljes kereseti kérelemnek kell, hogy minősüljön. Márpedig azért, mert a felperes a törvény szerint őt megillető igényét a perben érvényesíti és a sajtótermék kiadóját alperesként megjelölte, a keresetlevél nem utasítható vissza.[21]

A kialakult vitában *felmerült olyan álláspont,* amely szerint, mivel az ítélet a perköltségről is dönt, a sajtótermékért szerkesztői felelősséget viselő természetes vagy jogi *személynek perben kell állnia alperesként,* ha a felperes a perbeli jogképességgel nem rendelkező alperes ellen indított perben perköltséget számít fel. Ennek indokaként azt fejtették ki, hogy a sajtótermékért szerkesztői felelősséget viselő természetes vagy jogi személynek, akinek a sajtószerv pervesztessége esetén az ellenérdekű fél javára megítélt perköltséget viselnie kell, a perben állása a Pp. 37. § b) pontján alapul, amely a perbeli követelések ugyanabból a jogviszonyból eredése folytán célszerűségi és egyszerű pertársaságot jelöl ki a helyreigazításra kötelezhető sajtó szerkesztősége és a perköltségben marasztalható szerkesztői felelősséget viselő személy vonatkozásában. A pertársak ezért a Pp. 39. §-a értelmében függetlenek, egyik pertárs perbeli cselekménye vagy mulasztása nem hat ki a többi pertársra. Tekintettel arra, hogy a szerkesztői felelősséget viselő személy jogi érdeke nem csak ahhoz fűződik, hogy a perköltség összegét hogyan állapítja meg a bíróság a sajtószerv pervesztessége esetén, hanem az is érdekében áll, hogy a sajtószerv pernyertes legyen, hiszen ebben az esetben neki egyáltalán nem kell perköltséget fizetnie, az írásbeli ellenkérelme, a perfelvételi nyilatkozatai a teljes keresetlevélre kiterjedhetnek. A felperes az alperesi sajtószervvel szemben költségigényt is érvényesít, de ha nem állítja perbe annak a meg-

20 Aszódi László: *Költségek*. In: Kommentár a polgári perrendtartáshoz (szerk. Wopera Zsuzsa). Budapest, Wolters Kluwer Hungary, 2019. 232.

21 Pécsi Ítélőtábla Pkf.III.25.180/2018/2. sz. döntése.

fizetésére köteles természetes vagy jogi személyt, utóbbinak a perköltségben való marasztalására az ítéletben sincs mód. Mivel a perbe állítás az anyagi jogi követelés járulékára terjed ki, ezért annak elmaradása nem válthatja ki a bíróságnak a Pp. 237. §-ában szabályozott anyagi pervezetési kötelezettségét.

Ezzel szemben *megfogalmazódott egy olyan álláspont is,* amely szerint a sajtótermékért szerkesztői felelősséget viselő természetes vagy jogi személy *perben állása elleni érv,* hogy a perköltség és az arról való rendelkezés iránti kérelem (felszámítás) nem kereset. Az alperes csak az lehet, akivel szemben keresete, azaz anyagi jogi igénye van a felperesnek. A Pp. 499. § (1) bekezdésének normaszövege is az első mondatban, azaz az érdemi döntés tekintetében beszél „alperesről", míg a második mondatban, a perköltség tekintetében a „sajtószervért szerkesztői felelősséget viselő természetes vagy jogi személyről". Nem lehetséges, hogy a kereset perköltség megfizetésére vonatkozzon, hiszen – figyelembe véve a Pp. 7. § (1) bekezdés 11. pontja értelmező rendelkezését – ebben az esetben nincs érvényesített jog, vagyis olyan alanyi jog, amelynek érvényesítését anyagi jogszabály biztosítja. Mivel pedig a perköltség megtérítésére nincs olyan anyagi jogi jogszabályi rendelkezés, amely meghatározná az alanyi jogot közvetlenül keletkeztető tényeket, és annak alapján a felperest az igény támasztására feljogosítaná, ebből az következik, hogy a perköltség megfizetésére irányuló kereset esetén a felperes eleve nem tud eleget tenni a Pp. 170. § (2) bekezdésének b) pontjában írt követelménynek, hiszen az érvényesíteni kívánt jogot nem tudja feltüntetni a jogalap megjelölése útján.

Köztes megoldás is megfogalmazódott, amely osztotta a Pécsi Ítélőtábla előzőekben említett végzésének az indokolását, amely szerint ilyen tartalmú törvényi rendelkezés hiányában nem kötelező, de nem is kizárható a szerkesztői felelősséggel rendelkező személy perbe állítása, ha őt a felperes a sajtó-helyreigazítási perben II. rendű alperesként mégis perbe állítja, úgy a keresetben elégséges vele szemben perköltségben marasztalást kérni.

Végül a vita megoldását a Civilisztikai Kollégiumvezetők 2018. november 19–21. napján megtartott Országos Tanácskozásának 48. számú állásfoglalása ajánlotta, amely kimondta azt, hogy a sajtó-helyreigazítási perben a sajtótermékért szerkesztői felelősséget viselő természetes vagy jogi személynek nem kell perben állnia alperesként; a perköltségben marasztalására – függetlenül attól, hogy perben áll-e – a Pp. 499. § (1) bekezdésének különleges jogszabályi rendelkezése alapján kerül sor.[22] A hosszas szakmai vita is rámutatott azonban arra, hogy a sajtó-helyreigazítás gyakran csak akkor tudja megfelelően betölteni különleges jogvédelmi eszköz szerepét, ha a bírói gyakorlat az átlagostól eltérő, kifejezetten innovatív megoldásokat talál.

VIII. Összegezés

A sajtó-helyreigazítás különleges, más jogvédelmi intézményektől gyökeresen eltérő jellege számos szokatlan jogalkalmazási problémát hozott felszínre. A 2018. január 1-jén hatályba lépett új polgári perrendtartás kodifikációja során a jogalkotó azt a megoldást választotta, hogy fenntartja egyes, a perbe vitt igények vagy a jogvita sajátosságai folytán lényegesen eltérő jellegű perek különleges perekként szabályozását, azonban a rendelkezéseket az osztott perszerkezet által kialakított következetes eljárási rendhez igazítja. Ezzel egyidejűleg törvényi szinten is megjelenítette a bírói gyakorlat jogfejlesztő értelmezése által kialakított helyes gyakorlatot. A sajtó-helyreigazítás kötelezettjének az anyagi és az eljárási jogviszonyokban meghatározott speciális helyzete az új perrendi szabályozásban is új értelmezési feladatokat eredményezett. A bírósági kollektív jogértelmezés a felmerülő kérdésekre igyekezett gyors és egyértelmű válaszokat megfogalmazni, és remélhetőleg a közeljövő gyakorlati problémáit is hasonlóan megfelelő hatékonysággal fogja megoldani.

22 https://kuria-birosag.hu/hu/ckot-allasfoglalasok?page=4 (2020.09.28.)

Tanulmány

Szécsényi László ügyvéd (Budapest)

A Genfi Értékpapíregyezmény

Az UNIDROIT jogegységesítő műhelyében közel 20 éve született meg a szándék a közvetítőnél letétbe helyezett értékpapírokra vonatkozó joganyag egységesítésére, melynek eredményeképpen 2009. október 9-én került elfogadásra a Genfi Értékpapíregyezmény (Unidroit Convention on Substantive Rules for Intermediated Securities). Az itthon nagyon kevés visszhangot kapott Egyezmény értékelése és annak szabályai mentén a magyar tőkepiaci szabályozás átgondolása több mint esedékes.

Tárgyszavak: értékpapír, közvetítői letét, jogközelítés, UNIDROIT

I. Bevezetés

Az értékpapírokra vonatkozó jogi szabályozás hosszú utat tett meg az első váltók, vagy a mai értelemben vett részvények megjelenésének mérföldköveként számontartott Angol Kelet-indiai Társaság megalapítása óta.[1] A modern tőkepiacok kialakulását az értékpapírok tették lehetővé azáltal, hogy az okiratba foglalás, a mobilizáció egyben megteremtette az értékpapírokkal történő kereskedés kialakulását, és önálló piacuk, az értéktőzsde létrejöttét. Nem túlzás azt állítani, hogy ezek a tőkepiaci értékpapírok a kapitalizmus jogtechnikai bázisát képezik, hiszen lehetővé tették a gazdaság finanszírozását és ezáltal a termelőeszközök magántulajdonba kerülését. A modern jogfejlődés a klasszikus értelemben vett értékpapírok *mutálódását* hozta magával. Az immobilizáció és dematerializáció következményeként a korábban egyedi dologként létező értékpapírok mára digitális könyvelési tételekké: *értékjoggá* váltak, melyeket nemzeti vagy határokon átnyúló vertikális vagy piramisszerű struktúrában tartanak nyilván; a piramis alján a befektetők és házi letétkezelőjük, azok felett a közvetítő letétkezelők állnak, míg a piramis csúcsán a központi letétkezelő (értéktár, *Central Securities Depository – CSD*) áll.[2] A közvetítőkön keresztül történő gyűjteményes értékpapírletéti rendszerek, a globál okiratok kialakulása, majd a dematerializáció[3] jelensége hatalmas kihívás elé állította a nemzeti jogalkotókat, akik a tőkepiaci tömegpapírokkal kapcsolatos szabályozási igényekre az adott jogrendnek az értékpapírokra (értékjogokra) vonatkozó jogi koncepciójától függően *különböző* válaszokat adtak.

Igaz ez az *Európai Unió* tagállamaira is.[4] Az egységes belső piac kialakítása azonban feltételezi a tagállamok tőkepiaci rendszereinek összehangolását, hiszen a nemzeti jogok eltérő megoldásai különösen a nemzetközi értékpapír-forgalom számára jelentenek nehezen kalkulálható hátrányokat.[5] Ráadásul a nemzetközi értékpapírügyletek volumene az utóbbi 50 évben a tőkepiacok globalizációja (nemzetközi tőkeáramlás liberalizációja, a pénzügyi szolgáltatások deregulációja, technológiai fejlődés) következtében meghatványozódott. Németországban, míg 1975-ben a nemzetközi kötvény és részvényforgalom értéke a GDP 5,1%-ának felelt meg, addig ez az érték 1998-ban 331% volt. Hasonló növekedés volt tapasztalható más országokban (USA: 4,1% – 230,3%, Japán: 1,8% – 91%).[6]

Az Európai Unió ezért már több mint 15 éve nekilátott ezen hátrányok felszámolásának,[7] de az azóta kiadott sza-

1 1600. december 31-én állította ki I. Erzsébet angol királynő (ur. 1558–1603) György, Cumberland earlje, valamint 215 lovag, elöljáró és polgár számára azt a kiváltságlevelet, melyben engedélyezte a Brit – akkor még Angol – Kelet-indiai Társaság megalapítását. Lásd például Tarján M. Tamás: *1600. december 31. A Brit Kelet-indiai Társaság alapítása*. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1600_december_31_a_brit_kelet_indiai_tarsasag_alapitasa/ (2020.05.03.)

2 A piaci helyzet részletes elemzéséhez (nemzetközi kitekintéssel) lásd Olasz Henrietta – Kóczán Gergely: *Értékpapírelszámolás és letétkezelés Magyarországon*. MNB Tanulmányok 86. Budapest, Magyar Nemzeti Bank, 2010. https://www.mnb.hu/kiadvanyok/elemzesek-tanulmanyok-statisztikak/mnb-tanulmanyok/mnb-tanulmanyok/mt-86-olasz-henrietta-koczan-gergely-ertekpapir-elszamolas-es-letetkezeles-magyarorszagon (2020.04.26.)

3 Rövid összefoglalásban lásd Szécsényi László: *Papír nélküli értékpapírok és a társasági jog*. Gazdaság és Jog. 1997/10. sz. 6. kk.

4 Az egyes nemzeti jogok értékpapírletéti rendszereinek rövid áttekintéséhez lásd például Lehmann, Matthias: *Finanzinstrumente, Vom Wertpapier- und Sachenrecht zum Recht der unkörperlichen Vermögensgegenstände*. Tübingen, Mohr Siebeck, 2009. 61–90.

5 Az értékpapírőrzéssel kapcsolatos rendszerszintű kockázatok és a jogalkotás viszonyához lásd: Iannello, Pablo: *The harmonisation of securities law in the Geneva Securities Convention, A Latin American perspective: the case of Argentina*. Unif. L. Rev. 2014/1. sz. 61–87.

6 A növekedés mértékéhez lásd Cohen, Benjamin H. – Crockett, Andrew D.: *Finanzmärkte und Systemrisiko in Europa*. In: Handbuch Europäischer Kapitalmarkt (Hrsg. Hummel, Detlev – Breuer, Rolf-E.). Wiesbaden, Gabler Verlag, 2001. 37.

7 Az Európai Bizottság a tőkepiaci szakértőkből álló és az elnökről elnevezett *Giovannini Csoport* jelentései alapján vette tervbe a közvetítői rendszerben őrzött értékpapírok európai szabályozását. A *Giovannini Csoport* első jelentése 2001-ben készült el és 15, a határokon átnyúló értékpapírtranzakciókat érintő akadályt tárt fel. A *Giovannini Csoport* második jelentése (2003) az akadályok megszüntetésére tesz javaslatot. A 2005-ben létrehozott ún. *Legal Certainty Group* a 25 tagállam értékpapírrendszerének összehasonlítását végezte el [European Commission: EU Clearing and Settlement Legal Certainty Group 3rd meeting – 13 September 2005 Summary of action points. MARKT/G2/MNCT D(2005) és European Commission: EU Clearing and Settlement Legal Certainty Group 4th meeting: 25 and 26 April 2006 Summary of action points. MARKT/G2/MNCT D(2006)], közzétett javaslatai az Egyezményhez hasonlóan a harmonizáció szükséges mi-

bályozás (gondolunk itt elsősorban az értékpapír-elszámolások véglegességéről szóló 1998-as irányelvre[8] és a pénzügyi biztosítékokról szóló 2002/47/EK irányelvre[9]) messze nem mondható átütő erejűnek. Igazán találó *Keller* szóhasználata, aki *„pointillista"* jogalkotásként írja le a hézagos törekvéseket.[10] Sőt a hivatkozott irányelvek eltérő átültetése a nemzeti jogrendekbe csak fokozta a joganyag szétaprózottságát.

Nemzetközi téren a jogegységesítési törekvések *két* irányt céloztak meg: *a)* az értékpapírügyletekkel kapcsolatos *kollíziós szabályok* harmonizációját, illetve *b)* az értékpapírletét *anyagi szabályainak* egységesítését. Ami a kollíziós szabályok egységesítését illeti, a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia[11] 2000 májusában kezdte meg egy olyan egyezmény kidolgozását, amely a közvetítőnél letétbe helyezett értékpapírokra alkalmazandó jog szabályait kívánta harmonizálni. A *Convention on the law applicable to certain rights in respect of securities held with an intermediary* címet viselő egyezmény (Hágai Értékpapíregyezmény, a továbbiakban: HÉE) 2002. december 13-án került elfogadásra.[12]

II.
A Genfi Értékpapíregyezmény létrejötte

1. Az Egyezmény tervezetei

A HÉE sikerétől inspirálva 2001 szeptemberében az UNIDROIT *(Institut international pour l'unification du droit privé)* Kormányzótanácsának Rómában tartott 80. ülésén született meg az a javaslat, hogy a közvetítőnél tartott értékpapírok szabályozását az intézet vegye fel a munkaprogramjába, amit a Közgyűlés még az év decemberében meg is tett.[13] A felállításra került *Study Group* 13 tagja megbízást kapott a projekt felmérésére és az első tervezet elkészítésére *Harmonized Substantive Rules for the Use of Securities Held with Intermediaries* címmel. A Study Group – több tanácskozást követően – 2003 nyarán tette közzé *Harmonized Substantive Rules Regarding Indirectly Held Securities* című elemzését,[14] amely a Genfi Értékpapíregyezmény (a továbbiakban: GÉE vagy Egyezmény) bázisának tekinthető. A tanulmány felvázolta a jogegységesítés szükségességének okait, felrajzolta a lehetséges szabályozás alapköveit és módszertani szempontból állást foglalt egy *funkcionális* szabályozási koncepció mellett.

Az UNIDROIT Titkársága 2004 decemberében bocsátotta a tagállamok rendelkezésére az Egyezmény ideiglenes tervezetét[15] magyarázatokkal[16] együtt. A tervezetet a *Kormányközi Szakértők Bizottsága* (CGE) 2005 és 2007 májusa között több ülésen vitatta meg. A módosított tervezet a CGE 2007 májusában Rómában megtartott 4. ülésén került elfogadásra.[17]

2. Az Egyezmény elfogadása

Az Egyezmény végleges megvitatása és elfogadása céljából összehívott *Diplomáciai Konferencia* 2008. szeptember 1. és 12. között Genfben került megtartásra, amelyen jelentős kérdésekben (jóhiszemű szerzés, a közvetítő felszámolása, a központi letétkezelő szerepe) sikerült kompromisszumos egyetértést létrehozni.[18] Mivel több delegáció is egy hivatalos kommentár kiadásának feltételéhez kötötte az egyezmény elfogadását, ezért annak elkészítésére a Konferencia megbízást adott és elnapolta az ülését.

nimumának meghatározására irányultak. A *Legal Certainty Group* 2008-ban további ajánlásokat tett közzé, melyek alapján a Bizottság 2009-ben és 2010/11-ben nyilvános vitát tartott két ún. konzultációs anyag mentén [European Commission: Legislation on legal certainty of securities holding and dispositions. G2/PP D(2009) és DGMarkt G2 MET/OT/acg D(2010)]. Részletesen lásd: Conac, Pierre-Henri – Segna, Ulrich – Thévenoz, Luc (eds.): *Intermediated Securities, The Impact of the Geneva Securities Convention and the Future European Legislation*. Cambridge, Cambridge University Press, 2013; Löber, Klaus: *The Developing EU Legal Framework for Clearing and Settlement of Financial Instruments.* ECB Legal Working Paper No. 1., February 2006. https://ssrn.com/abstract=886047 (2020.04.20.)

8 Az Európai Parlament és a Tanács 98/26/EK irányelve (1998. május 19.) a fizetési és értékpapír-elszámolási rendszerekben az elszámolások véglegességéről. HL L 166., 1998.6.11., 45–50.

9 Az Európai Parlament és a Tanács 2002/47/EK irányelve (2002. június 6.) a pénzügyi biztosítékokról szóló megállapodásokról. HL L 168., 2002.6.27., 43–50.

10 Keller, Christoph: *Die Wertpapiersicherheit im Gemeinschaftsrecht*. BKR. 2002. 347. kk.

11 A Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia mibenlétéhez: Mádl Ferenc – Vékás Lajos: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2014. 327.

12 Ege, Reinhard: *Das Kollisionsrecht der indirekt gehaltenen Wertpapiere*. Berlin, De Gruyter, 2006. 142. k.; Einsele, Dorothee: *Das Haager Übereinkommen über das auf bestimmte Rechte im Zusammenhang mit zwischenverwahrten Wertpapieren anzuwendende Recht*. Weltpapiermitteilungen (WM) 2003, 2349. kk. Itthon az egyezmény lényegében semmiféle tudományos visszhangot sem kapott.

13 Az egyezmény léterjöttéhez vezető lépések kronológája: *Explanatory Notes to the Preliminary Draft UNIDROIT Convention on Harmonised Substantive Rules regarding Securities Held with an Intermediary* (*prepared by the UNIDROIT Secretariat)*. Unif. L. Rev. 2005/1–2. sz. 112. k.

14 UNIDROIT 2003 – Study LXXVIII – Doc. 8. (2003 augusztus).

15 *Preliminary draft Convention on Harmonised Substantive Rules regarding Securities Held with an Intermediary*, UNIDROIT 2004 – Study LXXVIII – Doc. 18 (2004 november).

16 *Explanatory Notes, Preliminary draft Convention on Harmonised Substantive Rules regarding Securities Held with an Intermediary.* UNIDROIT 2004 – Study LXXVIII – Doc. 19 (2004 december).

17 *Preliminary draft Convention on Substantive Rules regarding Intermediated Securities* (as adopted by the Committee of Governmental Experts at its fourth session, held in Rome, 21-25 May 2007), UNIDROIT 2007 Study LXXVIII – Doc. 94 (2007 július).

18 A Konferencia anyagait lásd: *Diplomatic Conference to adopt a Convention on Substantive Rules regarding Intermediated Securities, First session* (Geneva, 1-12 September 2008), Conference documents, UNIDROIT 2008 – Conf. 11 – Doc. 1–49.

A magyarázatokkal ellátott tervezet[19] 2009 júliusára készült el, azt a Diplomáciai Konferencia második ülése 2009. október 5. és 9. között vitatta meg. A Konferencián több mint 50 állam képviseltette magát, azon az Európai Unió is részt vett (mely regionális gazdasági integrációs szervezetként be is léphet az Egyezménybe a 41. cikk értelmében). A közvetítőknél őrzött értékpapírok anyagi jogi szabályait egységesítő Egyezményt a Diplomáciai Konferencia 2009. október 10-én fogadta el *Unidroit Convention on Substantive Rules for Intermediated Securities* elnevezéssel,[20] annak zárójegyzékét 37 UNIDROIT-tagállam és az EU írta alá. Az Egyezmény azóta Rómában, az UNIDROIT a *Magánjog Egységesítéséért (alapított) Nemzetközi Intézetében* érhető el aláírásra. Az Egyezményt egyelőre csak *Banglades* írta alá, a hatálybalépéshez legalább három ratifikációra van szükség.[21] A *Hivatalos Kommentár* végleges szövege 2012 óta áll rendelkezésre.[22]

A Diplomáciai Konferencia 2009. október 9-én határozatot hozott az Egyezmény hatálybalépésének és végrehajtásának előmozdítását támogató lépésekről is, melyben felkérte az UNIDROIT-t mint az Egyezmény Letéteményesét, hogy tegyen meg minden erőfeszítést az egyezmény ismertségének és megértésének előmozdítása, valamint folyamatos hatékonyságának értékelése céljából. A diplomáciai konferencia létrehozta a *Committee on Emerging Markets Issues, Follow-up and Implementation* nevet viselő bizottságot (Bizottság), hogy segítse a Titkárságot feladatában.[23] A Bizottság működésének köszönhető a feltörekvő piacokon az értékpapír-kereskedelem fokozására alkalmas elvekről és szabályokról szóló jogalkotási útmutató *(Legislative Guide)* tervezetének elkészítése, melyet a Kormányzótanács 96. ülésén, 2017. május 12-én fogadott el Rómában.[24] Említést érdemel még az UNIDROIT *Principles on the Operation of Close-Out Netting Provisions* elnevezésű dokumentuma is, melyet a Kormányzótanács 92. ülésén fogadott el Rómában 2013. május 10-én.[25] A dokumentum a határokon átnyúló pozíciólezáró nettósítási szabályok működésére vonatkozó elveket rögzíti azok végrehajthatóságának elősegítése céljából.

III. Az Egyezmény szabályozási módszertana

1. A szabályozás szerkezete

Az Egyezmény tárgyát az ún. *intermediated securities* (közvetítői megőrzésbe vett értékpapírok[26]) és az azokon fennálló jogok képezik.[27] Az Egyezmény hét szakaszra oszlik. Az első fejezet definíciókat tartalmaz, meghatározza annak alkalmazási körét és értelmezésének irányelveit. A 2. fejezet az értékpapírszámla jogosultjának jogállását rendezi, míg a 3. fejezet a közvetítőnél letétben tartott értékpapapírok átruházását. A 4. fejezet a közvetítői rendszer integritásáról szól, az 5. fejezet pedig a letett értékpapírok biztosítéki célú megterheléséről. A 6. és a 7. fejezetben végül az átmeneti és záró rendelkezések találhatók.

2. Minimalista szabályozás

Az Egyezmény nem célozza az értékpapírletéti rendszerek és az azok működése során felmerülő jogkérdések átfogó szabályozását. Sokkal inkább egy *minimalista* meg-

19 *Draft Official Commentary on the draft Convention on Substantive Rules regarding Intermediated Securities*, UNIDROIT 2009 – CONF. 11/2 – Doc. 5 (2009 július).

20 Az UNIDROIT a *Geneva Securities Convention* elnevezést javasolja, ennek rövidítése a GÉE.

21 GÉE 41. cikk: „This Convention enters into force on the first day of the month following the expiration of six months after the date of the deposit of the third instrument of ratification, acceptance, approval or accession between the States that have deposited such instruments."

22 Kanda, Hideki – Mooney, Charles – Thevenoz, Luc – Beraud, Stephane – Keijser, Thomas: *Official Commentary on the UNIDROIT Convention on Substantive Rules for Intermediated Securities*. Oxford, Oxford University Press, 2012.

23 A Bizottság társelnöke Brazília és Kína. A bizottság jelenlegi tagjai: Argentína, Kamerun, Chile, Franciaország, Görögország, India, Japán, Nigéria, Koreai Köztársaság, Dél-Afrika, Törökország, az Amerikai Egyesült Államok és az Európai Unió. A megfigyelők a következők: Indonézia, az Európai Központi Bank, EuropeanIssuers, a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia és az EMTA *(Trade Association for the Emerging Markets)*. A diplomáciai konferencia lezárása óta a Bizottság négyszer ülésezett. Az első ülést az UNIDROIT római székhelyén (2010. szeptember 6–8.) tartották, a másodikat Rio de Janeiróban (2012. március 27–28.), a harmadikat Isztambulban (2013. november 11–13.), a negyediket pedig Pekingben (2017. március 29–30.).

24 A *Guide on Intermediated Securities* elérhető: https://www.unidroit.org/instruments/capital-markets/legislative-guide (2020.04.20.)

25 A témához lásd Böger, Ole: *Close-out netting provisions in private international law and international insolvency law (Part I)*. Uniform Law Review. 2013/2. sz. 232–261.; Böger, Ole: *Close-out netting provisions in private international law and international insolvency law (Part II)*. Uniform Law Review. 2013/3–4. sz. 532–563.; Peeters, Marcel: On close-out netting. In *Transnational Securities Law* (ed. Keisjer, Thomas). Oxford, Oxford University Press, 2014. 58. kk.

26 Az Egyezmény 1(a) cikke szerint értékpapírnak *(securities)* olyan részvények, kötvények és (a pénz kivételével) más pénzügyi eszközök minősülnek, amelyek letéti számlán jóváírhatók és azokkal az Egyezmény szabályai szerint rendelkezni lehet. Az 1(b) cikk értelmében akkor tekinthetők *intermediated*nek, ha egy közvetítő *(intermediary)* által vezetett értékpapírszámlán kerültek jóváírásra. Közvetítőnek az üzletszerűen értékpapírletéti számla vezetésével foglalkozó személy (elsősorban értékpapírletét-kezelő bankok) minősül, ha az ebbéli minőségében jár el [1(d) cikk]. A főként a UCC-től kikölcsönzött terminológia (németre történő) fordítási nehézségeihez lásd Than, Jürgen: *Der funktionale Ansatz in der UNIDROIT Geneva Securities Convention vom 9. Oktober 2009.* In: Festschrift für Klaus J. Hopt zum 70. Geburtstag am 24. August 2010: Unternehmen, Markt und Verantwortung (Hrsg. Grundmann, Stefan – Buxbaum, Richard M.). Berlin, De Gruyter, 2010. 232.

27 Az Egyezmény definícióihoz lásd Risch, Suzanne: *Die Regelungen des redlichen Erwerbs und des Rangs in der Genfer Wertpapierkonvention*. Baden-Baden, Nomos, 2017. 201. kk.

oldásra törekszik, megelégszik azoknak az alapvető kérdéseknek a rendezésével, melyek a különböző nemzeti jogi megoldásokat kompatibilissé teszik egymással.

Csakúgy, mint a Hágai Értékpapíregyezmény, a GÉE is azon a meggyőződésen alapul, hogy szükség van a nemzetközi szabályozás olyan minimumára, mely képes a nemzetközi értékpapírügyletekkel kapcsolatos kockázatokat elfogadható mértékre szorítani. Amíg azonban a HÉE alkotóinak egy relatíve könnyen átlátható problémára, azaz az egységes kollíziós szabályok hiányára kellett összpontosítania, addig az Egyezmény előkészítése során sokkal jelentősebb akadályt kellett leküzdeni: a letéti kezelésre vonatkozó nemzeti joganyagok alapvető különbözőségét. Gondoljunk például arra, hogy egyes nemzeti jogrendek a befektető számára tulajdonjogot biztosítanak a letétbe helyezett értékpapírokon, míg mások csak ehhez hasonló jogállást biztosító (kötelmi) igényt a számlavezető közvetítővel szemben. Ezeket a történeti és a különböző nemzeti jogi tradíciókból táplálkozó különbségeket teljes mértékben felszámoló egységes letéti rendszer létrehozása a résztvevők számára kezdettől fogva kilátástalan és lehetetlen vállalkozásnak tűnt. A *Study Group* már 2003-ban kifejezésre juttatta abbéli meggyőződését, hogy a letétkezelésre vonatkozó jogi matéria teljeskörű harmonizációja alapvetően kívánatos lenne, de gyakorlatilag elérhetetlen vállalkozás és nem is feltétlenül szükséges ahhoz, hogy a pénzügyi piacokon a jogi biztonság magasabb szintje megvalósulhasson. Ezért született döntés egy olyan szabályozás megalkotása mellett, amely az értékpapírkezelés kulcskérdéseinek összehangolására szorítkozik és minimalista koncepciót követ annak érdekében, hogy így biztosítsa a nemzeti jogok megbízhatóságát *(internal soundness)* és nemzetközi kompatibilitását *(compatibility).*

Ebből következik a szabályozás abbéli sajátossága is, hogy az Egyezmény teljes mértékben tartózkodik a *szabályozási határterületekbe* – úgy, mint a magán-, kereskedelmi, társasági és felszámolási jogba – történő beavatkozástól. Így például az Egyezmény szempontjából mindegy, hogy a részvényeket vagy kötvényeket milyen feltételek mellett lehet és kell okiratba foglalni a nemzeti jog koncepciója szerint, vagy hogy a részvénytársaság névre vagy bemutatóra szóló részvényeket bocsáthat-e ki, a részvényesnek van-e igénye részvénytársasággal szemben a részvényokirat kiállítására, hogy a megőrzési rendszer *transzparens* vagy *intranszparens:* ezeket a kérdéseket az Egyezmény *tudatosan a nemzeti szabályozásra hagyja*. Az Egyezmény 8. cikke alapelvi szinten rögzíti, hogy a szabályozás nem érinti a számlatulajdonosnak a kibocsátóval szembeni jogállását, nem határozza meg, hogy kit kell részvényesnek, kötvényjogosultnak vagy az értékpapírból eredő jogok jogosultjának tekinteni.[28]

3. Funkcionális megközelítés

Annak érdekében, hogy a különböző nemzeti jogok számára az Egyezmény egyáltalán adaptálható keretrendszert legyen képes alkotni, annak szerzői kezdettől fogva egyfajta *funkcionális módszert* követtek. Az aláíró országok már a Preambulumban kifejezésre juttatták abbéli meggyőződésüket, hogy az Egyezmény céljait a különböző jogi hagyományokat figyelembe vevő funkcionális megközelítés szolgálná legjobban a szabályok megfogalmazása során *(„a functional approach in the formulation of rules to accommodate the various legal traditions would best serve the purposes of this Convention").*[29]

A *funkcionális módszer*[30] lényege, hogy az egyezmény (jogdogmatikailag) *semleges nyelvezetet* használ oly módon, hogy nem az egyes nemzeti jogokban tradicionálisan különböző jogi koncepciókra, hanem tényekre utal vissza és így teszi lehetővé a nemzeti jogok számára, hogy azok az Egyezmény megoldásait saját tradíciójuknak megfelelően ültessék át.[31]

Egy adott nemzeti jog terminológiájának, jogi koncepciójának átvétele ugyanis túlságosan tolakodó *(intrusive)* és ezáltal nem kellően hatékony lenne más nemzeti jogokra nézve. Az elérendő célok és jogi feltételek meghatározása mellett az Egyezmény kellő *teret ad a nemzeti jogoknak,* hogy azokat a saját eszközeikkel érjék el. Vegyük például a közvetítőnél elhelyezett értékpapírok sorsának kérdését *a közvetítő felszámolása* esetében. A számlatulajdonos védelme elérhető annak kimondásával, hogy a közvetítőnél letett értékpapír az ő tulajdona és ezért az nem képezi a felszámolási vagyon részét, de úgy is, ha a letett értékpapírokat egy speciális bizalmi vagyonkezelés tárgyának tekintjük, aminek szintén az a következménye, hogy a letevő vagyonából a vagyonkezelő hitelezői nem követelhetik igényeik kielégítését. Nyilvánvalóan más megoldások is lehetségesek a nemzeti jogok eszköztárától függően. A funkcionális módszertan keretében a fenti problémára vonatkozó szabálynak nem kell követnie egyik megoldást sem, csak az elvárt eredményt kell rögzítenie: a befektetőnek az értékpapírszámla megnyitásával létrejövő jogai a közvetítő felszámolójával és hitelezőivel szemben is érvényesülnek a közvetítő felszámolása esetében.[32]

Az Egyezmény szövege ezért tudatosan kerüli az olyan kifejezések használatát, mint a tulajdon *(porperty),* tulajdonosi jogállás *(ownership),* de a 18. cikk sem jóhiszemű

28 Segna, Ulrich: *Bucheffekten*. Tübingen, Mohr Siebeck, 2018. 544. k.

29 A funkcionális módszer (sok tekintetben alaptalan) kritikájához lásd Mülbert, Peter O.: *Vom Ende allen sachenrechtlichen Denkens im Depotrecht durch UNIDROIT und die EU.* Zeitschrift für Bankrecht und Bankwirtschaft. 2015/6. sz. 445–471.

30 A funkcionális módszer részletes elemzéséhez lásd Than: i. m. 241. kk.

31 Explanatory Notes (6. jegyzet) 70.

32 *„Rights and interests that have become effective against third parties under Article 11 or Article 12 are effective against the insolvency administrator and creditors in any insolvency proceeding."* (Egyezmény 14. cikk 1. bek.)

szerzésről, hanem *acquisition by an innocent person*ről (ártatlan személy általi szerzésről) beszél annak egyértelmű jeleként, hogy a jóhiszemű szerzés tradicionális szabályai nem alkalmazhatók egy az egyben a közvetett értékpapírletéti rendszerekre.[33] A szabályozás e tekintetben egyfajta *safe harbour* harmonizációt valósít meg, a nemzeti jogok a forgalom biztonságának magasabb szintű védelmét is megteremthetik, és védelemben részesíthetnek olyan szerző felet is, aki nem felel meg a 17. cikk b) pontjában írt feltételeknek.[34]

4. Utalás a „nem-egyezményes" jog szabályaira

Az egyezmény számtalan helyen utal *nem-egyezményes szabályokra (non-Convention law)* annak érdekében, hogy teret adjon a nemzeti jogalkotónak a szabályozás kiegészítésére vagy kitöltésére, illetve hogy kijelölje a nemzeti jogalkotó szabályozási kompetenciájának határait. Értelemszerűen a nemzeti jogalkotó által a neki adott felhatalmazás alapján kibocsátott jogszabályok nem ellenkezhetnek az egyezmény kötelező erejű szabályaival.[35]

IV. A szabályozás főbb tételei

1. A számlatulajdonos jogállása

Az Egyezmény (központi jelentőségű) 9. cikke rendezi az értékpapírszámla jogosultjának jogállását és számára *meghatározott jogokat* biztosít [9. cikk (1) bek. a)–c) pont)], melyek körét a tagállamok a 9. cikk (1) bekezdés d) pontja értelmében tovább bővíthetik.

A számlajogosult jogállása alapvetően attól függ, hogy az *ultimate account holder*nek vagy (harmadik személy javára eljáró) közvetítőnek minősül. Az előbbi esetben az alábbi jogokat szerzi meg az értékpapír jóváírásával:

a) az értékpapírhoz tapadó valamennyi jogosultságot (pl. szavazati, osztalékra vonatkozó jogot),[36] melyek mibenlétét és terjedelmét az azokat létrehozó kibocsátási feltételek vagy a kibocsátó alapszabálya határoz meg [9. cikk (1) bek. a) pont];[37]

b) a számlán jóváírt értékpapírok feletti (a 11. és 12. cikk szerinti) rendelkezés *(disposition)* és azok biztosítéki célú megterhelésének jogát [9. cikk (1) bek. b) pont];[38]

c) a közvetítő arra történő utasításának *(instruction)* jogát, hogy az az értékpapírokat ne letéti számlán tartsa, amennyiben ezt a kibocsátási feltételek is lehetővé teszik [9. cikk (1) bek. c) pont];

d) minden egyéb, a nemzeti jog által biztosított jogosultságot *(other rights),* amennyiben azok nem állnak ellentétben az Egyezménnyel [9. cikk (1) bek. d) pont].

A *right to receive and excercise* kifejezés használatával az Egyezmény az értékpapírból eredő jogokat gazdasági értelemben biztosítja a számlatulajdonosnak, függetlenül attól, hogy az jogi értelemben jogtulajdonossá válik-e vagy sem. Ez a szabályozás elismeri és lehetővé teszi a többszintes kedvezményezetti rendszereket, amelyekben a számlatulajdonos adott esetben csak gazdasági értelemben vett jogosultja a részvényhez kapcsolódó szavazati vagy osztalékjognak, és ezt a pozícióját a jogi értelemben az ezeket a jogokat gyakorló közvetítővel szemben tudja érvényesíteni. Miként már láttuk, az Egyezmény értelmében a szavazati vagy más jogok közvetlen megszerzése sem kizárt, hiszen a nemzeti jogok többletjogosítványokat is rendelhetnek a számlajogosulti jogálláshoz a 9. cikk (1) d) pont értelmében.[39]

A 9. cikk (1) a) pontjában meghatározott jogállás elsősorban a letéti láncolat végén található befektetőt illeti meg, kivéve, ha a mögöttes nemzeti jog az idegen számlára eljáró közvetítő számára azonos jogállást biztosít. Ez a megoldás az Egyezményt kompatibilissé teszi a többszintű gazdasági jogosultságot elismerő rendszerekkel és azokkal a rendszerekkel is, melyekben a befektető számlatulajdonos igényét közvetlenül érvényesítheti a kibocsátóval szemben.[40]

A 9. cikk (2) bekezdése kiegészítő szabályokat tartalmaz a számlajogosult védelmére vonatkozóan. A (2) bekezdés a) pontja rögzíti, hogy az (1) bekezdés szerinti jogok harmadik személyekkel szemben is hatályosak. A kibocsátási feltételek, illetve az alkalmazandó jog feladata annak meghatározása, hogy az értékpapírhoz kapcsolódó jogok kivel szemben érvényesíthetők. A 9. cikk (2) bek.

33 Az Egyezmény tehát nyitva hagyja azt a kérdést, hogy a szerző félnek a jogát egy másik féltől kell-e eredeztetnie, vagy az eredeti módon jön létre az értékpapírszámlán történő könyveléssel. CONF. 11/2 – Doc. 5. 11–4.

34 Keijser, Thomas – Parmentier, Miriam: *Die Verabschiedung der Genfer Wertpapierkonvention.* BKR. 2010/4. 151. k.

35 Segna: i. m. 548.

36 GÉE 9. cikk (1) bek.: „The credit of securities to a securities account confers on the account holder: (a) the right to receive and exercise any rights attached to the securities, including dividends, other distributions and voting rights."

37 Kanda et al.: i. m. 9–14: „These rights do not arise under this Convention. They are typically created and determined by the terms of the securities or the by-laws of the issuer […], as well as the laws governing the securities or the issuer. The Convention, and the rules generally governing the holding of securities through intermediaries, are only concerned with how the rights attached to the securities flow through the chain of intermediaries. Consistently with Article 8(1), Article 9(1)(a) does not take any position as to the existence, content or limitations of the rights attached to securities."

38 GÉE 9. cikk 1(b): „The credit of securities to a securities account confers on the account holder: […] (b) the right to effect a disposition under Article 11 or grant an interest under Article 12."

39 Risch: i. m. 209.

40 GÉE 9. cikk 2(b): „the rights referred to in paragraph 1(a) may be exercised against the relevant intermediary *or* the issuer of the securities, or both, in accordance with this Convention, the terms of the securities and the applicable law."

c) pontja értelmében a 9. cikk (1) bek. a) és c) pontja szerinti jogok a közvetítővel szemben érvényesíthetők.[41]

2. Rendelkezés a közvetítőnél őrzött értékpapírok felett

Az Egyezmény harmadik fejezete (11–21. cikk) a *Transfer of intermediated securities* címet viseli. Érdekes módon a *transfer* kifejezés sehol máshol nem fordul elő az egyezményben, tudatosan, a funkcionális metódus miatt. A *transfer* kifejezést a gyakorlat ugyanis vélhetően az átruházással azonosította volna, melynek során egy adott jogi pozíció átruházásra kerül az átruházóról annak megszerzőjére. Számos jogrend azonban nem ismeri a származékos átruházás intézményét a letétkezelt értékpapírrendszerekben, hanem az értékpapírnak az eredeti számlán nyilvántartott jog megszűnésével egyidejűleg történő jóváírásához egy új jog *eredeti szerzését* kapcsolja következményként.[42]

A 11–13. cikkek szabályozzák a közvetítőnél letett értékpapírok feletti rendelkezési jog gyakorlásának eseteit, a 14. cikk a rendelkezés hatályosságát, a 15. cikk a könyvelési aktusokhoz szükséges felhatalmazás és a felhatalmazás nélküli könyvelés következményeit szabályozza, a 16. cikk a könyvelés érvénytelenségének, törlésének és feltételességének szabályait tartalmazza, a 17. cikkben különböző definíciók találhatók, a 18. cikk rendezi a jóhiszemű szerzés feltételeit, végül a 19. és 20. cikkek a letéti számlán alapított konkuráló jogok sorrendjét szabályozzák.

2.1. Rendelkezés könyvelés (jóváírás, terhelés) által

A 11. cikk (1) bekezdése értelmében a közvetítőnél letett értékpapírok megszerzéséhez (vagy azon dologi jogok vagy biztosítékok alapításához) a számlatulajdonos számláján történő jóváírás *(credit)* szükséges. Ugyan az egyezmény a jóváírás fogalmát nem határozza meg, hanem azt a nemzeti jogra bízza, de a (2) bekezdés *no-further-step* szabálya kizárja, hogy a nemzeti jog a számlán történő könyvelésen túl további feltételt (pl. valamilyen nyilvántartásba történő bejegyzést, közokirati formát a rendelkezéshez stb.) írjon elő az értékpapír harmadik személyekkel szemben is hatályos megszerzéséhez, annak érdekében, hogy a nemzeti jogok nehogy „felvizezzék" a jóváírás konstitutív szabályát.[43] Hangsúlyozni kell, hogy ez a szabály nem tiltja a nemzeti jogoknak, hogy a jogszerzést anyagi jogi feltételekhez, például érvényes jogcímhez kössék.[44]

A 11. cikk (3) bekezdése rendezi az ellenoldali ügyletet annak kimondásával, hogy a rendelkezés a számlán történő terheléssel *(debit)* megy végbe, melynek szabályozása szintén a nemzeti jog kompetenciája, azzal, hogy a közvetítő a terhelés végrehajtására csak a számlajogosult jóváhagyásával jogosult, továbbá a terhelés tekintetében a *no-further-step* követelménye már nem érvényesül. A 11. cikk (4) bekezdése egyértelműsíti, hogy a közvetítőnél letett értékpapírok megterhelése vagy azokon korlátozott dologi jogok alapítása jóváírás és terhelés által történhet.

Az irodalomban vitatott annak a kérdésnek a megítélése, hogy az értékpapírszámlán történő jóváírásnak és terhelésnek *konstitutív* vagy csak deklaratív hatása van. *Risch* e körben a szerződések jogáról szóló, Bécsben 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződés 31. cikkének alkalmazásával arra a következtetésre jut, hogy a *deklaratív hatás* nem egyeztethető össze az Egyezmény szabályaival.[45]

2.2. A rendelkezési jog gyakorlásának további esetei

A 12. cikk a jóváíráson/terhelésen túl további három módszert is elismer a rendelkezési jog gyakorlása tekintetében. Ezek eredetileg biztosítékok meglapítására szolgáltak volna, de több delegáció javaslatára, a funkcionális módszer fényében a 12. cikk végül a rendelkezés valamennyi formájára vonatkozik.[46] Ezek sajátossága abban áll, hogy úgy biztosítanak egyfajta ellenőrzést a közvetítőnél letett értékpapíron, hogy közben az átruházó vagy biztosítékot nyújtó fél számláján maradnak.[47] A 12. cikk szerinti jogszerzés minden esete igényli a közvetítővel történő megállapodást [12. cikk (1) a)].

a) Megállapodás a közvetítővel

A 12. cikk (1) bekezdése és a (3) bekezdés a) pontja egy egyszerűsített eljárást ír elő a közvetítő javára történő biztosíték alapítása céljából, amely a számlatulajdonos és a közvetítő közötti megállapodáson alapul. A megalapításra kerülő jogok mibenléte és a felek jogai és kötelezettségei tekintetében a nemzeti jogok irányadóak, de a biztosíték harmadik személyekkel szembeni hatályosságához nincs szükség közzétételre vagy más aktusra (ilyet a nemzeti jog sem írhat elő a *no-further-step* szabály értelmében).[48]

41 GÉE 9. cikk 2(c): „the rights referred to in paragraph 1(b) and 1(c) may be exercised only against the relevant intermediary."

42 Segna: i. m. 552.

43 Az Egyezménynek ez a rendelkezése a 8. cikk értelmében nem érinti azt a kérdést, hogy a nemzeti társasági jogok milyen követelményeket támasztanak a részvényes legitimációjával szemben (pl. részvénykönyvi bejegyzés). A szabály egyébként elsősorban a common law országok szempontjából releváns, ahol a harmadik személyekkel szembeni hatályosságnak *(perfection)* gyakran valamilyen formai aktus a feltétele, mint például az írásbeliség az angol Law of Property Act 53(1) szakasza alapján. Risch: i. m. 218.

44 Kanda et al.: i. m.: 11–12. széljegy.

45 Risch: i. m. 22. további hivatkozásokkal.

46 *Legislative Guide* (24. jegyzet) 148. pont.

47 A 11. cikk kötelező előírásával ellentétben a tagállamok szabadon dönthetnek, hogy a 12. cikk megoldásai közül melyiket veszik át.

48 Segna: i. m. 559.

b) Letéti záradék
A második megoldás, ha a számlatulajdonos utasítására záradék *(designating entry)* kerül felvezetésre a számlán a biztosíték jogosultja (aki lehet a közvetítő vagy harmadik személy) javára [12. cikk (3) b)]. A záradék joghatása állhat a számla feletti pozitív vagy negatív kontroll megalapításában: pozitív kontroll esetében a biztosíték jogosultja maga is adhat utasítást a közvetítőnek az állomány tekintetében, míg a negatív kontroll esetében a közvetítőnek nem kell figyelembe vennie a számlatulajdonos utasításait a biztosítéki jogosult hozzájárulása nélkül. A nemzeti jogok a két megoldás közül szabadon választhatnak, vagy kombinálhatják is ezeket.[49] A *no-further-step* követelményének itt is érvényesülnie kell.

c) Ellenőrzési megállapodás
A 12. cikk (3) bekezdésének c) pontja egy ellenőrzési megállapodás *(control agreement)* alapján is lehetővé teszi az állomány biztosítékul adását. Itt egy olyan háromoldalú megállapodásról van szó, melynek alanyai a számlatulajdonos, a közvetítő és a biztosítéki jogosult. A letéti záradéktól abban különbözik alapvetően, hogy semmiféle nyilvánosságra hozatal nem szükséges hozzá, és a nemzeti jog által nem is írható elő. Ez nem jelenti azt, hogy a megállapodásra a nemzeti jog ne írhasson elő például minősített formát.[50]

d) A közvetítő felhatalmazása
A 15. cikk (1) bekezdésének a) és c) pontjai szerint a közvetítő egy adott állományon csak akkor hajthat végre terhelést, illetve a letéti záradékot csak akkor törölheti, ha arra a számlatulajdonostól, illetve a biztosítéki jogosulttól felhatalmazást *(authorisation)* kapott. A felhatalmazásnak nem kell kifejezettnek lenni, eredhet a körülményekből is, például az értékpapírok értékesítésére adott megbízásból.[51] A jogosulatlan rendelkezés vagy a letéti záradék felhatalmazás nélküli törlésének következményeit a nemzeti jogok határozzák meg.

2.3. „Jóhiszemű szerzés"

Az *innocent acquirer* védelmére vonatkozó 18. cikk szabálya talán az Egyezmény legnehezebben érthető rendelkezése. Megszövegezése során három alapvető tétel lebegett az alkotók szeme előtt. *Először* is, hogy a tradicionális dologi jogi jóhiszemű szerzés (a különböző jogrendszerekben amúgy is eltérő[52]) szabálya nehezen alkalmazható értékjogokra, hiszen nem történik meg az okirat átadása (ahol a birtok a tulajdonjog látszatát alapozhatná meg), sőt az átruházó és szerző fél között többnyire nincs is kapcsolat. *Másodszor,* ha meg is próbálnánk adaptálni a jóhiszemű szerzés tradicionális szabályát a közvetítőnél letett értékpapírokra, akkor a jóhiszemű szerzőt attól is védeni kellene, hogy a korábbi átruházások hibája megakadályozza az ő szerzését. *Harmadrészt,* mint már említettük, az Egyezmény tudatosan kívánt egy védelmi minimumot adni és annak kiteljesítését a nemzeti jogokra hagyta.[53]

Szerző fél alatt az Egyezmény 17. cikk a) pontja szerint azt a számlajogosultat kell érteni, akinek a számláján értékpapírok kerülnek jóváírásra, illetve azt, akinek a javára letétbe vett értékpapírokon valamely jog kerül megalapításra a 12. cikk értelmében. Az ingyenes szerzésre *(made by of gift or otherwise gratiously)* a védelem nem terjed ki.

A védelemben részesített tényállásoknak két fő esete van: a 18. cikk (1) bekezdése és a (2) bekezdés szerinti esetek.[54]

a) Ha a szerzés más jogát sérti, a szerző fél az (1) bekezdés[55] szerint akkor részesül védelemben, ha a mértékadó időpontban *nem tudta és nem is kellett tudnia (actually knows or ought to know),* hogy másnak olyan joga van az értékpapírra vonatkozóan, amit az ő szerzése sérteni fog. Ha ezek a feltételek fennállnak, akkor a) a megszerzett jogot a harmadik fél joga nem korlátozza, b) a szerző fél nem felel a harmadik féllel szemben és c) a harmadik fél jogának megsértése nem vezet a szerzés érvénytelenségére és az eredeti állapot helyreállítására.
b) A (2) bekezdés értelmében a szerző fél akkor is védelemben részesül, ha *nem tudta és nem is kellett tudnia,* hogy a szerzése egy korábbi hibás könyvelési tételen *(earlier defective entry)* alapul. Ilyenkor a) a jóváírás, könyvelési tétel nem minősül érvénytelennek, harmadik féllel szemben hatálytalannak, és az nem törölhető a hibás tétel okán, illetve a b) szerző fél nem felel olyan személyekkel szemben, akik előnyt élveznének a könyvelési tétel érvénytelenségéből.[56]

49 Kanda et al.: 12–23.

50 Kanda et al.: i. m. 12–28.

51 Kanda et al.: i. m. 15–11.

52 A német és az angol jog koncepcionális összehasonlításához lásd Risch: i. m. 239.

53 Segna: i. m. 562.

54 A vonatkozó egyezményi szabályok kialakulásához és koncepciójához lásd Keijser–Parmentier: i. m. 153. k. és Segna: i. m. 564. k.

55 GÉE 18. cikk (1) bek.: „Unless an acquirer actually knows or ought to know, at the relevant time, that another person has an interest in securities or intermediated securities and that the credit to the securities account of the acquirer, designating entry or interest granted to the acquirer violates the rights of that other person in relation to its interest: (a) the right or interest of the acquirer is not subject to the interest of that other person; (b) the acquirer is not liable to that other person; and (c) the credit, designating entry or interest granted is not rendered invalid, ineffective against third parties or liable to be reversed on the ground that the credit, designating entry or interest granted violates the rights of that other person."

56 GÉE 18. cikk (2) bek.: „Unless an acquirer actually knows or ought to know, at the relevant time, of an earlier defective entry: (a) the credit, designating entry or interest is not rendered invalid, ineffective against third parties or liable to be reversed as a result of that defective entry; and (b) the acquirer is not liable to anyone who would benefit from the

3. Rangsor

A közvetítői rendszerbe bevitt értékjogokon alapított *konkuráló jogok* (például többszörös elzálogosítás) sorrendjét a 19. és 20. cikk rendelkezései határozzák meg. E körben különbséget kell tenni a letéti rendszer egy adott szintjén felmerülő vagy az eltérő szintek között kialakuló ütközések között.

Az azonos szinten kialakuló ütközések tipikus esete, ha a számlatulajdonos többszörösen rendelkezik a közvetítő által őrzött értékpapírállománya felett (19. cikk). Többszintű ütközés ezzel szemben úgy jöhet létre, ha a közvetítő a több ügyfél értékpapírállományát tartalmazó (ún. *omnibus*) számlán egy harmadik személy javára jóváírást hajt végre és mind az ügyfél az ügyfélszámlával, mind a harmadik személy az omnibus számlával szemben érvényesíti igényét [20. cikk (2) bek.].

a) A 19. cikk szerinti ütközés

Az *ütközés* ezen esete egy adott értékpapírszámlán a 12. és 13. cikk szerint megalapított jogok között merülhet fel.[57] A rang *(rank)* kifejezést az Egyezmény abban az értelemben használja, ami korlátozott dologi jogoknak egy adott vagyontárgya tekintetében fennálló *kielégítési sorrendjét* határozza meg. Mivel azonban a 12. cikk szerint nemcsak korlátolt dologi jogok, hanem az értékpapírból eredő valamennyi jog átruházása (teljes jogátruházás) is megtörténhet, ezért a konfliktus sem csak korlátolt dologi jogok ütközésében állhat: ha az értékpapír előző ranghelyen történő átruházása ütközik későbbi ranghelyen történő biztosítékalapítással, úgy a korlátolt dologi jog későbbi megszerzője semmit sem kap.

A jóhiszemű szerzés 18. cikkben foglalt szabályának és a 19. cikk ranghely-szabályának különbsége elsősorban az azok által meghatározott jogkövetkezményekben áll. A 18. cikk a későbbi jogszerzőt védi, míg a 19. cikk a korábbi jogszerzőt védi, így azok együttes alkalmazása lehetetlen. Erre tekintettel a 18. cikk (6) bekezdése a 19. cikk alkalmazásának ad elsőbbséget, amennyiben a 12. cikk szerint alapított jogok ütköznek egy adott értékpapírszámla tekintetében. Ebből következően a 12. cikk szerinti rendelkezésre a 18. cikk (1) bekezdése csak akkor kerülhet alkalmazásra, ha *különböző számlákat* érintő konfliktus alakul ki.[58]

A 19. cikk (3) bekezdése értelmében a 12. cikk alapján korábban megszerzett jogok elsőbbséget élveznek a később szerzett jogokkal szemben (elsőbbség elve).[59] A szabály alkalmazása szempontjából tehát a jogszerzés időpontjának van jelentősége.[60]

Az elsőbbség elve alól azonban vannak *kivételek:*

(i) A 19. cikk (2) bekezdése szerint a 12. cikk alapján szerzett jogok elsőbbséget élveznek a nemzeti jog szerint nem harmonizált módon történő jogszerzéssel szemben. Itt tehát nem az időpont, hanem a szerzés módja alapozza meg az elsőbbséget.

(ii) A közvetítő által korábban megszerzett joggal szemben az ugyanazon számlára vonatkozóan harmadik személy által *később szerzett jogoknak* általában elsőbbsége van (kivéve, ha a harmadik személy és a közvetítő másként állapodik meg). Ennek oka, hogy a harmadik személyek jogszerzésének végrehajtása is a közvetítő ellenőrzése alatt áll, a fennálló jogokról a harmadik személy csak akkor tud tájékozódni, ha erről a közvetítő őt tájékoztatja.

(iii) A 19. cikk (5) bekezdése szerint a nem szerződéssel alapított biztosítékok ranghelyét az alkalmazandó nemzeti jog határozza meg.

(iv) A felek a rangsort megállapodással is módosíthatják, de ez harmadik személyekkel szemben nem hatályosul.[61]

Annak, hogy egy privilegizált jogszerző a korábban esetlegesen megalapított jogokat ismerte vagy ismernie kellene volna, nincs jelentősége, mert a 18. cikk védelme ebben a körben nem érvényesül.

b) Ütközések a letéti lánc különböző szintjei között

Az Egyezmény nem tartalmaz szabályokat a számlatulajdonos jogai és a közvetítő által a 12. és 13. cikk alapján megalapított jogok ütközése esetére, kivéve a 20. cikk (2) bekezdésének rendelkezését, mely a láncolatban közvetítőnek a felette található közvetítőnél vezetett számlája és a közvetítő által a láncolatban lejjebb lévő számlatulajdonos számlája között felmerülő ranghelyproblémákat rendezi. Gondoljunk például zálogjog alapítására egy omnibus-számlán, mely a közvetítő által a számlatulajdonos-

invalidity or reversal of that defective entry." A 18. cikk szabálya az olyan nemzeti jogoknak jelent elfogadhatatlan kihívást, ahol a jóváírás nem lehetséges megfelelő ellenoldali terhelés nélkül. A szabály kritikus elemzéséhez lásd Risch: i. m. 265. kk.

57 Kanda et al.: i. m. 19–1. A 11. cikk szerinti rendelkezéssel történő ütközésen alapuló jogalapításra a 19. cikk azért nem alkalmazandó, mert ilyenkor a rendelkezés a számlán történő jóváírással megy végbe, azaz az esetleges ranghelyi ütközések nem egy, hanem több számlát érintenek.

58 Risch: i. m. 273.

59 GÉE 19. cikk (3) bekezdés: „Interests that become effective against third parties under Article 12 rank among themselves according to the time of occurrence of the following events: (a) if the relevant intermediary is itself the holder of the interest and the interest is effective against third parties under Article 12(3)(a), when the agreement granting the interest is entered into; (b) when a designating entry is made; (c) when a control agreement is entered into or, if the relevant intermediary is not a party to the control agreement, when the relevant intermediary receives notice of it."

60 A mértékadó időpont a közvetítővel javára történő szerződéskötés esetén *(agreement in favor of the intermediary)* a szerződéskötés időpontja, a számla záradékolása *(designating entry)* esetén a záradék feljegyzésének időpontja, az ellenőrzési szerződés *(control agreement)* esetén e szerződés megkötésének vagy (ha a közvetítő nem részes fél, úgy) a közvetítővel történő közlésének időpontja.

61 Kanda et al.: i. m. 19–16.

nak nyújtott hitel refinanszírozását megvalósító hitelt biztosítja.[62]

A 20. cikk (2) bekezdése *elsőbbséget* biztosít a láncolatban magasabb szinten a közvetítőtől a 12. cikk értelmében megszerzett jognak a közvetítő ügyfeleinek a közvetítő által (a láncolatban lejjebb lévő szinten) vezetett számlákon fennálló jogaival szemben, kivéve, ha a jogszerző fél tudta, vagy tudnia kellett volna, hogy szerzése sérti a közvetítő ügyfeleinek valamely jogát *(upper-tier-priority)*.[63] Mivel ennek a szabálynak a megfogalmazása szinte azonos a 18. cikk szerinti szabályéval, ezért kérdéses, hogy mi indokolja a 20. cikk (2) bekezdésének önálló létezését, de ezt a kérdést a kommentár is nyitva hagyja.[64] A 20. cikk (2) bekezdésének elsősorban a közvetítő felszámolása esetén van jelenősége, hiszen többnyire ekkor áll elő hiány a közvetítőnél vezetett értékpapírállományok tekintetében.

4. A letéti rendszer integritása

Az Egyezmény negyedik fejezetének *(integrity of the intermediated holding system)* célja a számla- és más jogtulajdonosok védelme a letétkezelői kockázatokkal *(custody risk)* szemben, melyek többféle módon is megjelenhetnek.

4.1. Védelem felszámolás esetén

A 21. cikk rendelkezése értelmében a közvetítőnél őrzött értékjogokon a számlatulajdonos javára alapított jogok (11. cikk) és az általa harmadik személyek javára alapított jogok (12. cikk) nem képezik részét a *felszámolási vagyonnak,* abból a közvetítő felszámolója és hitelezői sem követelhetik igényeik kielégítését. A 21. cikk szabálya szoros összefüggésben áll a 25. cikk rendelkezésével *(allocation of securities to account holders' righst),* mely elsősorban fizetésképtelenség esetén válik jelentőssé. A 25. cikk védelme olyan módon érvényesül, hogy a számlatulajdonos értékpapírállományának kell tekinteni a közvetítő saját értékpapírállományát, amennyiben az a számlatulajdonos állományának biztosításához szükséges. Ennek megfelelően a számlatulajdonos állománya nem képezi a közvetítő vagyonának részét és nem szolgálhatja a közvetítő hitelezőinek kielégítését. Értelemszerűen nem érvényesül ez a védelem akkor, ha maga a számlatulajdonos alapít valamilyen (biztosítéki) jogot a közvetítő javára. A 21. cikk (1) bekezdése azonban nem érvényesül a nemzeti csődjognak az olyan szabályaival szemben, melyek alapján az értékpapírügylet hitelező előnyben részesítése vagy hitelezők megtévesztése miatt megtámadható. Nem érvényesül az Egyezmény olyan jogok tekintetében sem, melyek a 13. cikk értelmében a nemzeti jog szabályai szerint kerültek megszerzésre [21. cikk (3) bekezdés].

4.2. Az ún. upper-tier-attachment

A 22. cikk a korábban már említett ún. *upper-tier-attachment* kifejezett tilalmát írja elő. Ez lényegében a magasabb szinten található közvetítőnél őrzött állománnyal szembeni végrehajtás (foglalás) tilalmát írja elő olyan esetben, amikor az adós a magasabb szinten lévő közvetítővel nem áll letéti jogviszonyban. Ez a tilalom azért fontos, mert a letéti rendszerbe vetett bizalmat akadályozná, ha minden befektetőnek számolnia kellene azzal, hogy az állományára másik befektető adóssága miatt a letéti láncolatban magasabb szinten végrehajtást lehet vezetni. Erre tekintettel írja elő a 22. cikk (1) bekezdése, hogy egy számlatulajdonos értékpapírállományának lefoglalására[65] csak a megfelelő közvetítőnél, a láncolatban megfelelő helyen van lehetőség.[66]

4.3. Elégséges fedezet fenntartása

A 24. cikk (1) bekezdése a számlatulajdonosok védelmében előírja, hogy a közvetítőnek minden sorozatból legalább annyi értékpapírral kell rendelkeznie, amely megfelel az általa vezetett számlák egyenlegének. A nemzeti jog ezt az előírást kiterjesztheti a közvetítő saját számláira is. A közvetítő ennek a kötelezettségnek a 24. cikk (2) bekezdésében felsorolt módokon tud eleget tenni:

a) annak biztosításával, hogy a kibocsátó által vezetett nyilvántartásban az értékpapír a számlatulajdonos nevére vagy számlájára van nyilvántartva;
b) saját magának a kibocsátói nyilvántartásban való feltüntetésével,
c) igazolások vagy más igazoló dokumentumok birtokban tartásával,
d) a közvetített értékpapíroknak más közvetítőnél történő tartásával és
e) bármilyen más megfelelő módon.[67]

62 Kanda et al.: i. m. 20–10.

63 GÉE 20. cikk (2) bekezdés: „An interest in intermediated securities granted by an intermediary so as to become effective against third parties under Article 12 has priority over the rights of account holders of that intermediary unless, at the relevant time, the person to whom the interest is granted actually knows or ought to know that the interest granted violates the rights of one or more account holders."

64 Kanda et al.: i. m. 20–8: „Given the protection that Article 18 affords to interests effective under Article 12, paragraph 2 may be redundant, at least in part."

65 Az Egyezmény *attachment*ről beszél és azt a 22. cikk (2) bekezdésében így definiálja: „any judicial, administrative or other act or process to freeze, restrict or impound intermediated securities of that account holder in order to enforce or satisfy a judgment, award or other judicial, arbitral, administrative or other decision or in order to ensure the availability of such intermediated securities to enforce or satisfy any future judgment, award or decision."

66 A tagállamok csatlakozáskor az upper-tier-attachment lehetőségét fenntarthatják maguknak a 22. cikk (3) bekezdése értelmében.

67 Az Egyezményben felsorolt módozatok lényegében a piaci gyakorlatot tükrözik. Segna: i. m. 575.

Az állományhiányok tekintetében az Egyezmény rugalmasságot annyiban mutat, hogy a nemzeti jogi szabályozás a 24. cikk (4) bekezdése értelmében meghatározhatja, hogy a közvetítő milyen módon tehet eleget a 24. cikk (1) bekezdése szerinti kötelezettségének. A nemzeti jog jelentőségét növeli a 28. cikk szabálya is, mely szerint a nemzeti jog pontosíthatja *(specified)* a közvetítő kötelezettségeit, illetve hogy azokat milyen módon kell teljesíteni. E rendelkezés továbbá előírja, hogy a nemzeti jog szerinti kötelezettségeit teljesítő közvetítő egyidejűleg az Egyezmény szerinti kötelezettségeit is teljesíti, feltéve, hogy a nemzeti jogi szerinti kötelezettségek lényegében azonosak az Egyezmény szerinti kötelezettségekkel.[68]

4.4. Veszteségviselés (shortfall)

Ha egy közvetítő felszámolása esetén a saját értékpírállományok beszámítását követően sincs *elégséges fedezete* az ügyfelek értékpapírszámláján jóváírt értékpapíroknak, úgy nincs más lehetőség, minthogy a veszteséget fel kell osztani az adott értékpapírfajta tulajdonosai között. Ez arányosan történik, függetlenül a szerzés időpontjától.[69] A szabály alkalmazásának két előfeltétele van: a felszámolási eljárás során alkalmazandó nemzeti szabály nem ír elő más mechanizmust, illetve a közvetítő nem számít egy értékpapírkiegyenlítési rendszer üzemeltetőjének, melyben eltérő szabályok érvényesülnek a veszteségelosztás tekintetében.[70]

5. Biztosítéki ügyletek

Az Egyezmény 5. fejezete a biztosítéki ügyletekkel *(collateral transactions)* kapcsolatos különös szabályokat (31–38. cikkek) tartalmazza. Biztosítéki ügyletről akkor beszélünk, ha egy biztosítékadó fél *(collateral provider)* egy biztosítéki jogosult *(collateral taker)* javára a biztosítékadó fél vagy más személy által vállalt kötelezettség biztosítékaként egy biztosítéki szerződés *(collateral agreement)* alapján közvetítőnél őrzött értékpapírokon valamilyen jogot alapít. A biztosíték megalapítása állhat valamely teljes jog vagy korlátolt dologi jogok megalapításában. Az előbbi esetében az Egyezmény *title transfer agreement*ről beszél, a második esetben *security collateral agreement*ről.

A 33. cikk szabályozza a biztosíték érvényesítését eladás vagy *magáhozváltás*[71] révén; szabályozása összhangban van a pénzügyi biztosítékokról szóló megállapodásokról rendelkező 2002/47/EK irányelv (PBI) 4. cikkével. További érvényesítési módozatként ismeri el az Egyezmény a pozíciólezárási nettósítást *(close-out netting)*.[72] A 34. cikk a *right of use* kérdését rendezi, és a PBI 5. cikkével összhangban úgy rendelkezik, hogy a biztosíték kedvezményezettje a biztosíték tárgya felett csak akkor rendelkezhet tulajdonosként, ha erre a biztosítékadóval kötött megállapodás feljogosítja.[73] A 36. cikk elismeri az olyan megállapodásokat, melyek alapján a biztosíték nyújtója bizonyos feltételek esetén (tőzsdei árfolyam változása, a nyújtó fél besorolásának romlása) köteles a biztosíték kiegészítésére *(top-up)* vagy jogosulttá válik arra, hogy a biztosítékul adott állományt azonos értékű más értékpapírokból álló állományra cserélje *(substitution)*. A biztosítékokra vonatkozó szabályozás körében az Egyezmény nemcsak a szükséges harmonizációra törekszik, de lehetővé teszi a részes államok számára, hogy az 5. fejezet rendelkezéseit egyáltalán ne vegyék át, illetve azt szűkítsék (például a tőzsdei papírokat kivegyék a szabályozás hatálya alól).[74]

V. Értékelés

Az mindenképpen várható volt, hogy az alapos előkészítő munka ellenére az Egyezmény szakmai és politikai fogadtatása *ellentmondásos* lesz. Az egyes országok értékpapírletéti rendszerei olyan jelentős különbségeket mutatnak, melyeket még a funkcionális módszer alkalmazásával is nagyon nehéz összhangba hozni. Legyen szó amerikai *security entitlement*ről, svájci *Bucheffektenről* vagy a gyűjtőelvű letétben elhelyezett német *Effekten*eken fennálló közös tulajdonról, vagy akár (az egyébként etimológiai szempontból szörnyszülött) magyar dematerializált értékpapírokról, minden nemzeti jog végtelenül ragaszkodik a saját dogmatikai koncepciójához, különösen anyagi jogi kérdésekben. Ezért is jogos *Than* megjegyzése, hogy képesnek kell lenni eltávolodni az adott nemzeti jog jogtechnikai és dogmatikai rendszerétől és elfogadni, hogy a kifizetett ellenérték fejében a befektető egy vagyoni előnyhöz jut, amit az Egyezmény

68 Ez az utóbbi követelmény az Egyezmény szövegéből nem következik, vö.: Mooney, Charles W. Jr.: *Private Law and the Regulation of Securities Intermediaries: Perspectives under the Geneva Securities Convention and United States Law*. Unif. L. Rev. 2010/3–4. sz. 809. k.

69 A szabályozás lehetséges okairól lásd Segna: i. m. 577.

70 GÉE 26. cikk (1) és (3) bekezdés.

71 A 2002/47/EK irányelv német szövege *Aneignung*ról, angol szövege pedig *appropriation*ről beszél, miközben a hivatalos magyar változat *„érvényesítésről"*, ami nem igazán helyes, mivel itt elvételről és értékelszámolásról (azaz megváltásról vagy magáhozváltásról) van szó.

72 A pozíciólezáró nettósítás problémájához lásd Póra András – Széplaki Valéria: *Hitelbiztosítékok hazai szabályozása, különös tekintettel a CRD elvárásaira*. MNB Tanulmányok 47. Budapest, Magyar Nemzeti Bank, 2006. https://www.mnb.hu/kiadvanyok/elemzesek-tanulmanyok-statisztikak/mnb-tanulmanyok/mnb-tanulmanyok/mt-47-pora-andras-dr-szeplaki-valeria-hitelbiztositekok-hazai-szabalyozasa-kulonos-tekintettel-a-crd-elvarasaira (2020.04.25.) 25. kk.

73 Meg kell jegyezni, hogy az Egyezmény 34. cikke túlmegy a PBI vonatkozó rendelkezésén és a felek például abban is megállapodhatnak, hogy a biztosíték kedvezményezettje a biztosíték visszaadására vonatkozó kötelezettségét más fajtájú értékpapírok adásával teljesíti. Segna: i. m. 579.

74 Kanda et al.: i. m. 38–10.

gazdasági tartalma szerint határoz meg és részesít védelemben, függetlenül attól, hogy jogtechnikailag mit is szerez a számlatulajdonos.[75]

Az bizonyos, hogy az Egyezmény hatálybalépése és globális elfogadása esetén az értékpapírszámla tulajdonosok jogállása – egy adott szabályozási minimum mentén – az egyezményes országokban *egyforma védelmet* kapna, ami jelentősen hozzájárulna a nemzetközi értékpapírügylet biztonságának és kiszámíthatóságának növekedéshez. Azt is észre kell vennünk, hogy az Egyezmény előkészítése során hatalmas és átfogó ismeretanyagot sikerült összeállítani a világ vezető tőkepiacainak megoldásairól, és ez az ismeretanyag a gyakorló jogászok szintjén önmagában segíti a tőkepiacok működésének és érintkezésének hatékonyabbá tételét.

Magyar szemmel azt mondhatjuk, hogy a hazai szabályozás első látásra *kompatibilisnek* tűnik az Egyezmény megoldásaival, főleg azért, mert a magyar szabályanyag nem foglalkozik számtalan olyan kérdéssel, amire az Egyezmény megoldást akar nyújtani. Az más kérdés, hogy – főként az Egyezmény szabályainak tükrében megfogalmazható – felszámolási, hitelbiztosítéki és végrehajtási jogi részletkérdések alapos vizsgálatot, értékelést és újragondolást igényelnének. Az Egyezmény adaptálhatóságára irányuló műhelymunka inkubátorháza lehetne az érintett tőkepiaci szabályok kritikus újragondolását, és a svájci BEG (Bundeseffektengesetz)[76] koncepciójához hasonlóan az értékpapírok dologi jogi természetétől teljesen eltávolodó olyan értékjogi szabályozás megvalósítását célzó jogalkotási programnak, melynek tárgyai immár nem hagyományos értelemben vett értékpapírok, hanem modern *sui generis* jogi formát öltő pénzügyi eszközök lennének.[77]

75 Than: i. m. 46.

76 Bundesgesetz über Bucheffekten (Bucheffektengesetz, BEG) vom 3. Oktober 2008, SR 957.

77 A német jogfejlődés ezirányú továbblépését sürgeti mértékadó koncepciójával Lehmann: i. m. 263–280.

A RÉSZVÉNY MINT ÉRTÉKPAPÍR

SZERZŐ: Veress Emőd
LEKTOR: Szikora Veronika
ÁRA: 5000 Ft

Egy rendkívül érdekes társasági jogi kutatás összefoglalóját tartja kezében a tisztelt olvasó. A monográfia a magyar, valamint az összehasonlító jog kontextusában vizsgálja a részvény mint értékpapír fogalmát és a részvénnyel mint értékpapírral kapcsolatban felmerülő jogi problémákat, különös tekintettel a Polgári Törvénykönyvre.

A kutatás során a szerző először a modern részvénytársaság és a részvényjog gyökereit keresi (I. fejezet), majd a részvénynek mint értékpapírnak a statikáját, vagyis a részvénytípusokat és részvényfajtákat, azok jogi sajátosságait és lehetséges gazdasági céljait vizsgálja (II. fejezet), végül pedig a részvények dinamikáját, vagyis forgalmát és a részvényforgalom jogi korlátait elemzi (III. fejezet).

www.hvgorac.hu → Polgári jog

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1037 Budapest, Montevideo u. 14. +36 1 340 2304 +36 1 349 7600 info@hvgorac.hu

AZ ÁLDOZATOK MÉLTÓSÁGA ÉS A VÁDLOTTAK JOGAI

Összehasonlító jogi tanulmány

SZERZŐ: Bárd Károly

ÁRA: 5000 Ft

Meddig mehetünk el az áldozatok érdekeinek elismerésében anélkül, hogy ezzel a büntetőügyek vádlottjait illető jogokat csorbítanánk?

Ez a könyv közel egy évtizedes kutatás összefoglaló produktuma. Olyan jogintézményeket járok körül, olyan teóriákat ismertetek és elemzek, olyan kérdésekre keresem a választ, amelyek hosszú ideje foglalkoztatnak. Alkalmas-e a büntetőper az áldozatok fájdalmának tompítására? Száműzhetjük-e az igazságszolgáltatásból az érzelmeket? A jogösszehasonlítás területén miért van az, hogy a kontinentális Európa legkiválóbb elméi érdeklődtek az angolszász jog szelleme és intézményei iránt, és miért a közöny a másik oldalról? És vajon tényleg olyan mértékű az eltérés a két jogrendszer között, hogy az értelmes dialógusnak nincs esélye? A válasz ez utóbbi kérdésre nyilván nemleges. Mert hisz az emberi jogi forradalom és a határokon átnyúló bűnözés kezelése óhatatlanul a jogok közelítését eredményezi. De hogy pontosan hol az a határ, amelyet nemzetközi emberi jogi bíróság, de Európában az Unió sem léphet át jogközelítésre ösztönző döntéseivel, illetve jogszabályaival, az még jó ideig foglalkoztatni fogja a kutatókat.

BÜNTETŐELJÁRÁSI ÉS BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI IRATMINTATÁR

Beadványtervezetek a büntető- és a büntetés-végrehajtási eljárásokhoz, összesen 263 iratminta

SZERZŐK: Bárándy Gergely, Békés Ádám, Domonyai Alexa, Gépész Tamás, Nagy Gábor Bálint, Szilágyi Nándor Imre

SZERKESZTŐK: Bárándy Gergely, Békés Ádám

ÁRA: 15 000 Ft

A 2017. évi büntetőeljárási törvény számos új jogintézményt vezetett be, amelyek kihívások elé állították a jogalkalmazókat. Az új jogintézmények – mint például az egyezség a beismerésről – új beadványtípusok megjelenését is generálták. Az első olyan iratmintatárat tarthatjuk a kezünkben, amely szinte teljeskörűen tartalmazza a büntetőeljárás és a büntetés-végrehajtás során a hatóságokhoz benyújtandó iratmintákat. A klasszikusnak tekinthető iratminták mellett olyan speciális területekhez is találhatók minták, mint a katonai büntetőjog, a pótmagánvádas vagy a strasbourgi bíróság előtti eljárás.

Az iratmintatárat több évtizedes gyakorlati tapasztalattal és elméleti háttérrel egyaránt rendelkező szerzők állították össze, akik egyúttal a büntetőeljárásban részt vevő hivatásrendeket is képviselik. Így a szerzők közt van kúriai bíró, legfőbb ügyészségi ügyész, büntetés-végrehajtási bíró, ügyvédek, szakmai lektorként pedig az Országos Rendőr-főkapitányság alezredese, valamint egy volt katonai ügyész dandártábornok.

www.hvgorac.hu → Büntetőeljárási és büntetés-végrehajtási jog

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1037 Budapest, Montevideo u. 14. +36 1 340 2304 +36 1 349 7600 info@hvgorac.hu

Tanulmány

Nótári Tamás egyetemi tanár, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem (Kolozsvár)

Adalékok a kora középkori alemann törvénykönyvek datálásához és szerkezetéhez

A kora középkor délnémet joganyaga két nép jogalkotásában öltött testet, a bajorokéban és az alemannokéban. A bajor joganyaggal ellentétben, amely a Lex Baiuvariorumban került összefoglalásra, az alemann szokásjog két gyűjteményben is testet öltött, a Pactus Alamannorumban és a Lex Alamannorumban. A két Lex még a Nagy Károly megteremtette Császárság, illetve a Kis Pippin által létrehozott Karoling Frank Királyság előtt, vagyis a VIII. század első felében került megszövegezésre, a Pactus pedig a VII. század első felében. Az alemann Volksrechtek datálása, szerkezete, rétegzettsége, egymáshoz, illetve a bajor törvénykönyvhöz való viszonya, valamint a jogalkotó személye számos kérdést vet fel és válaszlehetőséget rejt, ami a kora középkori germán jogfelfogásának behatóbb megértéséhez visz közelebb.

Tárgyszavak: alemann szokásjog, kodifikáció, germán jogfelfogás, compositio

I. Bevezetés

Az alemannokat a római források legelőször Kr. u. 213-ban említik, amikor Caracalla utasítást adott arra, hogy verjék vissza az alemannok betöréseit a Majna felső szakaszán.[1] 260 táján az alemannok áttörték a limest, és egészen Galliáig eljutottak; utóbb Mamertinus *panegyricus*a 289-ben tesz róluk említést Maximianus Augustus győzelmei kapcsán.[2] Ezt követően azonban a rómaiak több alkalommal vereséget szenvedtek az alemannoktól, így azok a Római Birodalom területének állandó lakói lettek,[3] ami azonban a rómaiak számára annyiban előnyt is jelentett, hogy mint *cohors Alamannorum* részt vállaltak a dunai és rajnai *limes* védelmében – ennek megfelelően e terület a forrásokban innentől az Alamannia néven kerül említésre.[4] Az V. században az alemannok fennhatósága alá tartozott Elzász egy része, a mai Svájc területe az Alpokig, Voralberg és kelet felé a Lech folyóig húzódó területek.[5] Chlodwig 496 (a zülprichi csata) után az addig alemannok lakta terület északi részét frank fennhatóság alá vonta,[6] míg az egyéb területek Nagy Theoderik haláláig keleti gót protektorátus alatt maradtak.[7] Martell Károly (714–741) halála után trónviszály robbant ki fiai, Pippin és Karlmann között, s e helyzetet kihasználva Theudbald, a Martell Károly által alávetett helyzetbe kényszerített alemann herceg, Lantfrid (709–730) fia megpróbálta a hercegség önállóságát visszanyerni – az alemannok szívós ellenállását Karlmann megtörte, és 746-ban Cannstattnál az alemann nemesség egy részét lemészároltatta *(Blutgericht von Cannstatt),* Alemanniát pedig két grófságra osztva Warin és Ruthart alá rendelte,[8] amivel az végképp betagozódott a Frank Birodalomba.[9]

Az alemann népjog két változatban maradt ránk: a régebbi változata *Pactus Alamannorum,* az újabb pedig *Lex Alamannorum* címet viseli.[10]

A *Pactus Alamannorum* egyetlen kéziratban maradt fenn, méghozzá töredékesen – s a kéziraton belül e töredékek is elszórva –, ránk hagyományozódásának oka a

1 Brunner, Heinrich: *Deutsche Rechtsgeschichte I.* Leipzig, Duncker & Humblot, 1906. 42.

2 Mamertinus: *Panegyricus* 5, 1.

3 Brunner: i. m. (1. jegyzet) 42.

4 Steuer, Heiko: *Theorien zur Herkunft und Entstehung der Alemannen. Archäologische Forschungsansätze.* In: Die Franken und die Alemannen bis zur „Schlacht bei Zülpich" (496/97) (Hrsg. Geuenich, Dieter). Berlin – New York, De Gruyter, 1998. 270–324. 276.

5 Geuenich, Dieter: *Zum gegenwärtigen Stand der Alemannenforschung.* In: Zur Kontinuität zwischen Antike und Mittelalter am Oberrhein (Hrsg. Staab, Franz). Sigmaringen, Thorbecke, 1994. 159–169. 168.

6 Fischer-Fabian, Siegfried: *Nagy Károly, az első európai.* Budapest, Corvina, 2000. 16.; Babják Ildikó: Árucsere-ügyletek a germán népek szokásjogában (PhD-értekezés). Miskolc, ÁJK, 2005. 221.

7 Zöllner, Erich: *Geschichte der Franken bis zur Mitte des 6. Jahrhunderts.* München, Beck, 1970. 56.; Schröder, Richard: *Lehrbuch der Deutschen Rechtsgeschichte.* Leipzig, Veit & Comp., 1907. 95.

8 Riché, Pierre: *Die Karolinger. Eine Familie formt Europa.* Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1992. 75.

9 Zotz, Thomas: *König, Herzog und Adel. Die Merowingerzeit am Oberrhein aus historischer Sicht.* In: Freiburger Universitätsblätter 159. 2003. 127–142. 137.

10 A fontosabb szövegkiadások: Merkel, Johannes: *Lex Alamannorum.* Monumenta Germaniae Historica, Leges III. Hannover, Verlag der Hahnschen Buchhandlung, 1851; Lehmann, Karl: *Leges Alamannorum.* Monumenta Germaniae Historica, Leges nationum Germanicarum V/1. Hannover, Verlag der Hahnschen Buchhandlung, 1888; Lehmann, Karl – Eckhardt, Karl August: *Leges Alamannorum.* Monumenta Germaniae Historica, Leges nationum Germanicarum V/1. Hannover, Verlag der Hahnschen Buchhandlung, 1966; Eckhardt, Karl August: *Die Gesetze des Karolingerreiches 714-911. II. Alemannen und Bayern.* Weimar, Böhlau, 1934; Schott, Clausdieter: *Lex Alamannorum. Das Gesetz der Alemannen. Text, Übersetzung, Kommentar zum Faksimile der Wandalgarius-Handschrift Codex Sangallensis 731.* Augsburg, Schwäbische Forschungsgemeinschaft, 1993.

IX. századi másoló figyelmetlenségének köszönhető, aki a *Lex Alamannorum* szövegébe iktatta be a másolandó anyagban összekeveredett szövegrészeket.[11] Négy hosszabb töredék ilyen módon maradt ránk, egy további *fragmentum* pedig a *Lex Alamannorum* egyik kéziratának függelékeként hagyományozódott,[12] s utóbb mint a *Pactus* része nyert azonosítást.[13] Karl Lehmann kiadása ennek megfelelően öt fragmentumra osztotta a *Pactus*t,[14] ezzel szemben *editió*jában Karl August Eckhardt a tartalmi klasszifikáció mellett foglalt állást,[15] ám a későbbi kutatás ezt az áttekinthetősége ellenére forrásszerűtlennek minősítette.[16]

A *Lex Alamannorum* ötven, jórészt a VIII. és a XII. század között keletkezett kéziratban maradt ránk – további bő egy tucat elveszett kézirat egykori léte kikövetkeztethető –, vagyis a *Lex Salica* mellett a legbőségesebb szöveghagyománnyal rendelkező *Volksrecht*.[17] A kézirati hagyomány igazán lényeges tartalmi különbségeket – az eltérések túlnyomórészt a nyelvi variánsokban érhetők tetten – nem mutat, kivéve a törvény bevezető része tekintetében.

II.
A datálás és a törvényalkotó személyének kérdése a szakirodalomban

A *Pactus Alamannorum* első mondata a töredékes *„Ubi fuerunt XXXIII duces et XXXIII episcopi et XLV comites"*, ami a törvényalkotás körülményeire, illetve résztvevőire utal, ám magát a törvényalkotót, vagyis az uralkodót nem nevezi meg.

A *Lex Alamannorum* kéziratainak nagy része az *„Incipit lex Alamannorum, qui temporibus Chlothario rege una cum proceribus suis, id sunt XXXIII episcopi et XXXIIII duces et LXV comites, vel cetero populo adunatu (constituta est)"* mondattal kezdődik, míg két (korábbi) kézirat az *„In Christi nomine incipit textus lex Allamannorum, qui temporibus Lanfrido filio Godofrido renovata est. Incipit textus eiusdem. Convenit enim maioribus nato populo Allamannorum una cum duci eorum Lanfrido vel citerorum populo adunato, ut si quis..."* mondattal indítja a törvényszöveget.[18] A két variáns közti legfontosabb különbség, hogy míg az első szerint a törvény Chlothar király uralkodása alatt egy (harminchárom püspök, harmincnégy herceg és negyvenöt gróf jelenlétében megtartott) frank birodalmi gyűlésen, addig a második szerint Lantfrid herceg uralkodása alatt egy alemann tartományi gyűlésen került megalkotásra, majd pedig fia, Gotofrid alatt nyert átdolgozást.[19]

Elöljáróban megjegyezhető, hogy mivel a *Lex Alamannorum* számos kézirata a *Pactus*szal azonos vagy hasonló mondatában *rex Chlothariu*st említi törvényalkotóként,[20] feltételezhető esetleg, hogy a *Pactus* vonatkozó részében is ezen uralkodó neve állhatott.[21] A szakirodalom azonban a tekintetben megosztott, hogy ezen uralkodó személyében I. (511–561), II. (584–629) vagy pedig IV. Chlothar királyt (717–719) kell-e látnunk.

August Friedrich Gfrörer a *Lex Alemannorum*ot Martell Károly törvényalkotói tevékenysége eredményének tekintette, amellyel az önállósodott Alemann Hercegséget akarta a frank befolyás alá visszaterelni. A *Pactus*t a VII. századra datálta, a *Lex*et pedig annak megújításaként minősítette, amely nem Lantfrid herceg működésének tudható be, hanem csupán annak korában keletkezett, mi több, Lantfrid törekvéseivel ellentétben, valamikor 724 és 730 között.[22]

Heinrich Brunner szerint mind a *Lex Alamannorum* bizonyos részei, mind a *Lex Baiuvariorum* első és második *titulus*a egy elveszett Merowing királyi törvényre vezethetők vissza, az eredeti törvényszöveget azonban nem tartotta rekonstruálhatónak.[23] A közös előképet I. Dagobert egyeduralmának idejére (629–634) datálta, kihirdetését pedig a *Pactus*ban említett birodalmi gyűlésre teszi. A *Lex Alamannorum*ot mint későbbi átdolgozást 717 és 719 (a *Lex Baiuvariorum*ot 744 és 748) közé helyezi, a töredékes *Pactus*t pedig – (IV.) Chlothar említése miatt – valamivel későbbre, de a király 739-ben bekövetkezett halála elé. Ennek megfelelően a ránk maradt alemann joganyagot hercegi törvénynek tekinti, amelynek átdol-

11 Schott, Clausdieter: *Wie alemannisch sind Pactus und Lex Alamannorum?* In: Antike im Mittelalter: Fortleben, Nachwirken, Wahrnehmung. 25 Jahre Forschungsverbund „Archäologie und Geschichte des ersten Jahrtausends in Südwestdeutschland" (Hrsg. Brather, Sebastian – Sebastian, Hans Ulrich – Steuer, Heiko – Zotz, Thomas). Ostfildern, Thorbecke, 2014. 167–178. 167.

12 Schott, Clausdieter: *Pactus, Lex und Recht.* In: Die Alemannen in der Frühzeit (Hrsg. Hübener, Wolfgang). Bühl, Konkordia, 1974. 135–168. 136.

13 Schott, Clausdieter: *Lex Alamannorum.* In: Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte 3/20. Berlin, Schmidt, 2014. 862–869.

14 Lehmann: i. m. 21–32.

15 Eckhardt, Karl August: *Leges Alamannorum. Germanenrechte Neue Folge, Westgermanisches Recht I. Einführung und Recensio Chlothariana (Pactus).* Göttingen – Berlin – Frankfurt, Musterschmidt, 1958. 98–148.

16 Schott, Clausdieter: *Lex und Scriptorium. Eine Studie zu den süddeutschen Stammesrechten.* In: Leges, Gentes, Regna (Dilcher, Gerhard – Distler, Eva-Marie). Berlin, Schmidt, 2006. 257–290. 262.

17 Schott: i. m. (11. jegyzet) 174.

18 Schott: i. m. (12. jegyzet) 137.

19 Schott: i. m. (11. jegyzet) 169.

20 *Incipit lex Alamannorum, qui temporibus Chlothario rege una cum proceribus suis, id sunt XXXIII episcopi et XXXIIII duces et LXV comites, vel cetero populo adunatu (constituta est).*

21 Schott: i. m. (11. jegyzet) 168.

22 Gfrörer, August Friedrich: *Zur Geschichte deutscher Volksrechte im Mittelalter.* Schaffhausen, Hurter'sche Buchhandlung, 1865. 167.

23 Brunner, Heinrich: *Über ein verschollenes merowingisches Königsgesetz des 7. Jahrhunderts.* In: Abhandlungen zur Rechtsgeschichte I. Weimar, Böhlau, 1931. 598–621. 619.

gozói kevésbé tartották magukat a közös ősképhez, mint a *Lex Baiuvariorum* kompilátorai.[24]

Bruno Krusch Martell Károlyt tekintette a *Lex* megalkotójának – méghozzá IV. Chlothar látszaturalkodása idején, 718 táján, s véleménye szerint IV. Chlothar csupán azért került említésre a törvény bevezetőjében, mert a *maior domus*nak nem volt, nem lehetett meg a törvényalkotáshoz szükséges királyi (szakrális) legitimációja.[25] Álláspontja szerint utóbb Lantfrid herceg a *maior domus* ellen lázadva 726-ban (vagy 727-ben) egy alemann tartományi gyűlésen átszerkesztette a törvényszöveget, magának vindikálva a jogalkotói státust.[26]

Konrad Beyerle úgy foglalt állást, hogy Martell Károlynak aligha lehetett szüksége a tényleges befolyásától megfosztott egyik utolsó Merowing nevének legitimációs célzatból történő feltüntetésére.[27] Köztudott, hogy a Karolingok tényleges hatalomátvétele előtt már hozzávetőleg egy évszázaddal a Merowing-dinasztia uralkodói csupán bábkirályokként voltak jelen a politikában, a tényleges irányítás pedig a *maior domus*ok kezében összpontosult, és IV. Theuderich 737-ben bekövetkezett halála után Martell Károly haláláig, vagyis 741-ig a látszatról is lemondva nem állított helyére királyt, és *de iure* uralkodó híján kormányozta a frank birodalmat.[28] Martell Károly fiai, Karlmann és Pippin 743-ban III. Childebert személyében bábkirályt állítottak a Merowing-dinasztiából, ám ennek 751-ben bekövetkezett halála után Pippin koronáztatta magát királlyá.[29]

Franz Beyerle csatlakozva Brunner nézeteihez – vagyis a *Lex Baiuvariorum Prologus*ának keletkezéstörténetéből kiindulva – továbbfejlesztette azokat, megkísérelve felfejteni a szövegrétegződést.[30] I. Theuderich idejére (511–532) datálta a szankciókatalógust (Alemannia északi részére vonatkozóan, mivel a déli rész keletigót uralom alatt állt), I. Theudebert korára (532–548) az egyházra és a hercegre vonatkozó rendelkezéseket, II. Childebert (575–596) és az expressis verbis is említett II. Chlothar (596–629) uralkodására az egyházi kezdeményezésre beiktatott novellákat, I. Dagobert (623–639) idejére a *Lex Baiuvariorum Prologus*ában említett négy jogtudós általi redakciót, 655 és 725, vagyis Alemannia függetlensége idejére a hercegek általi átszerkesztést, majd Lantfrid (709–730) uralkodása idejére az egyház kiemelt helyzetét erősítő rendelkezéseket.[31]

Karl August Eckhardt a Chlotharra vonatkozó (eredetileg a *Pactus*ba illő, utóbb pedig a *Lex*be átemelt) utalást II. Chlotharra (584–629) vonatkoztatta, s a történelmi tények alapján a *Pactus* keletkezését legkorábban 613 (Austrasia meghódítása) és 623 (Chlothar fia, I. Dagobert alatti Austrasia ismételt önállósodása) közé tette, jogalkotási célként pedig Alemanniának a Frank Birodalomba történő integrációját jelölte meg. Ezzel szemben a *Lex*et Lantfrid alkotásának tekintette, és a frank főhatalom iránti lojalitásának idejére, 712 és 725 közé datálta. Nézete szerint a bevezető mondatot Lantfrid halála után, de még 743 előtt változtatták meg, s illesztették bele IV. Chlothar nevét,[32] ám szerinte IV. Chlothar mint törvényalkotó személye kizárható, mivel ezen uralkodó nem rendelkezett kellő politikai hatalommal a jogalkotói munka elvégeztetéséhez, illetve elfogadtatásához.[33]

Clausdieter Schott a *Pactus* szerzőjének II. Chlothart tekintette, s kiemelte, hogy e törvény nyelvezete a *Lex Ribuariá*hoz, illetve a *Lex Salica* későbbi változataihoz hasonlítható. Ezzel szemben a *Lex Alamannorum*ot Lantfrid korára datálta,[34] ám kiemelte a *Lex Alamannorum* szoros kapcsolatát a reichenaui kolostorral, amelyet azonban – a hagyomány szerint – Martell Károly 724-ben Lantfrid ellenállása dacára alapított meg. A kolostoralapítás körüli, a *maior domus* és az alemann herceg közötti ellentétet ugyanakkor cáfolni látszik azon tény, hogy a reichenaui *Liber confraternitatis (Verbrüderungsbuch)* Lantfridet mint a kolostor alapítóját kiemelt helyen említi. Ez alapján nem zárható ki a 724-es, illetve 725-ös év sem mint a *Lex Alamannorum* keletkezési dátuma – ugyanakkor a törvény szövege a herceget nem mint törvényalkotót nevezi meg, csupán a törvény megalkotásának idejét teszi Lantfrid korára. Nézete szerint a *Lex* egyházi eredete mellett szólhat azon tény is, hogy az *egyéb Volksrecht*tekhez képest az alemann törvény biztosította az egyház számára a legjelentősebb privilégiumokat, aminek alapján akár az sem zárható ki, hogy a törvény mögött nem uralkodói / hercegi jogalkotási szándék állott, hanem az pusztán a reichenaui kolostor produktuma, ami a Lantfrid halála utána zavaros időkben, 735 és 740 között jött létre.[35] Ha a *Lex*et a reichenaui kolostorban megszövegezett hamisítványnak tekintjük, akkor nyilvánvalóan a Lantfrid-féle, grófok, püspökök és a nép részvételével megtartott tartományi gyűlés sem egyéb mint puszta – legitimációs célokat szolgáló – fikció.[36]

24 Brunner: i. m. (23. jegyzet) 613.; Beyerle, Franz: *Die süddeutschen Leges und die merowingische Gesetzgebung.* Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kanonistische Abteilung 49. 1929. 264–432. 380. skk.

25 Krusch, Bruno: *Die Lex Baiuvariorum. Textgeschichte, Handschriftenkritik und Entstehung.* Berlin, Weidmann, 1924. 307.

26 Krusch: i. m. (25. jegyzet) 328; Krusch, Bruno: *Neue Forschungen über die drei oberdeutschen Leges: Bajuvariorum, Alamannorum, Ribuariorum.* Berlin, Weidmannsche Buchhandlung, 1927. 129.

27 Beyerle, Konrad: *Lex Baiuvariorum. Lichtdruckwiedergabe der ingolstädter Handschrift.* München, Hueber, 1926. LXIV.

28 Ewig, Eugen: *Die Merowinger und das Frankenreich.* Stuttgart, Kohlhammer, 1988. 202. skk.

29 Affeldt, Werner: *Untersuchungen zur Königserhebung Pippins.* Frühmittelalterliche Studien 14. 1980. 95–187.

30 Beyerle, Franz: *Die beiden süddeutschen Stammesrechte.* Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, Kanonistische Abteilung 73. 1956. 84–140.

34 Schott: i. m. (10. jegyzet) 16.

36 Schott: i. m. (16. jegyzet) 257. skk.

III.
Az alemann és a bajor törvények közös gyökereinek lehetősége

A *Lex Baiuvariorum Prologus*a tartalmaz egy igen konkrét, a bajor és az alemann törvények megalkotásának állítólagos történelmi folyamatát elbeszélő leírást, amelynek alapján ezen törvényalkotói, illetve kodifikátori aktusra a következőképpen került sor.[37] Theuderich frank király chalons-i tartózkodása idején, Chlodwig 511-ben bekövetkezett halála után a törvényekben jártas férfiakból álló bizottságot állított fel, hogy a hatalma alá tartozó frankok, alemannok és bajorok jogát az egyes népek szokásjogának megfelelően feljegyezzék, és ennek során a pogány elemeket eltávolítva azokat keresztényekkel cseréljék fel. Ezt a törvények Childebert és Chlothar által a VI. és VII. század fordulóján végrehajtatott törvényi javítások követték, majd a Dagobert által bevont négy tanácsadó, Claudius, Chadoind, Magnus és Agilulf segítségével végrehajtott reform és a hatályosnak minősülő joganyag írásos kihirdetése.[38]

Az alemann törvények datálása kapcsán a szakirodalomban számos esetben előkerül a *Lex Baiuvariorum Prologus*a történetiségének értékelésére vonatkozó kérdés, valamint a törvényszöveg első két *titulus*ának (az egyházra, valamint a hercegre vonatkozó szabályozás) tartalmi elemeinek értékelése. E tekintetében két ellentétes nézet alakult ki, nevezetesen az egységelmélet *(Einheitstheorie)* és a több lépésben történő megalkotás teóriája *(Schichtentheorie)*. Ezen utóbbi elmélet hívei szerint az alemann (és a bajor) törvények ránk maradt változata legalább több, időben egymástól jól elkülöníthető szövegréteg létét tételezik fel. Az egységelmélet képviselői egy egységes, királyi törvényhozói akaratra és a frank birodalmi gyűlésen megtörtént, nép általi jóváhagyásra vezetik vissza a törvény létrejöttét.[39]

A *Lex Baiuvariorum Prologus*ának hozzávetőleg kétharmada Isidorus *Origenes seu Etymologiae* című munkájából, azon belül is annak ötödik könyvéből származik,[40] amelyben egyrészt az ókor kodifikáció-története, illetve ennek bizonyos mitikus elemei kerülnek feldolgozásra, valamint – mintegy jogelméleti fejtegetésként – a jog, a törvény és a szokásjog egymáshoz való viszonya nyer meghatározást. Ezen felül a *Prologus* Theuderich frank király törvényalkotói tevékenységéről, vagyis a király parancsára a frankok, az alemannok és a bajorok számára feljegyzett törvények keletkezéséről tartalmaz – legitimációs célzatú[41] – rövid elbeszélést.

A *Prologus* hitelessége először a XVII. században képezte tudományos diskurzus tárgyát: Hermann Conring 1643-ban megjelent munkájában nem vonta kétségbe az abban olvasható leírás valóságtartalmát.[42] Elsőként Mederer mutatott rá 1793-ban, hogy a *Lex Baiuvariorum* szövege és a *Prologus* kodifikációtörténeti elbeszélése számos ponton ellentmond egymásnak, ha ugyanis a *Prologus*ban foglaltak teljes egészében megállnák a helyüket, akkor a törvény általunk ismert szövege a VII. században keletkezett volna, aminek viszont ellentmondanak a bajor törvénykönyv azon rendelkezései, amelyek egy, már stabil és összetett bajor egyházszervezet létét előfeltételezik, amely csupán a VIII. század első harmadában kristályosodott ki.[43] A *Prologus* elbeszélésének hitelességét ettől fogva egyre többen kétségbe vonták, így például Gfrörer, aki az alemann törvény *Prologus*át is vizsgálta.[44] Természetesen nem maradhattak el azon kísérletek sem, amelyek a *Prologus*t valamiképpen „rehabilitálni" akarták, így például Brunner a kodifikációtörténeti elbeszélést egy Merowing birodalmi törvény átdolgozási munkálatainak leírásaként fogta fel. Ezek szerint e birodalmi törvényt I. Dagobert király bocsátotta ki 629 és 634 között, méghozzá több hercegségre kiterjedő hatállyal.[45] Gengler szerint a *Prologus* műfajilag nem a törvénykönyvek, vagyis nem a jogalkotás, hanem a történeti elbeszélés, azaz a historiográfia világába tartozik. (Feltételezi, hogy a *Prologus*ban olvasható leírás egy később elveszett, nagyobb történeti mű kivonata, s ennek megfelelően a bajor törvény végső megszerkesztésének idejét I. Dagobert király uralkodásának korára, tehát a 623-tól 639-ig tartó intervallumra datálja.[46]) Roth nem zárja ki Dagobert király, illetve jogtudósai közreműködését az ale-

37 Nótári Tamás: *A kora középkori bajor jogrendszer a Lex Baiuvariorum tükrében*. Szeged, Lectum, 2014. 15. skk.

38 *Theodericus rex Francorum, cum esset Catalaunis, elegit viros sapientes, qui in regno suo legibus antiquis eruditi erant. Ipso dictante iussit conscribere legem Francorum et Alamannorum et Baiuvariorum unicuique genti qui in eins potestate erant, secundum consuetudinem suam; addidit quas addenda erant, et inprovisa et inconposita reservavit; et quae erant secundum consuetudinem paganorum, mutavit secundum legem Christianorum. Et quicquid Theodericus rex propter vetustissimam paganorum consuetudinem emendare non potuit, post haec Hildibertus rex inchoavit, sed Lotharius rex perfecit. Haec omnia Dagobertus rex gloriosissimus per viris inlustribus Claudio, Chadoindo, Magno et Agilulfo renovavit, et omnia vetera legum in melius transtulit, et unicuique genti scriptam tradidit, quae usque hodie perseverant.*

39 Az áttekintéshez lásd Hohenlohe, Konstantin: *Das Kirchenrecht der Lex Bajuvariorum*. Wien, Mayer, 1932. 5. skk.; Siems, Harald: *Lex Baiuvariorum*. In: Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte, II (Hrsg. Erler, Adalbert – Kaufmann, Ekkehard). Berlin, Schmidt, 1978. 1887–1901.

40 *Lex Baiuvariorum* 5, 1, 1–7; 5, 3, 1–4.

41 Schumann, Eva: *Entstehung und Fortwirkung der Lex Baiuvariorum*. In: Leges, Gentes, Regna (Dilcher, Gerhard – Distler, Eva-Marie). Berlin, Schmidt, 2006. 291–319. 297.

42 Conring, Hermann: *Origines juris Germanici*. Helmstadt, Mullerus, 1643.

43 Mederer, Johann Nepomuk: *Leges Baiuvariorum oder ältestes Gesetzbuch der Baiuvarier, nach einer uralten Handschrift ins teutsche übersetzt*. Ingolstadt, Krüll, 1793.

44 Gfrörer: i. m. 168.

45 Brunner: i. m. (1. jegyzet) 453. skk.

46 Gengler, Heinrich Gottfried: *Die altbayerischen Rechtsquellen aus der vorwittelbachischen Zeit*. Erlangen – Leipzig, Deichert, 1889. 14.

mann és a bajor törvények megalkotásában, megjegyzi azonban, hogy e beavatkozás jó eséllyel csupán néhány *titulus*t érinthetett, s hogy a többi norma ránk maradt szövege a későbbi szerkesztési munkálatok végrehajtóinak jogfelfogását tükrözi.[47]

A *Lex Baiuvariorum* keletkezése tekintetében az első biztosnak tekinthető *terminus ante quem* a legkorábbi, pontosan datálható bajorországi zsinat, a 756-ban megtartott Ascheimi Zsinat, amelyen már hivatkozás[48] történik a *Lex Baiuvariorum* két passzusára.[49] A zsinat említést tesz III. Tasziló herceg elődjéről is,[50] ami valószínűsíteni engedi, hogy a *Lex Baiuvariorum* az utolsó önálló bajor herceg, Tasziló uralkodásának kezdete, vagyis 748 előtt keletkezett. A datálás kérdésében a kutatás mindig is támpontul vette a törvényt bevezető *Prologus*t, amely általános – bizonyos szemszögből „jogelméleti" – fejtegetéseket közöl a törvényhozó és a törvényhozás funkciójáról, valamint Isidorus Hispalensist követve a *lex* és a *consuetudo* fogalmáról.[51] Ezt követi a *Prologus*ban a Theuderich, Childebert, Chlothar és Dagobert királyok által, illetve a négy tanácsadó, Claudius, Chadoind, Magnus és Agilulf segítségével végrehajtott kodifikáció elbeszélése.

A kutatók a *Prologus*ban foglaltak igazságtartalma tekintetében máig megosztottak. Bruno Krusch számára a *Prologus* nem volt más, mint tendenciózus, a frank uralkodó Alemannia Bajorország feletti törvényalkotói hatalmát Chlodwig haláláig visszavezetve legitimáló hamisítvány.[52] Franz Beyerle feltételezi, hogy a *Prologus* 656 előtt keletkezett, vagyis még I. Dagobert király életében, mivel a felsorolt uralkodók közül egyedül ő kapta meg a *gloriosissimus* jelzőt.[53] Mayer szintén úgy véli, hogy a *Prologus* a VII. században keletkezhetett, s hogy a frank törvényalkotásról szóló elbeszélő passzust csak utóbb egészítették ki a *lex* és a *consuetudo* mibenlétéről szóló, Isidorustól átvett gondolatokkal.[54] Meg kell állapítanunk ugyanakkor, hogy a *Prologus* bizonyos részei nagy valószínűséggel történeti tényekre utalnak, hiszen tudunk mind a II. Childebert, mind a II. Chlothar idejében lezajlott törvényalkotásról, az előbbihez kapcsolható az 596 táján keletkezett *directio,* az utóbbihoz az 584/628-as *praeceptio* és a 614-es *edictum*. Szintén I. Dagobert idején, 633 táján pedig a tartalmilag jórészt a száli frank törvényen alapuló *Lex Ribuaria*.[55] A *Prologus*ban említett királyi tanácsadók közül kettő történetileg azonosítható személy: a 605-ben *maior domus*i tisztséget betöltő Claudius bölcsességét és tudományokban való jártasságát Fredegar nagy elismeréssel említi,[56] Chadoindról pedig mint I. Dagobert *referendarius*áról és hadvezéréről tesz említést.[57] (A Fredegar által említett Claudiust Detlef Liebs a *Prologus*ban szereplő Claudiusszszal azonosítja.[58]) Agilulf kapcsán egy Fredegar által a 642-es esztendő eseményei kapcsán említett püspökre gondolhatunk,[59] Magnus kapcsán pedig egy avignon-i püspökre.[60] Ugyanakkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy egyéb forrás nem szól I. Dagobert bajor területekre kiterjedő törvényhozói ténykedéséről, I. Theuderich alemann és bajor törvényadói szerepe pedig aligha lehet több puszta legendánál, annál is inkább, mert a bajorok megjelenéséről először csak Theuderich halála, vagyis 533 után jó másfél évtizeddel tudósítanak a források.[61]

A *Lex Baiuvariorum* datálása kapcsán Peter Landau kiemelt figyelmet szentelt a törvényt bevezető, a legtöbb kéziratban található rubricatiónak.[62] A frank uralkodó, akitől a törvényalkotói kezdeményezés kiindult, itt nem a *regnum Francorum,* hanem a *regnum Mervungorum* királya, vagyis a frankok népéhez tartozásról a dinasztiára tevődik át a hangsúly. Ennek a hangsúlynak pedig csak abban az esetben van értelme, ha a szöveg megalkotója a Merowingok királyi jogigényét kívánja alátámasztani – esetlegesen éppen azért, mert az veszélyben forog.[63]

A bajor törvény 737 és 743 közötti – Heinz Löwe és Peter Landau által feltételezett – keletkezési dátumát tá-

47 Roth, Peter: *Zur Geschichte des Bayrischen Volksrechts.* München, Straub, 1848. 6.; Mederer: i. m. 32. skk.

48 *Synodus Aschaimensis* 12. *De reliquo promiscuo volgo, ut in lege Baiuvariorum consistere debet, ut de eorum hereditate, exceptis capitalibus criminibus, non alienentur.*

49 *Lex Baiuvariorum* 2, 1; 7, 5.

50 *Synodus Aschaimensis* 4. *De legibus ecclesiarum paterna reverentia conperiemini et nos maxime admoneri oportit, quod tot diffusus orbs oriens occidensque conservat et precessorum vestrorum depicta pactus insinuat.*

51 Landau, Peter: *Die Lex Baiuvariorum. Entstehungszeit, Entstehungsort und Charakter von Bayerns ältester Rechts- und Geschichtsquelle.* München, Bayerische Akademie, 2004. 30. A *lex, ius* és *mos* fogalmak kora középkori jelentéséhez lásd Gerhard Kölber: *Das Recht im frühen Mittelalter. Untersuchungen zur Herkunft und Inhalt frühmittelalterlicher Rechtsbegriffe im deutschen Sprachgebiet.* Köln – Wien, Böhlau, 1971.

52 Krusch: i. m. (25. jegyzet) 259. skk.

53 Beyerle: i. m. (24. jegyzet) 373.

54 Mayer, Ernst: *Die oberdeutschen Volksrechte.* Leipzig, Deichert, 1929. 80. skk. Ezzel ellentétes álláspontot lásd: Schumann: i. m. 298.

55 Ezzel ellentétesen foglalt állást Mayer, Ernst: *Entstehung der Lex Ribuariorum.* München, Duckner & Humbolt, 1886. 133. skk.; Landau: i. m. 32.

56 Fredegarius, *Chronicae* 4, 28. *Anno 11 regni Teuderici subrogatur maior domus Claudius genere Romanus, homo prudens, iocundus in fabolis, strenuus in cunctis, pacienciae deditus, plenitudinem consiliae habundans, litterum eruditus, fide plenus, amiciciam cum omnibus sectans.*

57 Fredegarius, *Chronicae* 4, 78. *Dagobertus de universum regnum Burgundiae exercitum promovere iobet, statuens eis capud exercitus nomeni Chadoindum referendarium, qui temporebus Theuderici quondam regis multis priliis probatur strenuos.*

58 Liebs, Detlef: *Römische Jurisprudenzz in Gallien (2.–8. Jahrhundert).* Berlin, Akademischer Verlag, 2002. 75. skk.

59 Fredegarius, *Chronicae* 4, 90. *Eodemque diae qio ibidem peraccesserat Ailulfo Valenciae urbis episcopo et Gysone comite ad prevedendum que agebantur Augustedunum dirixerat.* Agilulfhoz bővebben lásd Zöllner, Erich: *Die Herkunft der Agilulfinger.* Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 59. 1951. 245–264.

60 Landau: i. m. 33.

61 Nótári: i. m. (37. jegyzet) 25.

62 *Hoc decretum est apud regem et principes eius et apud cunctum populum christianum qui infra regnum Mervungorum consistunt.*

63 Landau: i. m. 34.

masztja alá a *Lex Baiuvariorum*ban tetten érhető, a germán népjogokat jóval meghaladó mértékű egyházi hatás. A törvény szövegéből egyértelmű, hogy összeállítója a kánoni szabályok ismeretéből és egy világosan körülhatárolt egyházi szervezetből indul ki.[64] 740 táján – amikorra az első bajor kolostorok megalakultak[65] – már elképzelhető volt, hogy Isidorus műveit a *Lex Baiuvariorum* összeállítója ismerhette, és a *Prologus* „jogbölcseleti" fejtegetéseihez alapul vehette.[66] Mindezeken kívül azon tény, hogy a *Lex Baiuvariorum* összeállítója munkája során a *Lex Alamannorum*ot is felhasználta, szintén a 737 és 743 közti datálás mellett szól.[67] Tekintettel a Lantfrid alemann és Odilo bajor herceg között fennálló – nagy valószínűséggel igen közeli – rokoni kapcsolatra,[68] jó eséllyel feltételezhetjük, hogy Odilo hercegi programjában is szerepelhetett a joganyag összegyűjtése, ahogy ezt Lantfrid esetében megvalósulni látta.[69]

Landau kérdésként vetette fel, hogy vajon az Odilo megbízásából eljárók munkájuk során felhasználhattak-e valamiféle korábban keletkezett – esetlegesen a Merowingok korából származó –, Bajorországra vonatkozó írott joganyagot, amelynek átdolgozásával, illetve kiegészítésével megkönnyíthették feladatukat.[70] Alemannia tekintetében biztosak lehetünk abban, hogy a Lantfrid herceg kezdeményezte kompiláció valóban egyfajta *renovatio* volt, hiszen a rendelkezésünkre áll a *Pactus Alamannorum*.

Kétségesnek látszik ugyanakkor, hogy a *Prologus*ban foglalt kodifikációtörténeti elbeszélés történelmileg teljességgel hitelesnek tekinthető-e.[71] Kérdésként merülhet fel, hogy a *Prologus* azon részére nézvést, amely nem az isidorusi *Origines seu Etymologiae*n alapul, a *Lex Baiuvariorum* szerkesztője milyen előképekre, forrásokra nyúlhatott vissza. Childebertet és Chlothart mint törvényhozókat már a *Lex Salica* wolfenbütteli kézirata is említi.[72] A *Lex Salica* – a VIII. század első fele, vagyis a *Lex Baiuvariorum* keletkezése előtt megfogalmazott – *Prologus*ának két változata négy férfit is említ *(electi de pluribus viris quattuor)*, akik három ülésen végleges formába öntötték a frank népjog szövegét.[73] A négytagú bizottságról szóló elbeszélés tehát jó eséllyel a *Lex Salica* hatására került bele a *Lex Baiuvariorum*ba. Claudius és Chadoind nevét a szerző feltehetően Fredegar *Chronicá*jából vette át,[74] Agilulf neve itt nagy valószínűséggel nem történelmi, hanem fiktív, a bajor hercegi családra utaló személyt takar,[75] a negyedik férfi, Magnus nevét illetően megoszlanak a nézetek. Konrad Beyerle jól hangzó, ám színtelen és azonosíthatatlan névnek tekinti,[76] Peter Landau pedig a nyugati gót király, II. Theuderich udvarában 460 táján jogtudósként tevékenykedő *praefectus praetorió*val, kiemelkedő műveltsége miatt Sidonius Apollinaris által *panegyricus*ban megzengett narbonne-i Magnusszal hozza összefüggésbe. Nem zárható ki tehát, hogy Magnus nevének említése nem más, mint egyfajta germán uralkodók jogi tanácsadójának prototípusa.[77]

Mindezeket tekintetbe véve – Landauval egyetértésben – megállapíthatjuk, hogy a *Prologus* sugallta keletkezéstörténet nem állja meg ugyan teljességgel a helyét mint az alemann és a bajor *lex*ek születésének forrása, számos adalékot nyújt azonban a VIII. századi összeállítók jogszemléletéhez, műveltségéhez, identitástudatához.[78]

IV. Válaszkísérlet a datálás és a törvényalkotó személyének kérdésére

Amint láthattuk, azon tekintetben a szakirodalom viszonylag egységes, hogy a *Pactus Alamannorum* II. Chlothar alkotása; II. Chlothar mellett látszik szólni azon tény is, hogy 626 vagy 627 szeptemberében a Clichy-i Zsinaton negyven püspök, továbbá egy apát és egy diakónus is jelen volt (utóbbi mint megbízott), s e létszám hasonló nagyságrendet mutat, mint a *Pactus*ban olvasható leírás adatai.[79] A *Pactus* bevezető mondatában olvasható lista tehát nyilvánvalóan egy frank birodalmi gyűlésre utal; a megnevezett uralkodó nagy valószínűséggel II. Chlothar (581–629/630) lehetett[80] – mivel hatalmi helyzete az e nevet viselők közül egyedül számára tette lehetővé e nagy horderejű és nagyszámú résztvevőt tömörítő birodalmi gyűlés megtartását – a *Pactus* keletkezésének ideje pedig 613 és 623 közé tehető. A bevezető

64 Így például *Lex Baiuvariorum* 1, 12.

65 Jahn, Joachim: *Ducatus Baiuvariorum. Das bairische Herzogtum der Agilolfinger.* Stuttgart, Hiersemann, 1991. 192. skk.

66 Bischoff, Bernhard: *Die europäische Verbreitung der Werke Isidors von Sevilla.* In: Mittelalterliche Studien, I. Stuttgart, Hiersemann, 1966. 171–194.

67 Landau: i. m. 37.

68 Zöllner: i. m. (59. jegyzet) 260. skk.; Jahn: i. m. 123.

69 Landau: i. m. 38.

70 Nótári: i. m. (37. jegyzet) 29.

71 Landau: i. m. 40.

72 Krammer, Mario: *Zur Entstehung der Lex Salica.* In: Festschrift für Heinrich Brunner. Weimar, Böhlau, 1910. 405–471. 466. skk.

73 Schmidt-Wiegand, Ruth: *Lex Salica.* In: Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte, II. Berlin, Schmidt, 1978. 1949–1962. 1951.

74 Beyerle: i. m. (27. jegyzet) LXIII.

75 Landau: i. m. 41.

76 Beyerle: i. m. (27. jegyzet) LXIV.

77 Landau: i. m. 41.

78 Landau: i. m. 42.

79 Fastrich-Sutty, Isabella: *Die Rezeption des westgotischen Rechts in der Lex Baiuvariorum.* Köln, Heynemann, 2001. 85.

80 Schmidt-Wiegand, Ruth: *Leges Alamannorum.* In: Reallexikon der germanischen Altertumskunde, 18. Berlin–New York, De Gruyter, 2001. 201–205.

mondaton kívül maguk a rendelkezések is világossá teszik, hogy a *Pactus* kifejezetten Alemannia számára került megszövegezésre, hiszen a szöveg – példának okáért a testi sértés különféle módozatainál – az *Alemannus*t, illetve *Alemannát* említi sértettként. Ily módon a *Pactus* egyaránt nevezhető frank, illetve alemann jognak, hiszen a jogforrás megalkotója a frank uralkodó, címzettjei, illetve alanyai pedig az alemannok voltak.[81]

A *Lex Alamannorum* tekintetében a *Chlotharius rex*et említő kéziratok okán felvetődött a szakirodalomban az a lehetőség is, hogy a törvény a IV. Chlothar uralkodása idején az immáron tényleges hatalmat gyakorló *maior domus,* Martell Károly rendelkezésére megy vissza, ám annak megalkotását az alemann hagyomány – az alemann önállóságot legitimálandó – Lantfrid hercegnek akarta tulajdonítani. Ezzel ellentétes, ám a datálás tekintetében hasonló időszakra fókuszál az a nézet, miszerint a törvény ténylegesen Lantfrid rendelkezésének köszönheti létét, ám épp a frank hatalmi igények alátámasztására iktatták be a szövegbe a Merowing-ház utolsó uralkodójának, IV. Chotharnak a nevét, épp a Karoling *maior domus* politikai súlyát kompenzálandó.[82] A Chlothart említő megfogalmazás a *Lex*ben későbbi kontamináció eredménye, tehát a Lantfrid herceget jogalkotóként megnevező változat tekintendő eredetinek – eszerint Lantfrid még a frank uralkodóval fenntartott kiegyensúlyozott viszony idején, vagyis 712 és 724 között újította meg és egészíttette ki a *Pactus* szövegét, és Chlothar nevét csak Lantfrid a *maior domus*, Martell Károly elleni sikertelen lázadása után – Lantfridet mintegy *damnatio memoriae*-vel sújtva – iktatták be politikai okokból a szövegbe.[83] Bizonyosnak tekinthető viszont, hogy a szöveg frank átdolgozására Lantfrid halála előtt, vagyis 730 és 743 között kerülhetett sor, mivel a *Lex Baiuvariorum* végleges megszerkesztése idejére (vagyis legkésőbb 743-ra) az alemann törvény szövegének is általunk ismert formájában véglegesednie kellett, tekintettel a *compositió*s rendszer nagyfokú átfedéseire.[84] Az alemann herceget, Lantfridet említő bevezető a *Lex Alamannorum* korábbi, a Chlothart említő változat a törvény későbbi átfogalmazásának tekinthető, de mindkét verzióból egyértelműen kitűnik a cél: a *Pactus Alamannorum* megújításának igénye.[85] A *Lex Alamannorum*ot tehát nagy valószínűséggel Lantfrid herceg kezdeményezésére alkották meg valamikor 712 és 730 között.[86] A Reichenauból kiinduló egyházi hatás a törvényben nem feltétlenül szerzetesi hamisítványt sejtet a szöveg mögött, ahogy Schott vélelmezi. E tekintetben meggyőzőbbnek látszik Baesecke álláspontja, miszerint a 724-ben Pirmin által alapított reichenaui kolostor és a hercegi megbízottak közötti szorosabb együttműködésről lehetett szó.[87]

V.
A Pactus és a Lex Alamannorum szerkezete és szabályozási rendszere

Tartalmi szempontból alighanem a *Pactus Alamannorum* keletkezésének korára is vonatkozhatnak a bizánci történetíró Agathias Scholastikos (530–582) megjegyzései, miszerint az alemannok atyáiktól átvett törvényeik és szokásaik szerint *(nomima kai patria)* élnek, ám közjogilag *(politeia)* frank fennhatóság alá tartoznak – túlnyomórészt még pogányok, de a kereszténység a frank hatásnak köszönhetően erőteljesen terjed körükben.[88] (Agathias műve 580 körül keletkezett, ám tartalmát tekintve a VI. század közepének állapotait tükrözi – eszerint az alemannok rendelkeztek önálló jogrendszerrel, de államjoguk frank hatás alatt állt.[89]) Tartalmát tekintve a *Pactus* – amint ezt a nyelvezet erős frank hatásokat mutató latinsága is jelzi – nem más, mint bírságkatalógust tartalmazó, az alemannok számára a frank jogalkotás termékeként kiadott törvény, amelynek elsődleges feladata a vérbosszúnak a *compositió*s rendszerrel történő felváltása. Schott megállapítása szerint az *ex asse* alemann, vagyis ősibb elemek megjelenésének kérdése a *Pactus*ban nem tisztázható.[90]

Nyelvi szempontból a *Pactus* nem tartalmaz alemann kifejezéseket, a germán eredetű terminusok elsősorban latinizált frank jogi kifejezések, így például a *wirigildium („emberpénz", vérdíj), mundum (gyámság), litus / leta (félszabad), minofledis (csekély vagyonú személy), wegalaugen (útelállás), wadium (zálog).*[91] E körülmény arra enged következtetni, hogy a *Pactus* megszövegezésére frank jogi környezetben került sor.[92]

A frank hatás a tényállások szövegezésében is világosan kimutatható: a megfogalmazások és tényállási elemek nem egy esetben a *Lex Salicá*val, illetve a *Lex Ribuariá*val

81 Schott: i. m. (11. jegyzet) 169.

82 Schott: i. m. (12. jegyzet) 137. skk.

83 Schott: i. m. (11. jegyzet) 168; Schwab, Vinzenz: *Volkssprachige Wörter in Pactus und Lex Alamannorum*. Bamberg, University of Bamberg Press, 2017. 26

84 Schott: i. m. (10. jegyzet) 12–17.; Fastrich-Sutty: i. m. 83.

85 Schott: i. m. (11. jegyzet) 175.

86 Schott: i. m. (12. jegyzet) 135. skk.

87 Baesecke, Georg: *Die deutschen Worte der germanischen Gesetze*. Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur 59. 1935. 1–101. 28.

88 Schmidt-Wiegand, Ruth: *Christentum und pagane Religiosität in Pactus und Lex Alamannorum*. In: Die Alemannen und das Christentum. Zeugnis eines kulturellen Umbruchs (Hrsg. Lorenz, Sönke – Scholkmann, Barbara). Leinfelden – Echterdingen, DRW, 2003. 113–124.

89 Schott: i. m. (11. jegyzet) 170.

90 Schott: i. m. (11. jegyzet) 167.

91 Schmidt-Wiegand, Ruth: *Alemannisch und Fränkisch in Pactus und Lex Alamannorum*. In: Beiträge zum frühalemannischen Recht (Hrsg. Schott, Clausdieter). Bühl, Konkordia, 1978. 9–37.

92 Schott: i. m. (11. jegyzet) 171.

mutatnak átfedést, de semmiképp sem szószerinti átvételek. Így például a malomvas ellopásának tényállásában[93] a lopást kifejezendő a *Lex Salica* a *vulárlatin furare*, míg a *Pactus Alamannorum* az *involare* szót használja; a *„mallobergo antedio"* mint törvénykezési fordulat nem szerepel a *Pactus*ban, ezt a – szintén frank eredetű, lopást jelentő – *taxega* kifejezés helyettesíti; a jogkövetkezmény tekintetében a *Pactus* a *duplum* és további hat *solidus* megfizetését írja elő, míg a *Lex Salicá*ban taxatív megtérítési összeg, negyvenöt *solidus* olvasható.[94] A fülsérülés kapcsán szintén érdemi eltéréseket mutat a két frank törvény és az alemann *Pactus:* a *Lex Salica* csak a füllevágás tényállását említi, ezzel szemben a *Lex Ribuária* differenciál annak következményei (a teljes hallásvesztés és a hallásvesztéssel nem jár sérülés) között, a *Pactus* viszont csak a sérülés egyik változata felől rendelkezik, de kiemeli tényállási elemként a hallásvesztés bekövetkeztét.[95] A koponyasérülés kapcsán a *Lex Salica* csupán a sérülés súlyosságát veszi tekintetbe a szankció szempontjából, ezzel szemben a *Lex Ribuaria* a bizonyítás módját is meghatározza (a kitörött csontnak tizenkét lábnyiról dobva koppannia kell a pajzson), mely utóbbi – más megfogalmazással – a *Pactus*ban is megtalálható.[96] A két frank törvény meglehetősen közeli kapcsolatot mutat (bár a *Lex Ribuaria* szabályozása részletesebb), a *Pactus* fogalmazásmódja viszont jelentősen eltér ezekétől – nem zárható ki, hogy az alemann szöveg nem közvetlen frank mintára, hanem egy, a germán népjogokban többször megjelenő, közös szokásra megy vissza, amit a 643-ban keletkezett *Edictus Rothari*[97] is tartalmazott.[98] Érdemes megjegyezni, hogy a *Pactus compositió*i alacsonyabbak, mint a frank törvényekben találhatók, aminek oka egyfelől a terület alacsonyabb gazdasági fejlettségére, másfelől az alemann társadalmi szerkezet még képlékenyebb voltában keresendő. Mindazonáltal a *Pactus*ból – s ebben a hézagos szöveghagyomány is szerepet játszhat – nem olvashatók ki olyan önálló, *ex asse* alemann jegyeket mutató tényállások és megfogalmazások, amelyek ne mutatnának átfedést vagy rokonságot a frank szabályozással.[99]

Tartalmilag a *Lex Alamannorum* három fő részre osztható: egyházi ügyek,[100] a hercegre vonatkozó tényállások,[101] a nép körében előforduló tényállások / jogi kérdések[102] – e felosztás a kor tartományi zsinatjainak szabályozási rendjét követi.[103] Felépítését tekintve rokonságot mutat a *Lex Baiuvariorum*mal, s ily módon a *Leges Visigothorum*mal is.[104] Ugyanakkor a felosztásban egyfajta kettős párhuzamosság is felfedezhető *(causae ecclesiasticae – causae saeculares; causae ad principem pertinentes – causae ad populum pertinentes);* az egyháziak és világiak közötti éles különbségtétel már a frank zsinati rendelkezésekben és *capitualré*kban is megjelenik, a *Lex Alamannorum*ot jellemző hármas tagolás pedig már a VI. századtól előfordul, így például a 614-es Párizsi Zsinat szövegében (ez a rendszer a *Lex Alamannorum*ban olykor megtörik, ami a későbbi novelláris módosításoknak tudható be).[105]

Az egyházra vonatkozó rendelkezések a többi népjoghoz képest kiemelten privilegizált helyzetet biztosítanak az egyháznak,[106] amennyiben korlátlan adományozási lehetőséget garantálnak az adománytevőknek, az egyházi személyek *compositió*ját / vérdíját a szabad alemannokénál magasabban (a *presbyter parochianus*é háromszoros,[107] a püspöki diakónusé és a szerzeteseké másfélszeres[108]), a püspökét a hercegével azonos mértékben állapítják meg.[109] Az egyházi *colonus*ok vérdíja a szabadokéval azonos, noha elvileg társadalmi státusuk az utóbbiak alatt helyezkedett el,[110] ami megkönnyíthette a döntést, ha egy szabad ember függelmi viszonyba akart kerülni az egyházzal.[111] A szolgai állapot megszüntetésére felszabadítással kerülhetett sor, ami vagy *in ecclesia*, vagy *per cartam* történhetett[112] – a *manumissio* e két formáját I. Constantinus 321-ben kelt rendelete rögzítette,[113] ami a *Codex Theodosianus*ból a *Lex Romana Burgundionum* közvetítésével került át a *Volksrecht*ekbe.[114] A szabadosok feletti egyházi rendelkezés, illetve *patrocinium* nagyarányú térnyerését mutatja, hogy az örökössel nem rendelkező szabados megölése esetén *compositió*ját az egyház felé kellett megfizetni.[115]

Az egyház kiemelt védelme, illetve azon rendelkezés, amivel áttörik a kollektív tulajdon rendjét, és megteremtik a halál esetére szóló rendelkezési jogot a vagyon felett – nevezetesen, hogy bármely szabad alemann vagyonát

93 *Lex Salica* 22, 2.
94 Schott: i. m. (11. jegyzet) 172.
95 *Lex Salica* 29, 14; *Lex Ribuaria* 5.
96 *Lex Salica* 17, 4. 5; *Lex Ribuaria* 71, 1.
97 *Edictus Rothari* 46.
98 Schott: i. m. (11. jegyzet) 173.
99 Schott: i. m. (11. jegyzet) 174.
100 *Lex Alamannorum* 1–22. (23.)
101 *Lex Alamannorum* 23–43. (24–44).
102 *Lex Alamannorum* 44–98. (45–99).
103 Schott: i. m. (12. jegyzet) 141–143.; Schwab: i. m. 28.
104 Babják: i. m. 222.
105 Schott: i. m. (12. jegyzet) 142.; Beyerle: i. m. (24. jegyzet) 281.; Beyerle: i. m. (30. jegyzet) 98.; Mayer: i. m. (54. jegyzet) 84. skk.; Brunner: i. m. (1. jegyzet) 417.
106 Schwab: i. m. 28.
107 *Lex Alamannorum* 12.
108 *Lex Alamannorum* 13.
109 *Lex Alamannorum* 11.
110 *Lex Alamannorum* 8.
111 Schott: i. m. (12. jegyzet) 145.
112 Nótári Tamás: *Római jog.* Szeged, Lectum, 2014. 121.
113 Brunner, Heinrich: *Deutsche Rechtsgeschichte II.* Leipzig, Duncker & Humblot, 1928. 449.
114 *Codex Theodosianus* 4, 7, 1; *Lex Romana Burgundionum* III, 1.
115 Schott: i. m. (12. jegyzet) 146.

korlátozás nélkül az egyházra hagyhatja, s ezzel szemben az egyébként (kizárólagos) öröklési joggal bíró rokonságnak, de még a hercegnek sincsen vétójoga[116] – egyedülálló a *Volksrecht*ek között.[117] E szabály következményekkel terhes, a rokonság / nemzetség nemtetszését kiváltó hatása tetten érhető abban is, hogy az adományozás ténye ellen fellépőket a korabeli kánoni jog további szankciókkal sújtotta.[118] (A *Lex Baiuvariorum* vonatkozó szakasza annyiban tartalmaz világosabb rendelkezést, hogy az egyháznak csak a kötelesrész kiadása után tehető az egész vagyont felölelő *donatio*.[119]) Az okirat *(charta)* oltárra helyezésével az egyház az örökösök által esetlegesen kezdeményezett perben megdönthetetlen vélelmet generáló bizonyítékkal rendelkezik, vagyis az örökösök nem kerülhetnek abba a helyzetbe, hogy esküjükkel az adományozási szándék hiányát bizonyíthassák – az okirat megsemmisülése esetén tehetnek csak esküt az örökösök, viszont a bizonyítási teher ezen esetben is rájuk hárul, vagyis perbeli helyzetük kedvezőtlenebb. Lopás esetén az egyházi vagyont a szokásos *niungeldo* (vagyis kilencszeres érték) háromszorosával kell megtéríteni,[120] ami a bajor jogban csak a templomi felszerelés esetén alkalmazandó.[121] Az egyházi vagyon részét képező egyházi szolgák megölésére is háromszoros compositiót ír elő a törvény.[122] A *Lex* megtiltja a klérus tagjainak az egyházi vagyon eladását vagy elajándékozását,[123] ám csereügyletekre lehetőség nyílott – e rendelkezés összhangban áll a VII. századi frank zsinati szabályozással, ám az elv maga már az 506-os (nyugatigót) Agdei Zsinaton is megszövegezésre került, eredete pedig a 401-ben megtartott Karthágói Zsinatra megy vissza.[124]

Az egyházi menedékjog *(asylum)* intézménye már az 511-es Orléans-i Zsinat rendelkezései között (a római jogra[125] történő hivatkozással) megjelent, amit a VI. századi *Pactus pro tenore pacis* is átvett – ennek megfelelően a *Lex Alamannorum* is garantálja az egyházi menedékjogot: a szabad ember templomban történt megölésért a szokásos *compositio* felett az egyháznak és a *fiscus*nak is váltságot kellett fizetni,[126] illetve a templomba menekült szolgát a pap csak akkor adhatta vissza urának, ha az ígéretet tett arra, hogy tettéért nem fogja megbüntetni.[127]

A *Lex* a herceget mint az államiság megtestesítőjét – a hercegség maga is mint *regnum* jelenik meg a szövegben[128] – szintén kiemelt szankciókkal, illetve *compositiók*kal védi. Ugyanakkor a királyról említést tesz nem is egy ponton a törvény – így például azzal összefüggésben, hogy a megölt püspök vérdíja a királyt, illetve a herceget illeti;[129] a királyi seregben elkövetett lopás,[130] a királyi udvarban elkövetett lopás,[131] a herceg fiának lázadása kapcsán;[132] annak okán, hogy a főbenjáró cselekmények miatt a király vagy a herceg előtt kell vádat emelni[133] –, „jelenléte" a szövegben azonban nem túl pregnáns, a tényleges hatalomgyakorlóként a herceg lép előtérbe.[134] Érdekes módon a herceg megölésének büntetését a *Lex* nem említi *expressis verbis*, illetve tarifálisan,[135] a gyilkossági kísérlet kapcsán viszont a herceg (illetve a *principes populi*) választhat aközött, hogy a merénylő halállal lakoljon-e, vagy pedig csak *compositió*t kell-e megfizetnie.[136] A *Lex* a halállal, illetve száműzetéssel sújtandó hazaárulás tényállására, illetve a hercegi seregben szított zendülésre is kitér;[137] a herceg fiának lázadása apja ellen konkrét, közelebbről nem ismert történelmi eseményt rejthet a tényállás mögött, mivel a herceg, ha úrrá lesz a lázadáson, száműzheti, vagy a király kezére adhatja fiát, aki elveszíti örökségét, kivéve, ha fivérek hiányában visszanyeri a herceg kegyét.[138]

A *Lex* szabályozza az ősi szokásjog alapján *(secundum consuetudinem antiquam)* a herceg nevében a *comes,* annak küldöttje, illetve a *centenarius* által gyakorolt jogszolgáltatást, illetve kiemeli, hogy a jogszolgáltatásra csak és kizárólag a herceg által kinevezett személyek jogosultak.[139] A jogszolgáltatást feltehetőleg főszabály szerint a *centenarius* látta el, a *comes*, illetve küldöttje *(missus)* csak abban az esetben, ha éppen az adott illetékességi területen *(centena)* tartózkodott.[140] A törvény nem egyszer használja a *iudex* megnevezést is,[141] azonban – amennyire a kontextus erre következtetni enged – nem *terminus technicus,* illetve egy önálló jogszolgáltató szerv / személy értelemben, hanem a mindenkori jogszolgáltatót jelölve e kifejezéssel.[142]

116 *Lex Alamannorum* 1, 2.
117 Schott: i. m. (11. jegyzet) 176.
118 Schott: i. m. (12. jegyzet) 143.
119 *Lex Baiuvariorum* 1, 1.
120 *Lex Alamannorum* 6.
121 *Lex Baiuvariorum* 1,3.
122 *Lex Alamannorum* 7.
123 *Lex Alamannorum* 19.
124 Schott: i. m. (12. jegyzet) 145.
125 *Codex Theodosianus* 9, 45, 4.
126 *Lex Alamannorum* 4.
127 *Lex Alamannorum* 3.
128 *Lex Alamannorum* 35.
129 *Lex Alamannorum* 11.
130 *Lex Alamannorum* 26.
131 *Lex Alamannorum* 30.
132 *Lex Alamannorum* 35.
133 *Lex Alamannorum* 43.
134 Schott: i. m. (12. jegyzet) 148.
135 *Lex Alamannorum* 11. 34.
136 *Lex Alamannorum* 23.
137 *Lex Alamannorum* 24. 25. 26.
138 *Lex Alamannorum* 35.
139 *Lex Alamannorum* 41.
140 Schott: i. m. (12. jegyzet) 156.
141 *Lex Alamannorum* 22. 36. 29. 41. 42. 84.
142 Schott: i. m. (12. jegyzet) 157.

Nem az egyházi, hanem a hercegre vonatkozó részben nyernek szabályozást a házassági akadályok, valamint a vasárnapi munkatilalom, mivel az uralkodó feladata ezeknek érvényt szerezni – nem véletlenül kísérték ezt már Guntram 585-ös és Childebert 596-ös *decretum*ában is világi szankciók –, illetve mivel a tilalom megsértése államellenes cselekedetet, nevezetesen a pogánysághoz ragaszkodást takarhatott.[143] Atilalmat megszegő szolgát meg kell botozni; ha szabad ember szegi meg a tilalmat, háromszor figyelmeztetni kell, ezt követően öröksége harmadát veszíti el, végezetül pedig hercegi parancsra szolgasorba süllyed.[144]

E rendelkezések számos átfedés mutatnak a VII. század közepén keletkezett *Edictus Rothari*val,[145] tehát nem zárható ki, hogy a *Lex* megszövegezői e forrásból, vagy pedig a Brunner és a Franz Beyerle által vélelmezett közös Merowing királyi törvényből mint forrásból merítettek.[146] Az egyházra és a hercegre vonatkozó szabályok esetén nem zárható ki az sem, hogy azok valóban az I. Dagobert-féle, 629 és 634 között kiadott (a vizigót *Codex Euricianus*ra mint előképre is visszavezethető) rendelkezéseken alapulnak.[147]

A harmadik, s köznépre vonatkozó – legterjedelmesebb és a *Pactus Alamannorum* vérdíjkatalógusát kibővítő – részben *(De causis, qui saepe solent contingere in populo)* a *Lex* egyértelműen a *compositió*s rendszer felé tendál, ami nyilvánvalóan a vérbosszú visszaszorítását célozza[148] – méghozzá a kor egyházi álláspontját tükrözve, amely szerint nemcsak az emberölés, de a vérontás semmilyen formája, így a halálbüntetés és a vérbosszú sem egyeztethető össze a keresztény tanítással.[149] Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az azonnali reakcióként gyakorolt vérbosszút (így például, ha a vita során megölt személy rokonai az elkövetőt késedelem nélkül hazáig fegyveresen üldözik, és ott végeznek vele[150]) a törvény legitimnek tekinti.[151] Ha azonban a vérbosszút előkészítik, vagyis a szomszédságtól segítséget és erősítést kérnek, úgy e tett *compositió*ja már a szándékos emberölésével azonos.[152]

A *Lex Alamannorum* számos adalékot szolgáltat az alemann társadalom rétegződéséhez. A szabadokat (a *Pactus* szóhasználatában: *ingenui,* a *Lex*ben: *liberi*) előkelőkre *(primi / meliorissimi*), középrétegre *(mediani)* és alacsonyrendű köznépre *(minofleti)* osztja,[153] *compositió*juk kétszáznegyven, kétszáz, illetve százhatvan *solidus*.[154]

Társadalmilag az előkelők mögött helyezkednek el a *Pactus* szerint a félszabadok *(litus)* és a szolgák *(servi, ancillae);* ezzel szemben a *Lex Alamannorum* csupán a középréteghez tartozó előkelőbb szabadokat *(medii Alamanni)* és egyszerű szabadokat *(liberi)* említi.[155] A nők vérdíja minden esetben a férfiak kétszerese,[156] a félszabadokat egy csoportba foglalja össze a törvény, a kézművesek és felelős munkát ellátó szolgák vérdíja a szabadok *compositió*jának negyede.[157]

A köznépet érintő rendelkezések mutatják legvilágosabban a *Lex* alemann jellegét – így például a tényállások népnyelvi megnevezésével.[158]

VI. Következtetések

Az alemann népjog két legfontosabb forrásának, a töredékesen ránk maradt *Pactus Alamannorum* és a kivételesen gazdag kézirati hagyománnyal bíró *Lex Alamannorum* keletkezési korának és körülményeinek, valamint egymáshoz való viszonyának vizsgálata alapján az alábbi főbb következtetések vonhatók le. A *Pactus Alamannorum* egyértelműen II. Chlothar frank uralkodó jogalkotási politikájának eredménye, amely egy frank birodalmi gyűlésen került jóváhagyásra 613 és 623 között. Mint jogforrás egyaránt tekinthető frank, illetve alemann joganyagnak, mivel megalkotója a frank uralkodó, címzettjei, illetve alanyai pedig az alemannok voltak. A *Lex Alamannorum*ot nagy valószínűséggel Lantfrid herceg kezdeményezésére alkották meg valamikor 712 és 730 között; az, hogy a kéziratok nagyobb részének *Prologus*ában Chlothar szerepel mint törvényalkotó, alighanem későbbi kontamináció eredménye: IV. Chlothar nevét csak Lantfrid herceg Martell Károly elleni sikertelen lázadása

143 Schott: i. m. (12. jegyzet) 147.

144 *Lex Alamannorum* 38.

145 Schwab: i. m. 29.

146 Schott: i. m. (11. jegyzet) 177.; Schott: i. m. (12. jegyzet) 149.; Beyerle: i. m. (30. jegyzet) 122.

147 Babják: i. m. 221.

148 Schwab: i. m. 29.

149 Brunner: i. m. (115. jegyzet) 789.

150 *Lex Alamannorum* 44.

151 Schott: i. m. (12. jegyzet) 149.; Beyerle, Franz: *Das Entwicklungsproblem im germanischen Rechtsgang. Sühne, Rache und Preisgabe in ihrer Beziehung zum Strafprozeß der Volksrechte. I.* Heidelberg, Winter, 1915. 239. skk.

152 *Lex Alamannorum* 48.

153 Köbler, Gerhard: *Die Freien (liberi, ingenui) im alemannischen Recht.* In: Beiträge zum frühalemannischen Recht (Hrsg. Schott, Clausdieter). Bühl, Konkordia, 1978. 38–50.

154 Schott: i. m. (12. jegyzet) 153.

155 Schott, Clausdieter: *Freigelassene und Minderfreie in den alemannischen Rechtsquellen.* In: Beiträge zum frühalemannischen Recht (Hrsg. Schott, Clausdieter). Bühl, Konkordia, 1978. 51–72.

156 Hellmuth, Doris: *Frau und Besitz. Zum Handlungsspielraum von Frauen in Alemannien.* Sigmaringen, Thorbecke, 1998.

157 Schwab: i. m. 29.

158 Érdemes ugyanakkor megemlíteni, hogy Schott ennek okán (bár nem feltétlenül meggyőzően) nem zárja ki, hogy épp a „hamisítás" – vagyis, hogy az egész törvénymű a reichenaui kolostor szerzeteseinek „alkotása" – tényét (tehát azon célt, hogy a Lex valójában csupán az egyházi privilégiumok biztosítását hivatott szolgálni) igyekeztek a reichenaui szerzetesek a szöveg ezen, *ex asse* alemann, a *Pactus*szal legnagyobb átfedést mutató résszel elfedi. Schott: i. m. (11. jegyzet) 177.

után iktatták be politikai okokból a szövegbe. Az alemann herceget, Lantfridet említő bevezető tehát a *Lex Alamannorum* korábbi, a Chlothart említő változat a törvény későbbi átfogalmazásának tekinthető, de mindkét verzióból egyértelműen kitűnik a cél: a *Pactus Alamannorum* megújításának igénye. A *Lex* megalkotása erőteljes egyházi hatást mutat, nevezetesen Reichenau kolostorának szellemi befolyását, ami az egyháznak a törvényben garantált, a *Volksrecht*ek között egyedülállóan széleskörű privilégiumait is megmagyarázza. A *Pactus Alamannorum* nem más, mint egyfajta bírságkatalógus, ezzel szemben a *Lex Alamannorum* világos tagolása (egyházi ügyek, a hercegre vonatkozó tényállások, a nép körében előforduló jogi kérdések) a frank *capitularé*k hatását mutatja, és mind a bíráskodás rendszere, mind pedig a korabeli alemann társadalom szerkezete tekintetében egyedülállóan értékes forrás.

NEMZETKÖZI MAGÁNJOGI RENDELETEK AZ EURÓPAI UNIÓ BÍRÓSÁGA GYAKORLATÁBAN

SZERKESZTŐK: Vékás Lajos, Osztovits András, Nemessányi Zoltán

ÁRA: 9000 Ft

Az Nmjtv. kommentárja nem fogja át a Magyarországon hatályos teljes nemzetközi magánjogot, hiszen jelentős körben nem a törvény, hanem az Európai Unió közvetlenül alkalmazandó rendeletei alapján kerül sor a felmerülő joghatósági kérdések megválaszolására, a nemzetközi jogszabály-összeütközések feloldására, az alkalmazandó jog meghatározására, a külföldi ítéletek elismerésére és végrehajtására. A kommentár ikerpárjaként ennek a kötetnek a tanulmányai dolgozzák fel a nemzetközi magánjogi tárgyú európai uniós rendeletek gyakorlatát az Európai Bíróság ítéletei alapján.

A kötet az ítéletek tudományos igényű, egyben a gyakorlatra orientált elemző feldolgozásait tartalmazza, célközönsége a nemzetközi magánjogot értő jogászok köre. A tanulmányok bemutatják az uniós rendeleti szabályozást és az ahhoz kapcsolódó korábbi európai bírósági gyakorlatot, az adott ügyben lezajlott tagállami alapeljárást és az abban felmerült jogkérdéseket, összefoglalják a főtanácsnok indítványát, a bírósági döntés rendelkező részét (ratio decidendi) és jogi indokait. Ezt követően a szerző kifejti elemző, kritikai megállapításait, ismerteti a bel- és külföldi szakirodalmi álláspontokat és végül értékeli az ítélet jelentőségét.

A NEMZETKÖZI MAGÁNJOGRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY KOMMENTÁRJA
és a
NEMZETKÖZI MAGÁNJOGI RENDELETEK AZ EURÓPAI UNIÓ BÍRÓSÁGA GYAKORLATÁBAN
csomagban: 15 000 Ft

www.hvgorac.hu → Polgári eljárásjog, nemzetközi magánjog

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1037 Budapest, Montevideo u. 14. +36 1 340 2304 +36 1 349 7600 info@hvgorac.hu

VITA

A januári lapszámban megjelent vitaindító írásában Fázsi László törvényszéki bíró a bírósági bizonyítás kötelezettségének szabályozási dilemmáját és alkotmányossági aggályait tárta fel a büntetőeljárás körében. Az itt megfogalmazott problémákat Gyekiczky Tamás ny. kúriai bíró a polgári ügyszakos bíró szemszögéből gondolta tovább a februári lapszám hasábjain, a büntetőeljáráson túli összefüggésbe helyező módon, a bírói szerep és a bírói gondolkodás általános, jogfilozófiai kérdéseire is kiterjedően. Döme Attila kúriai bíró a következőkben ugyancsak a polgári perre vonatkoztatva járja körül a bíró perbeli bizonyítási kötelezettségének témáját, különös figyelmet szentelve a bírói mozgástérnek és ezzel összefüggésben annak a kérdésnek, hogy a bíró mennyiben irányíthatja a feleket a bizonyításban, és mindez milyen összefüggésben van a pártatlanság követelményével.

A szerkesztők

Döme Attila tanácselnök, Kúria (Budapest)

A bizonyítás vezérelhetősége a polgári perben

A következő írás a bíró perbeli bizonyítási kötelezettségének témáját járja körül a polgári perre vonatkoztatva. Miután a bizonyítás hivatalból történő elrendelésének eseteit, okait és szabadságfokait szemügyre vette, tárgylemezre helyezi a polgári perrendtartás azon rendelkezéseit is, amelyek a felek rendelkezési jogainak legteljesebb érvényesülése mellett biztosítanak lehetőséget a bírónak az érdemi döntése alapjául szolgáló tényállás alaposabb megismerésére. Bemutatja, hogy az anyagi igazság érvényesítésére a törvény az eljárási igazságosságon túl is biztosít lehetőséget, az „igazságszolgáltatás helyett jogszolgáltatás" olyan hamis jelszó, amely nemhogy a bírói hivatással, de a jogpolitikai célkitűzésekkel és a jogszabályi rendelkezésekkel sem fér össze.

I. A vita jogágakon átívelő lényegének értelmezése

Ez az írás a Szerkesztőség felkérésére készült Fázsi Lászlónak *A bizonyítás bizonytalansága a büntetőeljárásban* című vitacikkével (JK 2021/1. lapszám) elindított, majd Gyekiczky Tamásnak *Az emancipáció útján* című tanulmányával (JK 2021/2. lapszám) folytatott diskurzushoz való hozzászólásként. A cím szokatlan megfogalmazása hivatott kifejezni a téma átrétegzettségét, ami olyan kérdéseket is magában rejt, mint hogy a polgári perben a bírónak a jogszabályi keretek között mennyi önálló mozgástere van, mennyiben irányíthatja a feleket a bizonyításban, és ezt a szerepet átveheti-e tőle a jövőben egy természetes vagy mesterséges intelligencia által vezérelt algoritmus.

A vitaindító cikk a büntetőügyben eljáró bíróság által hivatalból végezhető bizonyítás vizsgálatával foglalkozik. Ez a polgári perben az ezredforduló óta törvényben is deklaráltan kivételes, tematikusan szűk körben megengedett lehetőség. Első ránézésre tehát a Szerkesztőség vitafelhívásával érintett kérdés a polgári perjog területén nem vet fel *lényegi* problémát. Nagyító alatt azonban felfedezhetjük a mozdulatlan felszín alatti elevenséget. Célom elsősorban ennek az elevenségnek a megvilágítása, és ezáltal a polgári szakágon belül értelmezhető további kérdések felvetése anélkül, hogy azok verdiktszerű megválaszolására vállalkoznék.

Fázsi László cikke arra kívánja felhívni a szakmai köz-

vélemény figyelmét, hogy a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) 164. § (3) bekezdése nem kellően pontos a bíróság által *ex officio* végzendő bizonyítás előírásában (kötelezővé tételében). Véleménye szerint a puszta lehetőség biztosítása kiszámíthatatlanná teszi a bizonyítási eljárást, lehetetlenné téve egyrészt a felek (vád és védelem) közreműködését a bizonyítékok beszerzésében, ami a tisztességes eljáráshoz való jogukat sérti, másrészt a hivatalból bizonyítás hangsúlyeltolódásának lehetősége (hogy túlnyomórészt a vád vagy a védelem alátámasztását kívánja-e elősegíteni a bíró) a bírói pártatlansággal és a perbeli funkciómegosztással kapcsolatos aggályokat is felvet, harmadrészt a bíró egyéni attitűdjétől, bírói szerepfelfogásától függ, menynyiben él a törvényi lehetőséggel, amely döntése diszkrecionális, nem társul hozzá számon kérhető felelősség.

Mielőtt a fentiekre reflektálva a polgári perben eljáró bíró szerepfelfogása által vezérelt bizonyítási aktivitás autonóm lehetőségeire rátérnék, Gyekiczky Tamáshoz csatlakozva magam is kitérek röviden a vitaindító cikkel kapcsolatos laikus álláspontom megfogalmazására. Azért tartom ezt szükségesnek, mert a téma a polgári eljárásjogi vetületében is hasonlóképpen mutatkozik meg.

II. Hozzászólás a vitacikkhez

Fázsi László akkor látná alkotmányosnak a Be. vonatkozó szabályait, ha a bíróság számára tilos lenne a terhelt büntetőjogi felelősségének megállapításához, a felelősségét súlyosító körülmények feltárásához vezető bizonyítékok beszerzése, viszont kötelező lenne az őt mentő és felelősségét enyhítő tények felderítése. Értelmezésemben így valósulhatna meg az „inkább fusson száz bűnös, mint hogy egyetlen ártatlan is bűnhődjön" büntetőjogi „alapelve". Gyekiczky Tamás az ügyszaktól független bírói ténymegállapítási folyamat tudásszociológiai szempontú vizsgálatának eredményeként veszi védelmébe a törvényt. Álláspontja szerint a törvénynek a valóság feltárására (értsd: teljes, nem pedig részleges feltárására), vagy legalábbis minél pontosabb rekonstruálására kell ösztönöznie a bírót, ezért „örülni kellene a bírói szuverén szerep megjelenésének és garantálásának",[1] ugyanis „[a] büntetőeljárásban nem követhető az az út, hogy a bíró a törvény által megengedett esetekben bizonyíthat csak hivatalból, mert itt a legfontosabb cél a valóság minél pontosabb rekonstrukciója".[2]

Amikor ahhoz veszem a bátorságot, hogy polgári ügyszakos bíróként büntetőeljárási kérdésben nyilvánítok véleményt, értelemszerűen nem a szakembert kívánom magamban megszólaltatni, hanem annak a társadalomnak a tagját, amelynek szolgálatára rendeltetik a törvény. És e minőségemben úgy vélem, hogy nem feltétlenül baj, ha a büntető ügyben eljáró bíró nem korlátozott a valóság minél hiánymentesebb megismerésében. Sőt, kívánatos, ha erről a lehetőségről nem is mond le.

A büntetőeljárásban az állami büntetőigény érvényesítése történik, bírói szakban már végső fórumrendszerében. Kiemelt közérdek fűződik ennek az állami mechanizmusnak a minél kevesebb hibát hordozó működéséhez. A büntetőbíróság tevékenysége is ennek szolgálatában áll. Maga a törvényi lehetőség még nem tolja a bírót a pártatlan „0"-pozíciójából egyik vagy másik tartományba. Mindig az adott eset, a rendelkezésre álló információk alapján formálódó bírói meggyőződés függvénye lehet, hogy – megfelelő indítvány hiányában, kiegészítő jelleggel – mikor milyen, a vádlottra nézve terhelő vagy kedvező információt valószínűsítő bizonyításfelvételt rendel el. Az már nem a jogszabályi előírásnak, hanem a jogalkalmazásnak lehet az esetleges diszfunkciója, ha valamely bíró esetről esetre mindig csak a vádlott terhére szolgáló bizonyítás felvételére törekszik hivatalból. Ilyenkor nem a jogszabályi tartalommal, hanem az adott bíró pártatlanságával, esetleges előítéleteivel van probléma.

III. A problémafelvetés direkt polgári perjogi vetülete

Ugyanez a közérdek indokolja a polgári per egyes típusaiban is a hivatalból történő bizonyítás lehetőségének biztosítását, így a személyi állapotot érintő perekben[3] (ide kell érteni a gondnoksági pereket, a házassági pereket, a származási pereket, a szülői felügyelettel kapcsolatos és kapcsolattartási pereket, valamint az örökbefogadás felbontásával kapcsolatos pert),[4] továbbá a kiskorú gyermek tartása iránt indított perben.[5] Közérdek fűződik a jognyilatkozatok számon kérhető felelősséggel való megtételéhez, ami az ügyei viteléhez szükséges belátási képességgel rendelkező személy esetén nem áll fenn. Közérdek fűződik a látszatházasságok (nem létező vagy érvénytelen házasságok) kiszűréséhez, a leszármazás kétségmentességéhez. Ezekben az esetekben a közérdek természetesen nem azt jelenti, hogy a köz (a társadalom) minden tagja érdekelt az ügyben, hanem azt, hogy a bíróság elé vitt ügy olyan személyek jogállására is kihathat, akik a perben nem vesznek részt. Ennél is általánosabb jellegű közérdek

1 Gyekiczky Tamás: *Az emancipáció útján*. Jogtudományi Közlöny. 2021/2. sz. 84.

2 Gyekiczky: i. m. 84.

3 A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) 434. § (3) bekezdése.

4 A Pp. 429. §-a és 477. § (1) bekezdése.

5 A Pp. 492. § (2) bekezdése.

fűződik a gyermekek felneveléséhez, a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődésük biztosításához. A jogpolitikai célkitűzés szerint tehát azokban a polgári perekben is, amelyekben a közérdek valamilyen módon megjelenik, biztosítani kell a *lehetőséget* a bíróság számára, hogy megfelelő indítvány hiányában is feltárhassa azt a valós helyzetet, amelyben döntést kell hoznia.[6] Ez a felhatalmazás a polgári perben is csak biztonsági jelentőségű, ami kizárólag annyiban nyerhet tartalmat, amennyiben a felek nem tesznek megfelelő indítványt a bizonyításra (azaz szubszidiárius jellegű).

Érdekes kérdés viszont, hogy ezekben az esetekben egyúttal kötelezettsége-e a bíróságnak a szükséges bizonyítás hivatalból történő elrendelése. A Pp. 276. § (2) bekezdésének általános szabálya alapján „[a] bíróság bizonyítást hivatalból akkor rendelhet el, ha azt törvény megengedi". A feltételes mód használata ebben a szövegösszefüggésben nem lehetőséget biztosító, hanem éppen korlátozó (restriktív) értelmű. Nem igazít el abban a kérdésben, hogy a bizonyítás hivatalból való felvételének joga egyben kötelezettséget is ró-e a bíróságra. A Pp. 434. § (3) bekezdése értelmében a személyi állapotot érintő perekben „[a] bíróság az általa szükségesnek talált bizonyítást hivatalból is elrendelheti". Itt egyértelműen a 276. § (2) bekezdésével megszorított jogkör kiterjesztéséről van szó, de felhatalmazó értelmű megfogalmazással, nem pedig előíró (preskriptív) módon. Ezzel szemben a Pp. 477. § (1) bekezdése szerint „[a] bíróság az indítványozott bizonyítást mellőzi és hivatalból rendel el bizonyítást, ha a bizonyító fél által indítványozott bizonyítás nyilvánvalóan ellentétes a kiskorú gyermek érdekével", ami nem hagy kétséget afelől, hogy itt a bíróság cselekvési kötelezettsége fogalmazódik meg.

Kérdéses tehát csak a Pp. 434. § (3) bekezdésének értelmezése lehet. Ehhez akkor jutunk közelebb, ha tekintetbe vesszük, hogy ezt a jogkört a fellebbezés a másodfokú bíróságra is átszármaztatja (devolutív hatály).[7] Amiből következően a másodfokú bíróság is észlelheti a felek által nem indítványozott bizonyítás felvételének szükségességét, és joga van annak elrendelésére.[8] Ha viszont joga van arra is, hogy a Pp. 381. §-a[9] alkalmazásával a további szükséges bizonyítás felvétele végett, az eljárás lényeges megsértése miatt hatályon kívül helyezze az elsőfokú ítéletet és új eljárásra, új határozat hozatalára utasítsa az elsőfokú bíróságot, a bizonyítás hivatalból való elrendelése nem tesztvényjellegű, hanem kötelező. Mégpedig nem csak az elsőfokú bíróság, hanem a másodfokú bíróság számára is, hiszen a fellebbezés őrá sem származtat át több jogot, mint amennyivel az elsőfokú bíróság bírt. Márpedig úgy tűnik, a másodfokú bíróságnak lehetősége van a Pp. 381. §-a alkalmazására akkor is, ha a bizonyítás olyan terjedelmű kiegészítése szükséges, ami meghaladja a másodfokú eljárás kereteit. Ennek nem csak hogy nem mond ellent a Pp. egyetlen más rendelkezése sem, de a Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Tanácskozása is így foglalt állást hasonló kérdésben,[10] továbbá a Debreceni Ítélőtábla a Gfv.IV.30.229/2019/8. számú eseti döntésében.[11]

Még egy gondolat erejéig visszautalok a vitaindító cikkhez: a polgári perjog hivatalbóli bizonyításának megengedése, előírása nem féloldalas, nem preferálja sem a felperest, sem az alperest, kizárólag a perben nem álló, de azáltal közvetlenül érintett gyermeket.

IV. A problémafelvetés indirekt polgári perjogi vetülete

Az előbbieknél jóval érdekesebb kérdés a polgári jogász számára, hogy a polgári per általános szabályai között a bíró anyagi igazság iránti elkötelezettsége mennyiben és milyen módon érvényesülhet a felek rendelkezési jogának legteljesebb tiszteletben tartása mellett.

A polgári perben főszabály szerint nemhogy a bíróságnak nincs *úgynevezett* bizonyítási kötelezettsége, de a peres feleknek (illetve a velük egy tekintet alá eső más perbeli személyeknek) sem. Ahogy a Pp. 265. §-ának szóhasználata is egyértelművé teszi: a feleknek a bizonyítás csak érdekükben áll (a számukra kedvező érdemi döntés eléréséhez), de erre vonatkozó kötelezettségük nincs (a bizonyítási indítvány előterjesztésének vagy a bizonyíték szolgáltatásának elmulasztásával a számukra kedvezőtlen ítéleti döntés alapjául szolgáló bírói ténymegállapításokat kockáztatják).

6 Megjegyezhető, hogy ez a logika megtörik a közérdekből indított perek szabályozásán (Pp. XLII. Fejezet), amelynek nem része a bíróság hivatalbóli bizonyításának lehetővé tétele.

7 Érdekes módon attól függetlenül, hogy a fellebbezés az eljárási vagy az anyagi jogi felülbírálati jogkör vagy mindkettő gyakorlására irányul-e, mert bár felmerülhet a gondolat, hogy itt olyan anyagi pervezetési kérdésről van szó, amit a másodfokú bíróság a Pp. 369. § (4) bekezdése alapján csak az anyagi jogi felülbírálat részeként vizsgálhat, ez a gondolat azonban nem tűnik helyesnek. Az anyagi pervezetésről szóló Pp. 237. §-a egyértelművé teszi: a bíróságnak e jogkörében eljárva csak közrehatási kötelezettsége van abban, hogy a fél szükséges perfelvételi nyilatkozatát (bizonyítási indítványát) megfelelően előterjessze, de nem pótolhatja a fél percselekményét. A másodfokú bíróság tehát az eljárás szabályszerűségének felülbírálata során is vizsgálhatja a Pp. 434. § (3) bekezdés alkalmazásának szabályszerűségét és az anyagi jogi felülbírálat körében is, hiszen e jogszabály alkalmazása kihat(hat) az érdemi döntésben kifejeződő anyagi jog alkalmazására.

8 Pp. 369. § (3) bekezdés *b)* pont.

9 Pp. 381. § *[Az ítélet mérlegelhető hatályon kívül helyezése eljárási szabálysértés miatt]:* A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét végzéssel hatályon kívül helyezheti, és az elsőfokú bíróságot új eljárásra és új határozat hozatalára utasíthatja, ha szükséges az elsőfokú eljárás megismétlése vagy kiegészítése, mert az elsőfokú eljárás lényeges szabályainak megsértése az ügy érdemi eldöntésére kihatott, és annak orvoslása a másodfokú eljárásban nem lehetséges, vagy nem észszerű.

10 A Civilisztikai Kollégiumvezetők 2019. november 28–29-ei Országos Tanácskozásának 21. állásfoglalása.

11 Közzétéve BDT 2020.4123. számon.

A bíróságot pedig kifejezetten eltiltja a törvény 276. § (2) bekezdése a felek peranyag-szolgáltatásán túlmutató bizonyítástól.[12] De ez nem azt jelenti, hogy a bíróságnak ne lennének kötelezettségei a bizonyítással kapcsolatban. Az ő feladata a bizonyítandó tények körének meghatározása,[13] az ezzel kapcsolatos feladatok elosztása a felek között,[14] a felek tájékoztatása a bizonyítás szükséges módjáról,[15] a bizonyítási eljárás megtervezése,[16] elrendelése,[17] a foganatosításához szükséges intézkedések megtétele,[18] foganatosítása,[19] a felek bizonyításfelvételi jog gyakorlásának lehetővé tétele,[20] a bizonyítás felvételének dokumentálása,[21] a bizonyítékok értékelése.[22] Viszont ezen kötelezettségeit csak a felek tény- és jogállításai keretein belül, bizonyítási indítványaik alapján teljesítheti (tárgyalási elv).

Az anyagi igazság érvényesítésére törekvő bírói attitűd még a fenti alaki pervezetési cselekmények elvégzésének mikéntjében is alakot ölthet: hogyan tervezi meg a bíró a tanúbizonyítást, azaz hogyan alakítja ki a bejelentett tanúk meghallgatásának sorrendjét ahhoz, hogy a várakozása szerint hamis vallomást tevő tanú meghallgatását megelőzően a többi tanútól minél több olyan információhoz juthasson, amikkel szembesítheti őt valótlan állításai ellentmondásainak, hiteltelenségének felszínre hozatala érdekében, és hogyan építi fel a tanú meghallgatásának folyamatát, hogyan fogalmazza meg a hozzá intézett kérdéseket, milyen sorrendbe foglalja azokat; mennyire merül bele a szakértői vélemény aggálytalanságának vizsgálatába; hogyan foglal állást a jogsértő bizonyítási eszközök, bizonyítékok relatív felhasználhatóságának eseteiben;[23] mit tekint elegendőnek a bizonyítási szükséghelyzet valószínűsítéséhez.[24] Mennyire hajlandó erőfeszítéseket tenni azért, hogy a belső meggyőződésének megfelelő tényállás megállapíthatósága érdekében ítéletének indokolása során meggyőzően kimutassa az elvetett, figyelmen kívül hagyott bizonyítékok bizonyításra való alkalmatlanságát – vagy: a „nehézkedési" törvénynek engedve beéri formális mérlegelési szempontok alkalmazásával. Ezek olyan szubprocesszuális, a perben nem is tematizálható lehetőségek, amelyekkel az eljárási szabályok megsértése nélkül is élhet a bíró.

Köztudott, hogy a Pp. 237. §-ában szabályozott anyagi pervezetés körében a bíróságnak direktebb, nevesített eszközei is vannak ahhoz, hogy a feleket megfelelő irányba terelje nyilatkozataik és indítványaik megtétele során: a kérdés, a nyilatkozattételre való felhívás és a tájékoztatás. Témánk kereteit meghaladja, hogy kitérjünk az anyagi pervezetési kelléktár gyakorolhatóságának bonyolult és szenzitív feltételeire, módszereire és korlátaira, de a tárgyalóteremben jártas személyek előtt nem titok, hogy a kommentárokban tárgyalt eseteken kívül is lehetnek a bírónak olyan gesztusai, amelyekkel úgy tudja a feleket a megfelelő irányba terelni, hogy ezáltal ne sérüljön pártatlanságának látszata. Például a bíróság a szakértői bizonyítást leszámítva[25] még az anyagi pervezetés körében sem tájékoztathatja a felet arról, milyen módon bizonyíthatná vagy kellene bizonyítsa tényállítását, de az nem kifogásolható, ha – látva, hogy a fél perfelvételi nyilatkozatai[26] nem terjednek ki a megfelelő tanúbizonyításra – a fél személyes meghallgatása során rákérdez arra, hogy „és ezt senki nem látta?"; vagy ha észleli, hogy a követelés elévült, de a fél nem terjesztett elő elévülési kifogást, személyes meghallgatása során a kérdéses időpontra nyomatékosan visszakérdez *(„2002-ben?")*.[27] Természetesen nem kívánok ötleteket adni senkinek, különösen ahhoz nem, hogy a bíró kilépjen a pártatlanság zónájából. A hivatásuk iránt elkötelezett bírók amúgy is elég kreatívak és elég szilárd jelleműek ahhoz, hogy az igazságot az általuk elérhető legnagyobb mértékben szolgálják anélkül, hogy törvénysértő módon ártsanak egyik vagy másik félnek.[28]

További érdekes kérdések vethetők fel a Pp. 266. § (2) bekezdésének alkalmazásával kapcsolatban. Eszerint a bíróság az általa köztudomásúnak tekintett tényeket akkor is figyelembe veszi, ha azokra a felek nem hivatkoztak. A tankönyvek, kommentárok rendre felsorolják, hogy köztudomásúnak minősülnek például a történeti események vagy az olyan általános ismeretek, mint a mértékrendszer, az alapvető fizikai törvényszerűségek, továbbá az olyan tapasztalati tételek, amelyek általánosan is ismert összefüggéseken, megfigyeléseken alapulnak.[29] A köztudomású tények köre azonban taxatívan

12 Ld. még a Pp. 4. § (2) bekezdését: A perben jelentős tények állítása, és az alátámasztásukra szolgáló bizonyítékok rendelkezésre bocsátása – törvény eltérő rendelkezése hiányában – a feleket terheli.

13 Vö. a Pp. 265. § (1) bekezdését és a 233. § (3) bekezdését és 276. §-át.

14 Lásd a Pp. 237. § (2) bekezdését.

15 Lásd a Pp. 317. § (1) bekezdésének *a)* és *b)* pontjait.

16 Lásd a Pp. 278. § (1) bekezdését.

17 Lásd a Pp. 276. § (2) bekezdését.

18 Lásd a Pp. 287. § (1) bekezdését, 308. § (3) bekezdését, 320. § (2)–(3) bekezdéseit, 328. § (2) bekezdését, 272. §-át.

19 Lásd a Pp. 278. § (2) bekezdését.

20 Lásd a Pp. 278. § (3) bekezdését, 331. § (2) bekezdését.

21 Lásd a Pp. 159. § (1) bekezdését, 332. §-át.

22 Lásd a Pp. 279. §-át, 317. § (1) bekezdésének *d)* pontját.

23 Lásd a Pp. 269. § (1), (4) és (6) bekezdését.

24 Pp. 265. § (2) bekezdés.

25 Pp. 317. § (1) bekezdés *a)* pontja.

26 Pp. 183. § (1) bekezdés.

27 Ha ezen túlmenne, tehát nem úgy tenne, mintha csak a pontos megértésről lenne szó, hanem hozzáfűzné azt is, hogy „Hát ez már jó régen volt…", joggal vetődhetne fel vele szemben az elfogultsági kifogás.

28 Itt kapcsolódok Gyekiczky Tamás említett tanulmányának következő gondolatához: „Nem megnyugtató ugyanis egy társadalomban az olyan igazságszolgáltatás, amely nyíltan hirdeti az igazság zsinórmértékének alkalmazhatatlanságát." – Gyekiczky: i. m. 79.

29 Például: Kengyel Miklós: *Magyar polgári eljárásjog.* Budapest, Osiris Kiadó, 2014. 293.; Varga István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja,* II/III. kötet. Budapest, HVG-ORAC, 2018. 1120.

nem meghatározott, minden olyan ismeret ide tartozik, amely az emberek meghatározott csoportja előtt ismert és valósnak elfogadott. „A köztudomásnak nem feltétele az, hogy a kérdéses tény *széles körben legyen ismert*. Elég az, ha egy meghatározott csoport tagjai, például egy városrész lakói vagy az azonos foglalkozásúak (például a gyógyszerészek) ismerik. A köztudomású tények elterjedésének a módja általában közömbös, a lényeg az, hogy az emberek bizonyos köre előtt ténylegesen ismert legyen. A köztudomású tények közvetítésében kétségtelenül mind nagyobb szerepet tölt be a sajtó, ám a tömegtájékoztatási eszközökre való hivatkozást (»olvastam az újságban«, »hallottam a rádióban«, fent van az interneten stb.) nem tekinthetjük minden esetben a köztudomású tények autentikus forrásának. Ahhoz, hogy a bíróság az általa köztudomásúnak ismert tényeket […] *valónak fogadhassa el,* kétféle tudomással kell rendelkeznie: az egyesbírónak vagy az eljáró tanács tagjainak ismerniük kell a kérdéses tényt, méghozzá magántudomás formájában, valamint tudomással kell lenniük arról, hogy e tény köztudomású."[30]

E *tankönyvi* szövegből három dolgot emelek ki: 1) a médiából nyert információk *nem minden esetben* tekinthetők autentikusnak, tehát bizonyos esetekben igen; 2) elég, ha az emberek meghatározott csoportja ismeri; 3) az információhoz a bíróság is magántudomás formájában jut hozzá (ha nem így lenne, a köztudomású tény mindjárt hivatalos tudomásúvá minősülne, ami eltérő kezelést igényel). Ezek figyelemben tartásával – az igazságkeresés útján – felvetődnek a következő kérdések: belefér-e a törvény alkalmazásába, ha a bíró a felek által elé tárt peradatok összefüggésbe helyezése, azokkal kapcsolatos kétségei megerősítése vagy eloszlatása, a tényállítások ellenőrzése érdekében rövidebb-hosszabb kutatást végez az interneten, amelynek az eredményét azután köztudomásként felhasználja, természetesen a Pp. 266. § (4) bekezdésébe foglalt ellenbizonyítás lehetőségének biztosításával? Ha igen, ennek során elmehet-e például odáig, hogy a felperes sérelemdíj iránti igénye megalapozását célzó tényállítását, mely szerint baráti kapcsolatai beszűkültek és társasági élete megszűnt, a közösségi hálózatokon kifejtett aktivitásának szondázásával ellenőrzi akkor is, ha ehhez a perbeli ellenfél nem szállít bizonyító adatokat? Birtokába kerülhet-e a felperes kiterjedt ismeretségi köre mint az emberek jól meghatározható csoportja előtt egyaránt ismert tényeknek a magántudomás-szerzés olyan módján, hogy ehhez saját közösségi profilját is használnia kell? Én nem tartanám ördögtől valónak ezt a hozzáállást sem, de belátom, hogy e véleményemnek tűrnie kell a vitát.

A Pp. 266. §-a más szempontból is számot tart érdeklődésünkre. Az (1) bekezdése szerint a bíróság az ellenérdekű fél által beismert, a felek által egyezően előadott, az ellenfél által bírói felhívás ellenére nem vitatott vagy e törvény értelmében nem vitatottnak tekintendő tényállítást valósnak fogadhatja el, *ha annak tekintetében kételye nem merül fel* (kiemelések a szerzőtől). Ez a rendelkezés a bizonyítás nélküli ténymegállapítás egyik esetcsoportját foglalja magába. Ezekben az esetekben a bíróság fel van mentve a bizonyítás „kötelezettsége" alól. A peres felek egybehangzóan állítanak valamit, az egyik fél állítását az ellenfele nem cáfolja, a bírónak nincs más dolga, mint azt ténymegállapításai részévé tenni anélkül, hogy bármilyen egyéb munkája lenne vele. Az, hogy felmerülnek-e kétségei, a belső meggyőződése körébe tartozó olyan kérdés, ami nem objektivizálható, tehát amelynek megléte vagy hiánya nem kérhető rajta számon. De vajon helyesen jár-e el a bíró, ha – bár észleli, hogy a felek azért tesznek előtte azonos tényállítást, hogy az azon alapuló ítélet által perben nem álló harmadik személy jogát, jogos érdekét játsszák ki, – mégsem teszi a fél feladatává a szükséges bizonyítás indítványozását a Pp. 237. § (2) bekezdésének alkalmazásával és nem folytatja le a bizonyítást a legnagyobb körültekintéssel?

Képzeljük el ehhez a következő esetet! Az örökhagyó 10 millió forint kölcsönt vett fel egyéni vállalkozásához egy magánszemélytől. A kölcsön visszafizetésének határideje letelt, de a visszafizetés nem történt meg az örökhagyó haláláig. Az örökhagyó végrendeletet nem hagyott hátra. Házasságából két gyermeke származott, akik már nagykorúak voltak az öröklés időpontjában. A hagyatékban kizárólag annak a lakásnak fele tulajdoni illetősége maradt, amiben az örökhagyó feleségével együtt élt, a vállalkozásban számottevő ingóságok nem maradtak. A lakás az ingatlan-nyilvántartás szerint vétel jogcímén az örökhagyó és felesége egyenlő arányú tulajdonában volt a halál beálltakor. A hagyatéki eljárásban a kölcsönadó bejelentette hagyatéki hitelezői igényét 10 millió forint és késedelmi kamatai megfizetése iránt. Az özvegy és a gyermekek mint haszonélvezeti és állagörökösök a hagyatéki hitelezői igényt nem ismerték el, ezért a hagyatéki hitelező pert indított velük szemben követelése megfizetése iránt. A gyermekek mint állagörökösök marasztalását a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) 7:96. § (1) bekezdése alapján kérte az ingatlanhagyatékkal (a lakás fele tulajdoni illetőségével) való felelősségük alapján; az özvegy vagyoni felelősségét a Ptk. 4:46. § (1) bekezdésére alapította, és az elhunyt házastársa által a közös vagyonra kötött visszterhes szerződéshez való vélelmezett hozzájárulására hivatkozással kérte az ő marasztalását is. Ezért a túlélő házastárs pert indított a gyermekeivel szemben annak megállapítása végett, hogy a lakás valójában nem házastársi közös vagyon volt, hanem az ő különvagyona, mert a volt férjével a lakásra felvett bankhitelt 10 év alatt kizárólag az ő szülei fizették vissza, és a szülei adták oda nekik az önrész (beugró) összegét is. Kérte, hogy ez

30 Kengyel: i. m. 293–294.

utóbbi perre tekintettel az előbbi pert az utóbbi jogerős befejezéséig függessze fel a bíróság, ami megtörtént. Az állagörökösök ez utóbbi keresetet azonnal elismerték, teljesítését nem ellenezték, a felperessel egyezően állították, hogy nagyszüleik vették a lakást gyermeküknek, a felperesnek ajándékba. Ez a perjogi helyzet anyagi jogi szempontból a következőképpen írható le. A Ptk. 4:49. § (2) bekezdése alapján a szerződéskötésben részt nem vett házastárs felelőssége a házastársa által a hozzájárulásával kötött szerződésért a harmadik személlyel szemben a közös vagyonból a tartozás esedékességekor rá eső vagyoni hányad erejéig áll fenn [a 4:45. §-ban és a 4:46. § (1) bekezdésében foglaltakra tekintettel]. Ha tehát a hagyatéki leltárba felvett ingatlan egészében a túlélő házastárs különvagyona volt, ő a házastársi vagyonközösség alapján az ingatlannyilvántartásba bejegyzett fele tulajdoni hányadával nem kell, hogy feleljen a kölcsönadó követeléséért. A Ptk. 7:96. § (1) bekezdése alapján az örökös a hagyatéki tartozásokért csak a hagyaték tárgyaival és azok hasznaival felel a hitelezőknek. Ha a hagyatéki leltárba felvett ingatlan valójában a túlélő házastárs különvagyona volt, nem része a hagyatéknak, következésképpen a gyermekek valójában semmit nem örököltek, így egyáltalán nem követelhető tőlük a kölcsön és járulékai megfizetése. Amennyiben tehát a bíróság a túlélő házastárs keresetének megfelelő ítéletet hoz, a hagyatéki hitelezői per valamennyi alperese mentesül a követelés alól. A tulajdoni perben tehát az alperesek és a felperes között érdekazonosság van, mégpedig az ebben a perben részt nem vevő hagyatéki hitelező jogos igényének kijátszására. Erről a körülményről a bíróság tudomást szerezhet, ha a Pp. 179. § (2) bekezdése alapján a tárgyalás előkészítése körében beszerzi a hagyatéki iratokat. Ilyen esetben vajon találkozik-e a társadalom helyeslésével, ha a bíró a pártatlanság és a semlegesség által vezérelten szenvtelenül alkalmazza a Pp. 266. § (1) bekezdését ahelyett, hogy a felek akarata ellenére is munkát fektetne a valóság feltárásába?

V.
A jövő kémlelése

A fentiekben néhány példát igyekeztem hozni azon állításom alátámasztására, hogy még a Pp. általános szabályai betartásával, a felek rendelkezési jogának tiszteletben tartása mellett is van lehetősége a bírónak a valóság feltárására, az anyagi igazság érvényesítésére, és kívánatos, hogy ki is használja ezt. De vajon mit hoz a jövő ezen a téren? A tényfeltárásban szerepet játszó bírói autonómia fel- vagy leértékelődése várható-e? Csak tárgyalótermeinket fogjuk felszerelni olyan szenzorokkal, amelyek a tanúkihallgatás folyamatában közvetítik a bíró számára a tanú agyműködéséről nyert ismereteket, vagy ezek megszerzése és feldolgozása már bírói közreműködés nélkül, a tanú technikai letapogatásával és az eredmények gépi feldolgozásával történik majd? Kiváltja-e a szakértőket a mesterséges intelligencia, amely megbízhatósága folytán szükségtelenné is teszi produktuma „aggályosságának" bírói megvizsgálását, vagy csak segítséget fog nyújtani ebben a bíróságnak? Szükség lesz-e még a bírói szemlére a Google Maps felbontásának radikális növekedésével,[31] vagy csak azt engedi meg a jogi szabályozás, hogy a bíróság akár az internet igénybevételével távolból is elvégezze a szemlét? Számos kérdés felvethető még, és fel is fog vetődni, de úgy vélem: amíg emberi magatartások és emberi viszonyok jogi jelentőségét kell elbírálni, az elbírálás folyamata nem nélkülözheti magát az embert, a maga beleérző képességével (intuíció), társadalomba való beleilleszkedésével (szocializáció) és érzelmi intelligenciájának működtetésével (méltányosság, tapintat stb.). Azaz a bíró aktív szerepvállalásával. Az automatizált döntéshozatal végeredménye egy jogi termék. A bírói ítélethozatalé azonban alkotás kell, hogy legyen.

31 Ehhez szépirodalmi asszociációként ajánlom Umberto Eco írását *Arról, hogy miért nem készíthető el a birodalom térképe egy az egyben.* In: Umberto Eco: *Bábeli beszélgetés – Minimálnapló.* Budapest, Európa Könyvkiadó, 1994. 200–211.

Sándor István egyetemi tanár, Eötvös Loránd Tudományegyetem (Budapest)

A biztosítói kárfelelősség dogmatikai és gyakorlati problémái

2020 őszén jelent meg a Szalma József professzor monográfiája, amely a biztosító kárfelelősségét dolgozza fel az európai és a magyar magánjogban.[1] Szalma József professzor műve a biztosítási jogviszony dogmatikai jellemzőit és gyakorlatát elemzi, mind a magyar, mind pedig egyes külföldi jogokban. A szerző részletesen bemutatja a biztosítási jog helyét a jogrendszerben, a biztosítási szerződés jogi természetét és nemeit, áttekintést ad a magyar biztosítási jog történeti fejlődésmenetéről. A szerző betekintést enged a hatályos magyar szabályozásba és a releváns bírósági joggyakorlatba is. Nagy értéke a műnek, hogy részletes áttekintést nyújt a meghatározó nyugat-európai országok biztosítási jogának sajátosságairól, amikor a német, osztrák, francia és svájci szabályozást és jogtudományi eredményeket vizsgálja. A művet részletes összehasonlító jogi elemzés zárja, amelynek eredményei a magyar joggyakorlat számára is tanulságosak. A szerző kutatása jelentős forrásanyagon és szakirodalmi bázison nyugszik, ami a témakör színvonalas feldolgozását tette lehetővé. Az alábbiakban a biztosítási jogviszony egyes aktuális problémáira kívánunk kitérni, figyelemmel a műben tárgyalt kérdéskörökre.

1. A mű rövid áttekintése

A mű előszavában a szerző rámutat arra, hogy a magyar jogirodalomban a biztosítási joggal kapcsolatos elméleti szakkönyvek relatíve csekély száma miatt indokolt a legfontosabb dogmatikai problémák vizsgálata.[2] Kutatásának célkeresztjébe a biztosítási jogviszony elemzésén túlmenően a biztosító kárfelelősségének korlátozása, a biztosító jogátruházással kapcsolatos lehetőségei és a biztosító visszakereseti joga került. Ennek megfelelően épül fel a mű, amelynek első fejezete elsősorban az okozatosság és a biztosítás kapcsolatát vizsgálja.[3] Részletesen elemzi a kárfelelősség telepítésének módjait, a jogellenesség szerepét, valamint a biztosítási jogviszonynak a nemzetközi magánjogi kapcsolódási pontjait.

A monográfia második fejezetében a szerző bevezetést ad a biztosítási jog dogmatikai alapjaiba.[4] Rámutat arra, hogy a biztosítási jog részben státuszjog, amely a biztosítók jogállásával foglalkozik, részben pedig maga a biztosítási szerződés, amely a jogintézmény dinamikus elemeit vonultatja fel. Mindkét terület tekintetében kitér a legfőbb jellemzőkre, így a biztosítók vállalkozási tevékenységével kapcsolatos problémákra, különös tekintettel a biztosítási fedezet kérdéskörére. A szerző részletesen elemzi a biztosítási szerződés főbb elemeit, bemutatva azokat a speciális esetköröket, amelyek a felelősségbiztosítás kapcsán kifejezetten központi kérdésnek minősülnek egyes iparágakban, így például az atomkárok esetére kötelezően előírt felelősségbiztosítás tekintetében.[5]

A mű harmadik fejezete áttekintést nyújt a biztosítási jog magyarországi történetéről, kezdve az 1875. évi XXXVII. törvénycikktől (Kt.)[6] az új Ptk.-ig.[7] Mint azt a szerző megállapítja, a Kt.-nak a biztosítási szerződésre

1 Szalma József: *A biztosítási szerződés. A biztosítói kárfelelősség az európai és a magyar magánjogban*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, 2020. 250 old.

2 Novotni Zoltán: *A biztosítási szerződések joga*. Budapest, ELTE Jogi Továbbképző Intézet, 1993. Megemlíthető továbbá, hogy a Ptk. kommentárok is sok esetben részletesen elemzik a biztosítási szerződést, lásd például Závodnyik József kommentárját, In: A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja, *III. kötet*. (szerk. Osztovits András). Budapest, Opten, 2014. 1106 skk.

3 E témakörben részletes elemzést biztosít a szerző másik monográfiája is. Szalma József: *Okozatosság és polgári jogi felelősség az európai és a magyar jogban*. Miskolc, Miskolci Egyetem, Novotni Alapítvány a magánjog fejlesztéséért, 2000.

4 Lásd ehhez Boóc Ádám: *A biztosítási szerződés*. In: *Előadásvázlatok a kötelmi jog különös részéből* (szerk. Boóc Ádám – Sándor István). Budapest, Patrocinium, 2020. 235 skk.

5 Lásd ehhez Sándor István – Török Gábor: *Az atomkárokért való polgári jogi felelősség szabályozásának sajátosságai*. Jogtudományi Közlöny. 1997/10. 417 skk.

6 1875. évi XXXVIII. törvénycikk a Kereskedelmi törvényről.

7 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről.

vonatkozó rendelkezései az újkori európai magánjogi kódexekkel való összehasonlításban is magas színvonalúnak minősülnek. A magyar jogi szabályozás elemzése során a szerző részletes elemzést készített a joggyakorlatban felmerülő legjelentősebb problémákról, konkrét jogeseteken keresztül elemezve azokat.

A monográfia negyedik fejezetében a német, a francia és a svájci biztosítási jogról kap részletekbe menő analízist az olvasó. Itt kerül tárgyalásra egyúttal a biztosítási jog dogmatikai kérdései közül több olyan elméleti probléma, amely méltán tarthat számot a jogászok figyelmére, amelyekből az alábbiakra szeretnék – egy könyvismertetés keretein belül – rámutatni.

2. *A biztosítási jogviszony egyes aktuális dogmatikai és gyakorlati problémái*

Érdekes kérdést vet fel a biztosítási szerződés létrejöttének folyamata, elsősorban annak megítélése, hogy ki minősül ajánlattevőnek. A hatályos magyar szabályozás szerint a biztosítóval szerződő fél, vagyis legtöbbször a biztosított tesz ajánlatot.[8] Ugyanakkor az ajánlatnak tartalmaznia a kell a megkötendő szerződés lényeges elemeit, ennek hiányában csak ajánlattételre felhívásnak minősül.[9] A szerző rámutat a szabályozásban rejlő gyakorlati problémára, miszerint a biztosított nem ismerheti és nem is köteles ismerni a biztosító feltételeit, így konkrét ajánlatot valójában csak a biztosító előzetes közreműködésével tehetne. Ebből kiindulva veti fel Szalma professzor, hogy *de lege ferenda* érdemes lenne inkább a biztosító jognyilatkozatát ajánlatnak tekinteni, ami megítélésünk szerint megfontolásra érdemes. A szerződéskötés kapcsán szintén lényeges kérdés, hogy mennyiben kell az írásbeli szerződés formaságainak érvényesülnie a biztosítási jogviszony létrejöttéhez a felek közti puszta megegyezéshez és az alapján a biztosítási kötvénynek (biztosítási fedezetet igazoló dokumentumnak) a kiállításához képest.[10] Ez különösen lényegesnek minősül abból a szempontból, hogy mely időpont tekinthető a biztosító kockázatvállalási kötelezettsége kezdő időpontjának, amely a gyakorlatban szintén bizonytalanságokat eredményezhet.

A szerző rámutat arra, hogy az egyes európai nemzeti biztosítási jogrendszerekben, hasonlóan a magyar joghoz, vitatott, hogy a biztosításnak kárfelelősségi, vagy a kár iránti helytállási jellege van. Megítélése szerint a vizsgált országokban a biztosító felelőssége inkább kártérítési jellegű, semmint a kár iránti helytállásra irányuló. Szalma József hangsúlyozza, hogy a biztosítás nem pusztán tartozásátvállalás, hanem szerződésen vagy törvényen alapuló kárfelelősség telepítése. Ennek indokául azzal érvel, hogy a tartozásátvállalás egy ismert és fennálló kötelem teljesítésére vonatkozik, míg ehhez képest a biztosító kötelezettsége a szerződés megkötésének időpontjában egy előre nem látható esemény beálltától függ. Ezt az érvrendszert támasztja alá az is, hogy összehasonlító jogi vizsgálatai szerint a biztosítási szerződés által történő felelősség átruházása felelősségtelepítés és hangsúlyozza a biztosítói kárfelelősségi rendeltetést, azáltal, hogy a biztosító a biztosított jogi helyzetébe lép (szubrogáció, jogátruházás útján) és a biztosított kifogásaival élhet. Megítélésünk szerint a biztosító szerződéses szerepe kétféleképpen alakul, részben felelősségi, részben helytállási jellegű. A biztosítónak a szerződő féllel szemben elsősorban kontraktuális felelőssége áll fenn a szerződésben vállalt szolgáltatás teljesítéséhez kapcsolódóan, míg bizonyos esetekben, például felelősségbiztosítási jogviszony alapján megkülönböztetendő az intern és az extern jogviszonya, amelyek alapján a biztosító felelősséggel tartozik a szerződő fél irányában, míg a károsult harmadik személy tekintetében a klasszikus felelősségi helyzet helyett dogmatikailag inkább helytállási kötelezettségről beszélhetünk.

Hasonló elméleti problémát jelent a biztosító visszkereseti jogának értelmezése. A szerző két elméletet állít szembe egymással. Az egyik szerint a biztosító a károsult részére történő teljesítés után már nem fordulhat a károkozóval szemben a kár megtérítése iránt, mivel a biztosított a biztosítási szerződés alapján, biztosítási díj megfizetése ellenében, véglegesen és teljes mértékben átruházta a felelősségét a biztosítóra, vagyis nem állhat fenn regressz igénye. A másik megközelítés szerint a biztosítónak van visszkereseti joga a biztosítottal és/vagy a károkozóval szemben bizonyos feltételek fennállása esetén, így ha a biztosított szándékosan, vagy súlyos gondatlanságból okozta a kárt, illetve akkor, ha jogszabály alapján a biztosító kifizette a biztosítási összeget. A szerző kifejti, hogy a magyar jogirodalomban is van olyan álláspont, mely szerint a biztosítónak ilyen jogosultsága nincs, mert a biztosítási szerződés által a biztosított károkozó felelősségét biztosítási díjfizetés ellenében, teljes egészében átruházta a biztosítóra és a biztosító felelős a kárért minden esetben, függetlenül a károkozó vétkességének fokától. Másrészről viszont például a német, a svájci és az osztrák jog a biztosító regressz jogát elfogadhatónak tartja abban az esetben, ha a biztosított károkozó a kárt szándékosan vagy súlyos gondatlanságból idézte elő.[11] Megítélésünk szerint indokolt a biztosító visszkereseti jogának fenntartása bizonyos esetekben, különös tekintettel a harmadik személy károkozók szándékos vagy súlyosan gondatlan magatartásával okozott károk esetére.

8 Ugyan a Ptk. 6:443. § (3) bekezdése nem határozza meg, hogy ki teszi az ajánlatot, azonban a gyakorlatban továbbra is jellemzően ezt a biztosított teszi a biztosító által rendszeresített formanyomtatványon. Lásd ehhez Závodnyik: i. m. 1131.

9 Vö. a Ptk. 6:64. § (1) bekezdésével.

10 Lásd a Ptk. 6:443. § (1)–(2) bekezdéseit.

11 Lásd ehhez Boóc: i. m. 245.

A biztosítási szerződést általában a szerencse (aleatórius) elemet magában hordozó szerződésként szokták jellemezni a szakirodalomban. Ennek fő oka az, hogy a biztosítási kockázat egy jövőbeni, előre nem látható eseményhez kötődik, melynek bekövetkezése kétséges és a biztosító teljesítési kötelezettsége ettől függ. A szerző rámutat arra, hogy a biztosítási szerződés azért tekinthető szerencsejellegűnek, mert a biztosító kötelezettsége attól függ, hogy az előzetesen kalkulált kockázati esemény megvalósul-e. A műben kifejtésre kerül ehhez kapcsolódóan a biztosítási kockázatok elméleti és gyakorlati háttere is. A biztosítási kockázatok fogalma a kárveszélyt jelenti, és három kategóriáját különbözteti meg a szerző, így ha azt a biztosítási szerződés határozza meg, ha a biztosító általános üzletkötési feltételei jelölik meg, illetve ha törvény tartalmazza. Megítélésünk szerint a szerencseelem immanens dogmatikai jellemzője a biztosítási jogviszonynak, ehhez kötődik a kialakulása iránti társadalmi igény, amely egyúttal egy közös kártelepítés irányába mozdítja el a polgári jogi felelősség fennállása esetén a kártérítés tényleges teljesíthetőségét.

A szerző részletesen elemzi a kötelező felelősségbiztosítás esetét, amely mind a magyar, mind a vizsgált egyéb európai jogrendszerekben is megtalálható, kifejezetten a gépjárművek üzemben tartói és egyes nagyobb kockázattal járó hivatásrendbe tartozó személyek (pl. orvosok, ügyvédek) esetében.[12] Rámutat arra, hogy ezen a területen a legjelentősebb tendenciának az minősíthető, hogy a kezdeti időkben önkéntes felelősségbiztosítás lehetőségétől jelentős elmozdulás tapasztalható a kötelező biztosítás irányába. Ezzel kapcsolatban érdemes figyelembe venni a szerző által feldolgozott magyar bírósági gyakorlatot, amely a kötelező gépjármű-biztosítás esetében és más veszélyes üzemek kapcsán is az objektív – vagyis a szubjektív, vétkességtől független – felelősség irányába mutat. A judikatúrában hangsúlyosan megjelenik az az álláspont is, hogy a biztosító helytállási kötelezettsége csak akkor menthető ki, ha a körülmények összessége alapján megállapítható, hogy a kár okozása elháríthatatlan külső erőhatalom (vis maior) miatt következett be, más oldalról megközelítve, a kár a biztosított károkozó gondos magatartása esetében sem volt elhárítható.

Ehhez kapcsolódóan érdemes rámutatni arra, hogy az objektív felelősség robbanásszerű fejlődése az ipari forradalom adventjén, a 18. sz. végén, 19. sz. elején érkezett el.[13] Az ipari tevékenységek egyre komplexebbek és a környezetre egyre veszélyesebbek lettek, így az ebben rejlő hibákból eredő károk mértéke nagymértékben túlmutatott az egyes, természetes személyeknek okozható egyedi károk nagyságrendjén, ezért az ilyen üzemet működtetők elsősorban felelősségbiztosításokat vettek igénybe a lehetséges kártérítési igények fedezése érdekében.[14] A francia jog hatása alatt álló jogrendszerek átvették a Code Civil szabályait, míg más kontinentális európai országokban, például Németországban, Svájcban és Ausztriában, az objektív felelősséget speciális jogszabályokban mondták ki a különösen veszélyes tárgyakra, így külön törvényben szabályozták az első nagyüzemek működését és az abból eredő veszélyeket. Magyarországon a 19. század második felében, az iparosodás folytán jött létre az első jelentős, törvényen alapuló objektív felelősségi forma az 1874. évi 18. tc.-ben, amely a vasút objektív felelősségét határozta meg a német vasúttörvényhez hasonlóan. A vasút objektív felelősségét terjesztette ki később a bírói gyakorlat a többi veszélyes üzemre (gépkocsi, repülő, villamos stb.).

Az objektív felelősség gondolata valójában a kockázatért való felelősségen alapul. Kockázatos tevékenység esetén nagy a valószínűsége annak, hogy baleset következik be, vagy hogy a kár súlyos lesz. A kockázatért való felelősség tehát azt jelenti, hogy az a személy, aki kockázatos tevékenységet folytat, vagyis aki emiatt a kockázatért felelőssé válik, annak viselnie kell az abból eredő károkat is, így a kockázat létrehozását mintegy eredeti bűnnek kell minősíteni. A különösen kockázatos tevékenységek esetében a jogalkotóknak két lehetősége van, vagy tiltják a veszélyes tevékenységet, vagy csak meghatározott biztonsági előírások betartása mellett engedik annak folytatását és egyúttal az üzemeltető teljes felelősségét határozzák meg. Megítélésünk szerint az objektív felelősség kockázatos tevékenységek esetére való előírásának okait abban kereshetjük, hogy méltányos azt a személyt helytállásra kötelezni, aki a kockázatot létrehozza, mert az üzemeltető van abban a helyzetben, hogy felügyelje a saját tevékenységét, ő ismeri legjobban az abból származó veszély lehetőségét és tehet megfelelő lépéseket az esetleges baleset megelőzésére. Ebből eredően a veszélyes üzemet működtető személy számára előzetes kalkulációk végzése lesz szükséges annak érdekében, hogy a tevékenységével a potenciális felmerülő károk kompenzációjának forrásait is megteremtse. Álláspontom szerint ehhez képest eltérést csak egyes, közcélú veszélyes üzemnek minősülő tevékenységek esetében szabad kivételt tenni, mint például az atomerőművek üzemeltetése. Ilyen esetekben a társadalomnak és a nemzetgazdaságnak az érdeke az, hogy a kártelepítést háttérbe szorítva a kárfelosztásról gondoskodjon. Ezért fontos elem a veszélyes tevékenységekből eredő potenciális károk viselésének megfelelő biztosítása, hiszen a károsultak alapvető érdeke, hogy a kár-

12 Lásd ehhez Fuglinszky Ádám: *Kártérítési jog.* Budapest, HVG-ORAC, 2015. 351 skk.

13 A szerződésen kívüli károkozásért való felelősség történeti és összehasonlító jogi aspektusait tekintve lásd Eörsi Gyula: *Összehasonlító polgári jog.* Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1975. 318 skk.

14 Az angol jogban ennek első mérföldköve volt a *Rylands v Fletcher* ([1868] UKHL 1) ügyben hozott döntés, míg a francia jogban a Code Civil 1384. szakasza.

okozó felelősségének megállapítása mellett a felmerülő káraik megtérítése iránti igényük kielégítést nyerjen. Erre kifejezetten alkalmas a kötelező felelősségbiztosítás alkalmazása, amely funkcióját tekintve végső soron a kártelepítést teszi lehetővé. Érdemes lett volna a monográfiában ezen a területen az angolszász jogrendszerek megoldásaira is kitérni, ahol kifejezetten ez a szemlélet érvényesül, de várhatóan a szerző a biztosítási jog területén végzett kutatásait ilyen irányban is ki fogja terjeszteni a közeljövőben.

Hosszasan lehetne még sorolni, bemutatni és elemezni azokat az érdekes és kifejezetten tanulságos elméleti és gyakorlati problémaköröket, amelyeket a szerző elemez a könyvében, mindvégig éberen tartva az olvasó figyelmét. Összegezve megállapíthatjuk, hogy Szalma József professzor műve egy hosszú és alapos kutatómunka eredményeként kikristályosodott, nemzetközi szinten is jelentős figyelmet érdemlő munka, amely a biztosítási joggal foglalkozó kutatók, gyakorló jogászok számára jelentős elméleti és gyakorlati kérdéseket vizsgál, gyarapítva ezzel a magánjog tudományának könyvtárát.

VAGYONTERVEZÉSI LABIRINTUS

Útmutató a bizalmi vagyonkezelés,
a vagyonkezelő alapítványok
és a magántőkealapok világához

SZERZŐK: Magyar-Csatlós Judit, Magyar Csaba, Sándor István

ÁRA: 5000 Ft

Jelentős magánvagyonok tervezése és kezelése során számos jogterület szabályait kell alkalmazni. A szerteágazó ösvények, a gyakori leágazások és csapdák miatt könnyen érezheti magát úgy az ügyfél és a szakértője, mintha egy vagyontervezési útvesztőben kellene megtalálnia a helyes utat. Az útvesztővel ellentétben a labirintus egyetlen kanyargós úttal rendelkezik, félrevezetések nélkül, kijárattal, vagyis elérhető céllal. A vagyontervezési labirintus esetében tehát nem a megtévesztés, hanem a kulturális értelemben vett beavatás a cél.

Az útmutató innovatív módon ötvözi a tudományos szakkönyvek világát a modern menedzsmentkiadványok hangvételével, számos gyakorlati példával segítve a jogi háttér könnyebb megértését. A könyv különlegessége, hogy mindhárom jogintézményhez egy-egy család története kapcsolódik „regény a regényben" jelleggel, és e történeteken keresztül olyan valósnak tűnő élethelyzeteket ismerhetünk meg, amelyek indokolttá teszik a szofisztikált vagyontervezést. Ily módon egy építőipari vállalkozó, egy balatoni borász és egy exbróker üzleti lépéseit kísérhetjük végig a vagyontervezési labirintusban.

Az adatkezelési botrányok időszakában egyre többen vágynak „üzleti magánéletre" – ennek jogszerű védelmezői lehetnek a bemutatott vagyontervezési módszerek. A tervezés során kiemelt szempont az adózás, hiszen egy befektetés versenyképességét vagy egy generációs vagyontranszfer megvalósítását jelentős mértékben befolyásolja a fizetendő adó. Ezért a könyv kiterjed az adózási és a titoktartási kérdésekre, valamint a tulajdonosi struktúrát érintő szabályokra is.

A vagyontervezési labirintusban való barangolásra nemcsak jogászokat invitálnak a szerzők, hanem reményeik szerint az üzleti életnek azok a szereplői is haszonnal tájékozódhatnak belőle, akik számára fontos, hogy „ne egy kosárban tartsák az összes tojást".

www.hvgorac.hu → Polgári jog

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1037 Budapest, Montevideo u. 14. +36 1 340 2304 +36 1 349 7600 info@hvgorac.hu

A MUNKÁLTATÓI KÁRFELELŐSSÉG ELMÉLETE ÉS GYAKORLATA

SZERZŐ: Sipka Péter

ÁRA: 4900 Ft

„A munkáltató kártérítési felelőssége tagadhatatlanul egyike a munkajog legfontosabb, tradicionális jogintézményeinek. Jelentőségét jól mutatja az is, hogy ma már szinte elképzelhetetlen munkaügyi per, amelyben a munkavállalók követeléseiket ne a felelősségi szabályokra alapítanák, hiszen nemcsak az egészségkárosodással, de a munkajogviszony jogellenes megszüntetésével összefüggő igények érvényesítésének jogalapja is a munkáltató kártérítési felelőssége. Így vitathatatlan, hogy Sipka Péter könyve aktuális és komoly figyelmet érdemel.

A szerző alapos elméleti elemzés alá veti a kártérítési felelősség alapintézményeit, ezen belül különösen a sok bizonytalanságot okozó előreláthatóság kérdését, és ennek során nemcsak az Mt., de a Ptk. szabályaira is kitér, amit nemzetközi kitekintéssel tesz teljesebbé.

Nagy erénye a műnek, hogy a munkavállaló egészségkárosodásával kapcsolatban nem szorítkozik a munkáltatói kárfelelősség feltételeinek, terjedelmének szűkebb munkajogi vizsgálatára, hanem ennek munkavédelmi és társadalombiztosítási összefüggéseit, kapcsolódásait is keresi, így a jogintézményt a maga komplexitásában ismerhetjük meg."

Pál Lajos

AZ EGYENLŐ BÁNÁSMÓD SZABÁLYOZÁSÁRÓL

A Magyar Munkajogi Társaság 2020. február 5-i vitaülésén elhangzott előadások, hozzászólások

SZERZŐK: Ferencz Jácint, Halmos Szilvia, Kiss György, Kulisity Mária, Kun Attila, Lőrincz György, Nyerges Éva, Pál Lajos, Petrovics Zoltán, Rácz Ildikó, Sipka Péter, Tercsák Tamás, Zaccaria Márton Leó

SZERKESZTŐ: Pál Lajos

ÁRA: 4900 Ft

A kötetben a Magyar Munkajogi Társaság vitaülésén elhangzott előadások és hozzászólások szerkesztett változatát tesszük közzé. A téma, az egyenlő bánásmód követelménye mindig aktuális, mindig vitára ösztönöz, ideológiai és jogi kérdések sokaságát veti fel. Jóllehet a vitaülés, de különösképp a vitaindító előadás, szándéka szerint elsősorban a jogintézmény jogi szabályozására, annak értelmezési problémáira kívánt koncentrálni, ám elkerülhetetlen volt, hogy a vita a normaszöveg kritikáján túl az egyenlő bánásmód követelményének egyes részelemeit, gyakorlati alkalmazásának szempontjait is érintse. Különösen izgalmas volt annak vizsgálata, hogy a magánjogi jogviszonyokban, így a munkajogviszonyban egy ilyen közjogias jogintézmény alkalmazása milyen ellentmondásokat szülhet. Ezen túlmenően a kötet tanulmányai érintenek több más, a téma szempontjából fontos kérdést, így az összehasonlíthatóság, az egyenlő bérezés, a munkajogviszony megszüntetése vagy a nemek közötti megkülönböztetés problémáit. A kötet nemcsak a téma iránt elméleti, dogmatikai szempontból érdeklődők, hanem a gyakorló szakemberek által is minden bizonnyal nagy haszonnal forgatható.

www.hvgorac.hu → Munkajog

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 1037 Budapest, Montevideo u. 14. +36 1 340 2304 +36 1 349 7600 info@hvgorac.hu

SUMMARY

IMRE FORGÁCS
The Agreement of No Deal – The Question Marks of the Newest Brexit Contract

After hard negotiations the European Union and Great-Britain reached a landmark „post-Brexit" deal in December 2020. However, the Trade and Cooperation Agreement (TCA) still leaves many details to be worked out. The legal nihilism of the negotiation process stretched over more than four years, but even the one and a half thousand pages of the final agreement have not resolved the problems over sensitive areas like financial services, the no-border issue in Ireland, or food safety. Meanwhile both parties agreed on „level playing field" principles meaning that trade disputes will be settled through heavily regulated arbitration and the European Court of Justice is left without a role.

LÁSZLÓ PRIBULA
Procedural Position of the Obliged Party in Press Correction – Questions and Answers in Judicial Practice

The press correction is a special enforcement institution of the Hungarian legal system operating with sufficient efficiency, based on predictable and consistent judicial practice. There is no need for a fundamental change in the system, which has been working well for decades; the new civil procedure rules introduced from 1 January 2018 brought about substantial changes essentially due to the need to adapt to the split structure of the procedure. Because of the recognized need for immediate legal protection, evolutive judicial interpretation must provide quick and effective answers to the practical problems that have arisen. These included one of the biggest challenges of press correction: resolving the practical difficulties of identifying the defendant. As a consequence, the identification of the person obliged to rectify raises a range of new questions of interpretation, to which judicial practice provides adequate answers that have been well established in the past few decades.

LÁSZLÓ SZÉCSÉNYI
The Geneva Securities Convention

The Geneva Securities Convention, which was adopted by a Diplomatic Conference held in Rome on 9 October 2009, intends to enhance the internal stability of national financial markets and their cross-border compatibility and, as such, to promote capital formation. Since the Convention has rarely been presented and discussed in Hungary, the article gives a short introduction to the history and a high-level presentation of the regulations of the Convention. After the description of the principles of the regulation (functional approach, safe-harbor regulation) it affords the reader the understanding of the main rules of the Convention including a legal analysis of the disposition and acquisition of intermediated securities, the transfer of the securities, protection of the innocent acquirer, the issue of priority among conflicting interests, the integrity of the securities holding system and special rules concerning collateral transactions. It is the hope of the author that the Geneva Securities Convention might also provide a reason for the Hungarian legislation to rethink the Hungarian capital market rules concerning intermediated securities.

TAMÁS NÓTÁRI
Remarks on the Date of Origin and the Structure of the Early Medieval Alemannian Laws

The *Pactus Alamannorum* and the *Lex Alamannorum* are the two most important and earliest written sources of Early Medieval Alemannian legal history. This paper deals with the issue of the date of origin and the structure of these two sources. First, the most important attempts of the researchers of the last two centuries will be analyzed, that have been made to define the date of origin and identify the lawmaker of the *Pactus* and the *Lex*. (I) After some reflections on the possible connections between the *Prologus* of the *Lex Baiuvariorum* and the process of Alemannian lawmaking (II) a theory that could bring the historical and linguistic elements of the Alemannian laws with the narration of the Bavarian lex is tried to be made. (III) Finally, the structure and the content of the *Lex Alamannorum* will be analyzed, that could give some help to identify the lawmaker from the 8th century. (IV)

ATTILA DÖME
Manageability of Bringing of Evidence in Civil Proceedings

The paper, in the frames of the discussion started in early 2021 in this journal, deals with the issue of taking of evidences in the civil proceeding. The contribution focuses on the obligation of the judge to take evidence *ex officio* in the proceeding and reflects the previous papers arguing for the aims of proving the facts. While giving an overview of the possible cases and reasons of taking of evidences *ex officio* the author monitors the rules of the civil procedure which provides opportunity for the judge to discover the relevant facts as the ground of the judicial decision. The author considers the direct and indirect civil procedural aspects of the discussed issue including the judge's possible efforts to find out all the relevant facts and the truth itself. The study introduces the judicial tools which can be used during the civil procedures and attaches realistic examples as well. Although the thoughts of the author, who is an experienced judge, concern the problems of present days, the last subchapter of the paper gives a short insight into the future by mentioning the possible role of the artificial intelligence and the influence and usage of several modern technologies.

SZERZŐINKNEK

A publikációknak a *Jogtudományi Közlöny*ben való megjelenésével kapcsolatban – a HVG-ORAC Kiadóval egyeztetettek szerint – az alábbi rövid tájékoztatást adjuk.

A KÉZIRATOK TERJEDELME

A tudományos kérdésfeltevés alapján feltáró tanulmány terjedelme a *Tanulmány* rovatban legfeljebb egy szerzői ív, vagyis (szóközökkel együtt) 40 000 karakter (szövegszerkesztőben 20–22 oldal). A *Szemle* körében megjelenő problémafelvető írás terjedelme 15 000–20 000 karakter (10–12 oldal). A *Jogirodalom, jogélet* rovatban szereplő recenzió – szakkönyveket kritikai módon értékelő-elemző cikk – 8000–10 000 karakter (4–6 oldal); tankönyvekről, oktatási anyagokról, ünnepi kötetekről a szerkesztőbizottság döntése alapján a folyóirat nem közöl ismertetést. Természetesen nemcsak magyar, hanem külföldi jogirodalmat is szívesen bemutatunk könyvismertetés formájában. E rovatban tesszük közzé a hazai és a külföldi – elemző – konferenciaértékeléseket is.

A TANULMÁNYOK SZERKEZETE

A *Tanulmány és* a *Szemle* rovatba szánt írás elejére a cím után összefoglalót (summaryt) kérünk, amely néhány figyelemfelhívó mondatban az írásmű tartalmát mutatja be, maximum tíz sor terjedelemben (kerülendők benne az olyan fordulatok, mint például „a szerző bemutatja", „a tanulmány elemzi" stb.).
A tanulmányok végén az *összefoglalót* (summaryt) angol nyelven is kérjük. Az összefoglaló elején értelemszerűen kérjük a szerző nevét (például Sándor Nagy) és a tanulmány címét is lefordítani. A *Jogirodalom, jogélet* rovatunkba szánt írásokhoz nem kérünk összefoglalót.

LEKTORÁLÁS

A szerkesztőségbe beérkezett – formailag megfelelő – kéziratokat szakmai lektoroknak küldjük ki. A tanulmányokat a szerző nevének feltüntetése nélkül kapják meg a bírálók. Az anonimitás megőrzése érdekében szerzőinket kérjük az önazonosító hivatkozási alapok (például „korábbi kutatásunk" vagy „mint már feltártuk") mellőzésére.

RÉSZLETES FORMAI KÖVETELMÉNYEK

A részletes formai követelmények megtalálhatók a kiadó weboldalán: https://hvgorac.hu/pdf/JK_szerkesztesi_utmutato.pdf.

KÉZIRATOK MEGKÜLDÉSE

A kéziratokat, illetve a publikálással kapcsolatos egyéb kérdéseket a horvathmt.jogtudkoz@gmail.com címre várjuk.

AZ ALAPÍTVÁNY

Történeti, tipológiai, működési, adózási
és vagyonkezelési omnibus

SZERZŐK: B. Szabó Gábor, Menyhei Ákos, Sándor István

ÁRA: 7000 Ft

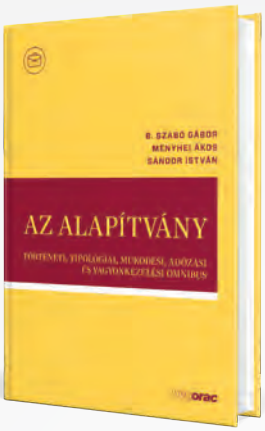

Az alapítványok jelentős szerepet töltenek be a civil szférában, és számos kapcsolódási pontjuk van az üzleti élethez is. A szerzők célja komplex képet adni az alapítványokat érintő jogszabályi háttérről, bírósági gyakorlatról és ezek dogmatikai kérdéseiről, mindezt a vonatkozó adózási és illetékfizetési előírásokat is bemutatva. A kötet az alapítvány létszakaszainak megfelelően tárgyalja az alapító okirat összeállításától a megszűnésig felmerülő tárgyköröket, feldolgozva a szervezeti felépítéshez kapcsolódó ismereteket. Részletes áttekintést nyer az olvasó az alapítványokkal kapcsolatos iratok tartalmi és formai kellékeiről, a nyilvántartásba vételt, a módosítást és a megszüntetést érintő egyes anyagi jogi és eljárásjogi előírásokról.

Kiemelendő, hogy a szerzők részletes elemzést adnak a magyar magánjogba a közelmúltban bevezetett vagyonkezelő alapítvány sajátosságairól is. A vagyonkezelő alapítványok létesítése, működtetése, adózása mellett azok vagyonkezelési tevékenységéhez is számos támpontot nyújt a kézikönyv.

www.hvgorac.hu → Polgári jog

A KRESZ ÉRTELMEZÉSE A JOGGYAKORLATBAN

Negyedik, hatályosított, bővített kiadás

SZERZŐK: Fülöp Ágnes, Fülöp Natasa, Major Róbert

ÁRA: 9000 Ft

Amikor az Olvasó ezt a könyvet kezébe veszi, nem egy hagyományos KRESZ-tankönyvvel találkozik. A kézikönyv rendszerbe foglalja a KRESZ egyes alapelvi szintű rendelkezéseit, értelmezi leggyakrabban használt fogalmait, majd tematikusan vezeti végig az Olvasót a közúti közlekedés szabályainak értelmezésén. Ennek során a szerzők a közlekedési szabálysértési és büntetőügyek rendőrségi, bírósági és szakértői tapasztalataiból indulnak ki, előtérbe helyezve a felsőbb bíróságok iránymutató jellegű eseti döntéseit. A szerzők az értelmezés során számos kérdésben egzakt tartalommal töltik meg az általánosabb megfogalmazású rendelkezéseket, feltárják a közúti közlekedési szabályok értelmezésének még nyitva maradt kérdéseit, melyekre lehetséges válaszokat is felajánlanak. A könyv nagyszámú közlekedési esemény példa jellegű bemutatásával elemzi a közlekedési szabályszegéssel elkövetett büntető- és szabálysértési ügyekben lefolytatott bizonyítás és bírói felelősségelemzés logikai menetét.

A kézikönyv újabb és újabb kiadásait általában a KRESZ-jogszabály lényeges változása indokolta. A negyedik kiadás indokoltsága azonban nem elsősorban e körülményben, hanem a jogalkalmazás során, a konkrét ítélkezési gyakorlatban megjelenő egyre kifinomultabb jogértelmezések, jogi levezetések bemutatásának igényében rejlik.

www.hvgorac.hu → Büntetőeljárási és büntetés-végrehajtási jog